

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП

ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ

Социјална педагогија

Штип

Павлина Николовска

**ПОЛИТИКАТА И ПРОГРАМИТЕ ЗА ПРЕВЕНИРАЊЕ НА РИЗИЧНИ
ОДНЕСУВАЊА КАЈ УЧЕНИЦИ – ДОМЦИ ВО
ДРЖАВНИТЕ УЧЕНИЧКИ ДОМОВИ**

-МАГИСТЕРСКИ ТРУД-

Штип, септември 2011

Павлина Николовска
Политиката и програмите за превенирање на ризични однесувања кај
ученици (домци) во Државните ученички домови
Универзитет „Гоце Делчев” – Штип

Комисија за оценка и одбрана

Ментор: Име и презиме

Доц. д-р. Снежана Јованова-Митковска
Универзитет „Гоце Делчев“, Педагошки факултет

Член: Име и презиме

Доц. д-р Борче Костов
Универзитет „Гоце Делчев“, Педагошки факултет

Член: Име и презиме

Вонр. проф. Кирил Цацков
Универзитет „Гоце Делчев“, Педагошки факултет

ТЕМА

Политиката и програмите за превенирање на ризични однесувања кај ученици (домци) во Државните ученички домови

**ПОЛИТИКАТА И ПРОГРАМИТЕ ЗА ПРЕВЕНИРАЊЕ НА
РИЗИЧНИ ОДНЕСУВАЊА КАЈ УЧЕНИЦИ (ДОМЦИ) ВО
ДРЖАВНИТЕ УЧЕНИЧКИ ДОМОВИ**

КРАТОК ИЗВАДОК

Брзите промени кои што настанаа како резултат на транзицијата и демократизацијата на општеството доведоа до нова ситуација за ширење на пороците на новото време (алкохолизам, дрога, семејно насилство, пушење на помала возраст, и сл.). Осиромашувањето и невработеноста на младите, отежнатата социјализација и адаптација на новата општествена средина, чувството на безперспективност се само некои од причините да се посегне по дрогата и алкохолот и останатите пороци.

Една од значајните цели на медицината отсекогаш била „Подобро да се спречи отколку да се лечи“ што во значајна мерка за мене се однесува на превенцијата токму на ризичните однесувања.

Влијанието на ова гледиште и други слични на него ја наметнале појавата на науката за превенција, која се базира на неколку теоретски основи кои се најмногу применливи во пракса и тоа, преку примена на превентивни програми за ризично однесување, па до промоција на менталното здравје на децата и младите.

Не постојат доволно истражувања по однос на појавата на ризичните однесувања кај децата-ученици, кои се сместени во ученичките домови. Токму ова ја наметна потребата да го спроведеме ова истражување, бидејќи ученичките домови се тие кои ги згрижуваат децата што учат надвор од своето место на живеење. Без контрола на родителите, излезени од своите домови тие се наоѓаат пред крстопат, каде треба да одлучат кој пат да го изберат. Можат да го изберат патот на доброто образование и да се вратат дома како образувани личности на кои општеството може да се потпре во иднина или патот на зависноста и како зависници да се вратат дома или воопшто да не се вратат. Токму овде се гледа улогата на ученичките домови, нивното згрижување и сместување на децата, надзор и телесна нега, нивното воспитание и интелектуално образование, формирање на карактерот низ сите етапи на возраста се до 20 годишна возраст.

Цел на истражувањето е да утврди колку постоењето и имплементирањето на програмите за превенирање на ризичното

однесување кај учениците сместени во ученичкиот дом од страна на воспитниот кадар, дејствува на намалувањето на појавата на ризичното однесување кај учениците-домци.

Со применетите техники на интервјуирање, анкетирање и анализата на документацијата, како и анализата на добиените резултати се дојде до заклучок дека имплементирањето на содржините за превенција во планот и програмата на воспитно-образовната дејност во ученичките домови, придонесува да се намали ризичното однесување кај децата-ученици, зголемувањето на отпорноста и одбрамбеноста кај нив кон ризичните однесувања како и подобрување на нивната едукација и информираност во врска со ризичните однесувања .

Клучни зборови: превенција, ризично однесување, болести на зависност,
превентивна стратегија, превентивна интервенција

**POLICY AND PREVENTION PROGRAMS OF
RISKY BEHAVIOURS AMONG STUDENDS LIVING IN
STATE BOARDING SCHOOLS**

ABSTRACT

Rapid changes that occurred as a result of transition and democratization of society has led to a new situation for the dissemination of the vices of modern times (alcoholism, drugs, domestic violence, smoking at a younger age, etc.). Impoverishment and unemployment of youth, difficult socialization and adaptation to new social environment, the feeling of non-promising are just some of the reasons to reach for drugs, alcohol and other vices.

One of the important goals of medicine has always been "better to prevent than to cure". To me this significantly refers to the prevention of risky behaviour.

The impact of this view and others like it have imposed the need of prevention, which is based on several theoretical bases that are most applicable in practice, through the application of preventive programs for risky behaviour to promotion of children and youth's mental health.

There is not enough research regarding the appearance of risky behaviours among students who are accommodated in dormitories. Because of this, a research has been done about the students who are accommodated in dormitories. Without control of the parents, students who live outside their homes can easily find themselves on a crossroad where they will have to decide which path to choose.

They can choose either the path of good education and return home as educated people and society can rely on them in the future or they can choose the path of addiction and return home as addicts or even not return home. The role of the dormitories is seen here through their care and placement of children, supervision and physical care, their upbringing and intellectual education, formation of character through all stages of age, up to 20.

The aim of this research is to determine how the existence and implementation of programs for prevention of risky behaviours among students placed in the dormitory by the pedagogical staff, acts on reducing the appearance of risky behaviour among students living in dormitories.

The applied techniques of interviewing, survey, documentation analysis as well as analysis of the results obtained, it was concluded that implementation of the content for prevention plan and programme of educational activities in the dormitories, contributes to reduce the risky behavior among students. It also

contributes to increase the resistance and defensiveness to risky behavior and improving their education and awareness about risky behavior.

Key words:

Prevention, risky behavior, addiction, preventive strategy, preventive intervention.

СОДРЖИНА

I дел

Вовед.....	1
1.Ученички дом - потреба, политики, концепции.....	4
2. Историски развoтoк на ученичките домови	
2.1.Општа историја на домовите.....	13
2.2.Историски развoтoк на домовите во Македонија.....	18
2.3.Историски развoтoк на домовите на територијата на општина Штип.....	21
3. Карактеристики на животот и работата во ученичките домови.....	27
3.1. Принципи на воспитно-образовната работа во ученичките домови.....	28
3.2. Услови за реализација на програмските содржини.....	31
4. Улога и функција на ученичките домови.....	36
4.1. Улогата на воспитувачот во ученичките домови.....	38
5. Младите и пороците на 21 век.....	42
5.1. Болести на зависност.....	43
5.1.1. Злоупотреба на тутун и алкохол.....	43
5.1.2. Злоупотреба на дроги.....	45
5.1.3.Сексуално преносливи болести.....	48
6.Ризично однесување.....	50
6.1.Поим-ризично однесување.....	51
6.1.1. Агресивно однесување.....	52
6.1.2. Деликвентно однесување – кражби.....	55
6.1.3. Малолетничка проституција.....	56
6.1.4. Семејно насилство.....	57
7. Превенција, превентивни програми.....	59
7.1. Поим превенција.....	59
7.2. Видови на превентивни програми.....	62

7.3. Мерки на превенција во ученичкиот дом “Браќа Миладиновци.....	66
8. Некои аспекти на релевантни истражувања.....	68
Втор дел	
1. Методологија на истражувањето.....	70
1.Предмет на истражувањето.....	70
2.Цел и карактер на истражувањето.....	70
3.Задачи на истражувањето.....	71
4.Хипотези.....	72
5.Варијабли на истражувањето.....	73
6.Методи, техники и инструменти на истражувањето.....	74
7. Популација и примерок на истражувањето.....	75
8. Статистичка обработка на податоците.....	76
Трет дел	
Анализа и интерпретација на податоците.....	77
1. Анализа на документација.....	77
1.1. Анализа на Годишен план и програма на воспитно-образовната работа во ученичките домови и на дневникот за планирање на воспитно образовната дејност во ученичките домови.....	77
1.2. Анализа на годишен – глобален план за работа со воспитна група во ДСД „Браќа Миладиновци”.....	82
1.3. Анализа на тематско – етапен план и подготовка.....	86
1.4. Анализа на дневната реализација на воспитно – образовната работа..	90
2. Анализа на податоците добиени по пат на анкетирање.....	94
2.1.Резултати од прашалникот за ученици – домци.....	94
3. Анализа и интерпретација на податоците добиени по пат на интервјуирање.....	109
9. Заклучок.....	116
10. Препораки.....	119
11. Прилози.....	122
12. Користена литература.....	128

В о в е д

Дваесет и првиот век претставува голем исчекор во однос на промоција и заштита на правата на децата и младите.

Најважните меѓународни документи кои ја регулираат материјата за правата и вклученоста на децата и младите се Повелбата за правата на детето на УНИЦЕФ (2002 год.), Европската социјална повелба (Советот на Европа 2006) и сл. Постојат многу конкретни проекти кои ја акцентираат позицијата на детето во општеството. Влијанието на овие документи врз свеста на заедницата во однос на децата и за децата, е доминантна во настојувањето да се зголеми отпорноста кај нив од сите фактори на ризик кои допринесуваат за појава на ризични однесувања .

Превенцијата и науките за превенција се основата во отстранувањето на ризиците и ризичните однесувања на децата и младите. Појавата на ризичност во однесувањата на децата е поврзано како со генетските предиспозиции така и со ризиците кои влијаат врз нив и ситуациите кои ги наведуваат на ризични однесувања.

Процесот на созревање на детето преставува прогресивна интеграција на искуства кои се дел од промените на личноста на детето, но и разумно стабилна структура која ги одржува стабилноста и идентитетот дури и тогаш кога детето се соочува со радикални, внатрешни или надворешни промени. Нормалниот тек на развој на детето до зрелост може да биде попречуван на најразлични начини. Социјалната интеракција и социјалното влијание, промената во социјалните односи можат да предизвикаат привремени но и трајни пореметувања на личноста на младиот човек.

Како клучни фактори или партнери во превентивните програми се семејствата, воспитно-образовните установи, вклучувајќи ги и ученичките домови и здравствените установи. Проблемите навидум се помалку безначајни, но педагошкото постапување е клучно со оглед на последиците и идните реакции на младата личност. Времето на адолесценцијата е тешко и понекогаш болно. Со недоволното познавање на животната вистина и доживеаните искуства, младите најчесто наидуваат на судири со постарите и со авторитетите.

Во периодот на адолесценцијата семејството е важен фактор на примарна превенција кој може да помогне во решавањето на секој проблем , а со тоа да го направи младиот човек среќен и задоволен. Може да се каже дека семејството ја дава основата на темелниот развој што е и објективна вистина која бара посебен труд и избор на методи и изрази.

На појавата на ризични однесувања кај младата популација не останале имуни ниту училиштата ниту пак ученичките домови. Ученичките домови се составен дел од воспитно-образовниот систем во нашата земја и заедно со училиштата работат на остварувањето на општата цел и задачите на основното и средното образование, се грижат за создавање на услови и можности за индивидуален и социјален развој на домците, оспособувајќи ги за натамошно образование и живот во услови на брз развој и промени на општеството.

Кога се зборува за достигнувањата во развојот на ученичките домови, тогаш разбирливо се согледува големиот придонес на Бирото за развој на образованието во градењето на стратегијата за развој на домовите како единствени институции наменети за школување на учениците надвор од местото на постојано живеење. Бирото за развој на образованието првиот студиозен пристап во конципирањето на воспитно образовната работа на ученичките домови го прави во 1975 год. кога за прв пат изготвува „Програма за воспитната работа на ученичките домови“ за деца и младинци. Според таа програма воспитно-образовниот процес се одвивал до 1992 год. Со овој програмски документ се одредени местото и улогата на ученичките домови во воспитно-образовниот систем. Тие се институции кои на учениците, покрај задоволувањето на одредени социјални потреби, како што се сместувањето, исхраната, грижата за здравјето, спортските и рекреативни активности, им обезбедуваат и постојан воспитен процес кој почнува од денот на престојот во домот и завршува со заминувањето од домот. Значи, преку создавањето на здрава клима, секојдневната работа на ученичките домови е ориентирана токму кон детектирање на ризици на пореметувања во однесувањето на учениците сместени во дом и нивни ризични однесувања, односно кон спречување на одредени ризици, развивање на отпорноста на учениците сместени во домовите преку промоција на менталното здравје. Ученичките

домови се специфични воспитни организации кои во многу нешта се доближуваат до семејството и до училиштето, но сепак не се ниту едното ни другото.

Проблемот со ризичните однесувања кај учениците во ученичките домови е посебно актуелен во денешно време од причина што во ученичките домови се згрижени ученици на возраст од 14-18 години, период на адолесценција, период во кој младите се најподложни на различни како позитивни така и негативни влијанија (алкоголизам, дрога, агресивност, криминал....), кои можат да доведат до појава на ризично однесување кај младата популација.

За жал, не постојат доволно истражувања во однос на појавата на ризичните однесувања кај децата во ученичките домови.

Неодминливи во таа насока се и прашањата: Која е улогата и функцијата на ученичкиот дом? Каква е политиката на ученичкиот дом во однос на превенирање на ризичните однесување кај учениците домци? Колку политиката на превенирање е застапена во годишните програми за работа и на ученичкиот дом и во плановите на воспитниот кадар? Каков е ставот на воспитувачите во однос на програмите за превенирање? Кои се нивните ингеренции? Колку учениците се информирани и едуцирани за препознавање и отпорност кон ризични ситуации?....

Одговорот на овие и други тесно поврзани со нив прашања ќе биде предмет на теоретска расправа и истражување на овој труд.

1. Ученички дом - потреба, политики и концепции

Воспитувањето е едно од темелните потреби на човекот и општеството. Тоа не е насочено само на она што е, туку многу повеќе на она што треба да биде. Воспитувањето по својата функција не е само сегашност туку и иднина. Тоа во себе ја носи синтезата на минатото, сегашноста и иднината. Тоа е социјален, економски, педагошки, филозофски....феномен и предмет на проучување на многу дисциплини и науки.

Што е во основа воспитувањето?

Воспитувањето е „една од основните и трајни општествени појави и дејности, која се состои од свесно и намерно пренесување на општествено-историските искуства од постарите генерации на младите, со цел да секоја генерација се оспособи за својата општествена улога во сегашноста и иднината, за да го осигура својот континуитет во општествениот живот, работата на воспитувачот со воспитаникот е основа на општествената цел на воспитувањето, процес на воспитното менување, развивање на психофизичките сили и способности под воспитните влијанија на воспитувачите и општеството, резултат на воспитниот процес.”¹

Воспитувањето е континуиран процес, процес на биолошко и општествено дејствување на воспитаникот и во воспитаникот. Воспитувањето е процес на формирање на човекот како човечко суштество.

Воспитанието е општествена, а со тоа и историска појава. Во нашето општество се создадени специфични услови за воспитна дејност. Во тие услови воспитанието има функција на совладување на историско настанатите облици на оттуѓување на човекот, по пат на неговата сопствена дејност на рушењето на стариот и создавање на нов и ослободувачки облик. Воспитанието е процес на социјализација на младото поколение кој е насочен и контролиран од постарите генерации.

Тој е општествено условен, а домот е само еден од чинителите на воспитувањето. Воспитанието е траен процес бидејќи и човекот непрекинато се наоѓа во промени, и се однесува на целокупниот живот. Но посебно значење воспитанието има во периодот на детството и младоста, бидејќи процесот на

¹ Rosic, V. (1986). *Domski odgoj*, Rijeka: Istarska naklada, 13

промени во тие периоди е најинтензивен, процес во кој се поставуваат темелите на здрава личност, личност за цел живот. Воспитанието е важна општествена категорија, и е процес на изградба (самоизградба), и формирање (самоформирање) на личноста. Тоа е посебен меѓучовечки однос, комуникациски однос на примање и давање исполнет со одредени содржини кои се насочени кон остварување на поставената цел и задачи на воспитанието. Воспитанието е многу сложен, комплексен процес, кој трае долго време при што се користат бројни и разновидни облици, методи, начини и средства, а се создава во текот на целиот човечки живот. Тоа е перманентен процес на формирање (самоформирање), на личноста кој е најинтензивен во детството и младоста, но практично никогаш и не престанува. Со воспитанието кај човекот се формираат позитивни интелектуални, емоционални и др. својства, и се изградуваат позитивни црти на карактерот и слободна и сестрана личност.²

Во функција на воспитувањето се нагласува „формирање, обликување, самоформирање, самообликување, развивање“. Авторите на учебникот по педагогијата на Малич и Мужич истакнуваат „воспитувањето е секоја свесна дејност со која се развиваат и психичките и физичките особини на човекот, било да воспитаникот ја остварува на самиот себе (тогаш е тоа самовоспитување), било да ја врши спрема другите луѓе “. ³

Оваа ориентација во воспитувањето има нов квалитет. Се нагласува активната улога на воспитаникот со цел да ја промени реалноста околу себе, неговата активна позиција за развивање на сопствената личност, како и општествената улога на воспитувањето како фактор во промената на општеството, а не прилагодување кон постоечкото општество.

При набљудување на воспитувањето во континуитет главно забележуваме три негови темелни функции:

- функција на воспитувањето во прилагодувањето или адаптирањето на човекот на она што веќе е и со кое се настојува да се задржи , на однапред моделиран начин на мислење, однесување и дејствување на луѓето;

² Rosic, V. (1986). *Domski odgoj*, Rijeka: "Istarska naklada", 14

³ Rosic, V. (1986). *Domski odgoj*, Rijeka: "Istarska naklada", 17

- функција на воспитувањето во оспособувањето на човекот да се прилагоди на промените во општеството;
- функција на воспитувањето во оспособувањето на човекот за создавање на промени во општеството или менување на општествената стварност.

Целта и задачите на воспитувањето секојдневно се развиваат во тој правец да младите што повеќе ги оспособиме за работа и живот во општеството. Во тој правец и домовите на учениците стануваат места каде интензивно се случуваат многубројни промени со кои ученикот се афирмира како субјект на процесот на работата и животот.

Организацијата во која живеат учениците за време на своето школување, и кои се така организирани да им се олесни учењето, има различни имиња: интернати, конвикти, алумнати, колеџи, домови на ученици или ученички домови.

Секаде во светот под поимот „интернат“ се подразбира образовна установа која го обезбедува сместувањето и исхраната на учениците.⁴

Зборот „интернат“ е изведен од латинскиот збор *internus*-внатрешен. Интернатот е воспитна установа која се издвојува од надворешниот свет, во кој воспитаниците(интерни) имаат стан и храна. Воспитаниците кои престојуваат во интернат и не се под надзор на воспитувач, туку само посетуваат настава на ова или она училиште кое со нив е тесно поврзано се нарекуваат екстерни. Екстерните ученици не живеат во заеднички интернат, туку се сместени во други места или патуваат.⁵

Под „интернат“ се подразбира воспитна установа во која воспитаниците не следат само настава туку и се сместени. Во интернатот се зборува за надзор и телесна нега на момчињата и девојчињата со нивното интелектуално образование, формирање на карактерот и единственото воспитување кое низ сите етапи на возраст се протега се до 20 годишна возраст.⁶

⁴ Rosic, V. (1986). *Domski odgoj*, Rijeka: "Istarska naklada", 18

⁵ Rosic, V. (1986). *Domski odgoj*, Rijeka: "Istarska naklada", 19

⁶ Rosic, V. (1986). *Domski odgoj*, Rijeka: "Istarska naklada", 19

Интернатот (boarding school) е училиште во кое на децата им е осигурена наставата, сместувањето и исхраната.⁷

За разлика од наведените дефиниции, во Советскиот Сојуз интернатите (училиште-интернат) се дефинира и на следниот начин:

„На XX конгрес на партијата е донесено решение за развој на широка мрежа на училишта-интернати-од нов тип на наставно-воспитни установи кои се поврзани, за да го осигураат воспитанието на децата, да што потполно ги решаваат задачите на свесниот, хармоничен развој на новото поколение..... “⁸

Во претходно наведеното се гледа дека повеќе не се користи терминот интернат. Под тој поим порано се подразбирала установа во која се сместени ученици од одредено училиште, и на кои им е обезбедено сместувањето и исхраната. Во интернатот се влегувало со слободна одлука, и од него се очекувало во прв ред да се осигура физичкото здравје и успех во учењето.

Во литературата се среќава и терминот „завод“. Со него се означувала установа за непрекинато сместување деца на кои од некои посебни причини им е потребно сместување во таква установа.

Во современата педагошка теорија и пракса на воспитувањето и образованието кај нас е усвоен терминот „дом“ кој по своето значење, програмската основа, целите и задачите е една од воспитно-образовните организации внатре во воспитно-образовниот систем во целина. На терминот „дом“ се додаваат неговите карактеристики со кои се објаснува за каков дом станува збор: детски дом, пионерски дом, ученички дом, студенски дом итн.

Потребата за ученичките домови постои и во светски размери пред сè поради фактот што не секогаш во истото место има училиште во кое што детето и родителите сакаат да биде запишано, односно посакуваното училиште се наоѓа во друго место. Во ученичките домови учениците имаат стан, храна и услови за учење и за забавен живот.

Ученичкиот дом покрај надзорот од воспитувачот, исполнува најповолни услови и во економски, општествен и здравствен поглед. Затоа училиштата со своите

⁷ Rosic, V. (1986). *Domski odgoj*, Rijeka: "Istarska naklada", 19

⁸ исто, 19

ученички домови (schulerheim) даваат подобро образование на надарените деца од послабо развиени средини.⁹

Во позитивен смисол најмногу се нагласуваат воспитните функции на домот. Во тој контекст ученичките домови (како што претходно истакнавме), даваат најдобри услови за образовна работа, овозможувајќи отстранување на лошите влијанија на средината на ученикот, допринесуваат за развивање на колективен дух, како и создавање на погодни социолошки услови за работа, работно воспитание, рекреација, користење на вон наставни активности, естетско воспитание, допринесуваат за изедначување на воспитно – образовните можности и друго. Со еден збор го штитат ученикот од сите штетни влијанија и дејствуваат превентивно против сите видови на несакани понатамошни ефекти и последици.¹⁰

Денес, воглавно постојат две концепции на водење на политики во ученичките домови и тоа на земјите од западот (САД, Франција, Германија, Велика Британија.) и источните земји пред се во поранешниот СССР.¹¹

Развојот на домовите во западните земји се надоврзува на нивниот историски развој кој е условен од неколку моменти. На домовите се гледа како на посебен тип помошни, дополнителни или специјализирани воспитни институции кои на децата и младите им овозможуваат образование. Видот, организацијата и управувањето на домовите варираат. Се среќаваат најразлични облици на интернати - потполни интернати, дневни интернати, државни ученички домови, приватни домови (особено верски) со различна материјална основа и различни воспитно – образовни можности. Системот на интернати, очигледно не е единствен, цврсто поставен и фиксиран во рамките на општиот училишен систем, туку тој тип на воспитно – образовни установи се развива прилично неконтролирано, нерамномерно, безмалку стихично. Затоа во нив се применуваат и различни педагошки концепции и политики. Разните видови интернати или полуинтернати во земјите од Западот се многу чести. Покрај интернатите од сите видови сè почесто се среќаваат и полуинтернати, односно дневни интернати, каде што учениците престојуваат преку целиот ден, а навечер си одат дома. Тој тип е раширен во САД, Англија, Франција, Германија

⁹ Rosic, V. (1986). *Domski odgoj*, Rijeka: "Istarska naklada", 33

¹⁰ исто, 33-34

¹¹ исто, 34

и во некои други земји. Колеците и универзитетите во САД скоро сите имаат добро опремен интернат. Правилниците за работа во ученичките домови ги донесуваат самите домови. Централните и локалните власти донесуваат само поединечни законски или подзаконски акти, или препораки со кои воглавно се третираат основните услови за работа (кај нас тоа е закон за ученички и студентски стандард).¹²

Во Источните земји претежно во Советскиот Сојуз, интернатите се по теркот на Макаренко, но моделот сепак е модифициран и прилагоден на новото време и новите потреби, кои значително се разликуваат од примерот на Макаренко. На сегашниот степен на развој на општествените односи, особено поради вработеноста на двајцата родители, училиштата – интернати стануваат потреба од практичен аспект. Училиштето и ученичкиот дом се упатени еден на друг и стануваат интегрални установи. Училиштата и интернатите се третираат како воспитни установи и се во надлежност на просветните органи.¹³

Кај нас денешните политики на домовите се базираат на начелата:

1. Демократичност и еднаквост на можностите за воспитание и образование,
2. Перманентно воспитание,
3. Економичност, рационалност и ефикасност,
4. Еластичност и флексибилност,
5. Поврзаност на теоријата со праксата,
6. Индивидуализација,
7. Единство на научната, воспитно – образовната, производствена и друга општествена работа и
8. Интеграција на личноста во општеството.

Врз основа на овие начела се изготвуваат годишните (глобалните), и оперативните програми преку кои се реализираат содржините на секое поединечно подрачје. Во Македонија упатството за подготовка на програмите ги има следните подрачја: физичко – здравствено воспитание, интелектуален развој на учениците, естетско воспитание, работно – техничко воспитание, граѓанско воспитание и општествена – културна дејност.

¹² Rosic, V. (1986). *Domski odgoj*, Rijeka: "Istarska naklada", 34

¹³ исто, 35

Во содржините на *физичко – здравственото* воспитание главна цел е запознавање со здравјето на учениците, спроведување на активности за унапредување на физичкото и менталното здравје на учениците како и унапредување на социјалното здравје, притоа се остварува соработка со здравствени институции и хуманитарни организации. Во ова подрачје се внимава и на подигнување на квалитетот на здравјето и на развивање на хигиенски навики кај учениците. Во делот на социјалното здравје се обезбедуваат услови за социјализација на ученикот внатре во домот . Исто така во овој дел се предвидуваат разни тематски содржини кои ќе придонесат физичкото и здравственото образование на ученикот да се подигне на повисоко ниво од претходното.¹⁴

Имплементирани се и содржини кои се однесуваат на превенцијата на ризични однесувања кај учениците. Целта на истите е да се придонесе кон намалувањето на бројот на деца со ризично однесување, зголемување на отпорноста кај нив кога ќе се најдат во ризични ситуации.

Како дел од содржините во оваа подрачје се и содржини кои се однесуваат на воспитувањето на младите за рамноправни и хумани односи меѓу половите и нивната подготовка за заедничко живеење, за сакано и одговорно родителство, како една од неопходните компоненти на воспитната работа во ученичките домови.¹⁵

Воспитната програма на оваа подрачје ја реализира воспитниот персонал и соодветен стручен медицински кадар, со кој повремено домот соработува. Грижата за здравјето и правилниот физички развој на учениците е перманентна задача на домот која се реализира низ секојдневните активности, како и низ посебно организирани предавања, тематски расправи, филмови, користење на стручна литература и друг популарен материјал, како и низ практични предавања.¹⁶

Интелектуалниот развој на учениците се остварува преку создавање на услови за подготовка за настава, развивање на навики за интелектуална

¹⁴ Група автори, (1999). *План и програма за воспитно-образовната дејност во ученичките домови*. Министерство за образование и наука, Скопје, 8

¹⁵ Група автори, (1986), *Програма за воспитно-образовна работа во ученичките домови за деца и младици во СР Македонија*, Републички завод за унапредување на образованието и воспитувањето, Скопје, 15

¹⁶ исто, 12

работа, организирање на помош за послабите ученици, следење на резултатите, како и организација на слободното време.¹⁷

Естетското воспитание е подрачје кое треба да создаде естетски навики кај учениците за уредување на просториите во кои престојуваат, во кои учат и воопшто за создавање на чувство за естетика, за убаво. За таа цел се планираат средби со познати творци од областа на уметноста, се организираат екскурзии и излети, и помош при организацијата на дел од слободното време, како и развивање на креативен дух и збогатување на животот.¹⁸

Работно воспитание и општествено корисен труд е подрачје кое што предвидува развивање на навики за исполнување на обврските кон училиштето, развивање на работни навики за реализација на секојдневните работни обврски во домот, општествено корисен труд (како одржување на просториите во домот, чистење на околината преку разни акции и сл.).¹⁹

Граѓанското воспитание се грижи за воспитување на хуманистичките вредности, негување на позитивни меѓучовечки односи, развој на позитивен однос кон духовните и материјалните вредности и сл.

Подрачјето на *општествена – културна дејност* го опфаќа запознавањето со јавните и културни институции и објекти, вклучување во акции во локалната средина и други теми и активности со сличен карактер.

Покрај наведените подрачја во програмите се предвидени и соработка со родителите, соработка со училиштата и следење, вреднување и унапредување на воспитно – образовниот процес.

Соработката со родителите се остварува преку организирање на родителски средби и индивидуални состаноци со родителот заради консултации, упатства и разговори во врска со ученикот.

Соработката со училиштата се врши при планирање на работата, учество во работата на наставничките и класните совети и следење на успехот на учениците.

Следењето, вреднувањето и унапредувањето на воспитно – образовниот процес се реализира преку изготвување на тримесечни анализи за успехот и

¹⁷ Група автори, (1999). *План и програма за воспитно-образовната дејност во ученичките домови*. Министерство за образование и наука, Скопје, 11

¹⁸ исто, 15

¹⁹ Група автори, (1999). *План и програма за воспитно-образовната дејност во ученичките домови*. Министерство за образование и наука, Скопје, 17

поведението на учениците и акциско истражување за социјалните односи во воспитната група.²⁰

²⁰ Група автори, (1999). *План и програма за воспитно-образовната дејност во ученичките домови*. Министерство за образование и наука, Скопје, 19

2. Историски развој на ученичките домови

2.1. Општа историја на домовите

Ученичките домови имаат долга историја. Појавата на домовите е врзана за потребите на секое поединечно општество, а нивниот развој е условен од развојот на самото општество. Првите домови се основани уште во старите цивилизации (Египет, Вавилон, Стара Грција), а во нив се воспитувале децата на високата класа за свештеници, државни службеници или војници. Во Спарта милитаризацијата е цел на целокупниот воспитен процес, во функција на создавање на цврст и одважен војник. Атинското одгледување и воспитание е насочено на создавање на демагози, а домовите се сместени покрај филозофските училишта. Во времето на феудализмот средновековната црква и поединечни црковни редови основале манастирски училишта. Тие училишта имале интернатски карактер, учениците и наставниците учеле и живееле заедно, а биле основани покрај црквите и дворците на владетелите од тоа време. **Интернат, алумнат и конвикт** се имињата под кои ги среќаваме тогашните ученички домови. Оваа линија на интернатско сместување на децата од богатата класа ја следат и денес граматичките училишта и колежите во Англија и приватните интернатски училишта во другите западни земји.

Втората развојна линија на домско воспитување на децата на сиромашните и сирачињата започнува по големите верски војни. Франко и Базедов во Германија и Песталоци во Швајцарија се првите педагози кои покрај низа црковни редови, организирале такви домови и ги развивале методите на нивната работа.

Третата линија, теориска, а подоцна и практично реализирана започнува со раните социјал - утописти Томас Мор и Томасо Кампанела, а се продолжува во идеите на подоцнежните социјалутописти во 19-ти век, од кои Роберт Овен и Етјен Кабе, познати како организатори на таков вид воспитание. Третата линија е дека домското воспитание е идеален облик на воспитание за сите и дека тоа претставува една од најпогодните форми за постигнување на општествена еднаквост во однос на воспитанието. До ова сфаќање многу близу е еден од идеолозите на француската буржоаска револуција Луј Мишел Лепелетје, кој предлагал сите деца да се воспитуваат во домовите на националното

воспитание, кои биле финансирани од прогресивниот данок и под управа на родителскиот совет.

Во текот на 20-ти век кога сè повеќе се остварува општа училишна обврска во поглед на основното образование и кога се множат стручните училишта, ученичките домови станале општествена потреба и тие се ширеле во сите земји каде што училишната обврска доследно се практикувала.²¹

Домовите биле инструменти за демократизација на образованието, социјални институции за помош на децата од сиромашните родители и еден од патиштата за воспитување во духот на класната хармонија. За сирачињата, за децата кои биле попречени во развојот и за воспитно запуштените деца и младинци биле формирани посебни домови. Така, со времето се создала потреба за развивање и проучување на посебен тип на воспитување – воспитување во домовите за деца и младината.

Во текот на Октомвриската револуција во СССР општо позната е работата на Антон Семјонович Макаренко, кој таквите домови успеал да ги организира како социјални установи за згрижување на младината и како силни установи за социјалистичко воспитание. Некои негови идеи извршиле силно влијание во сите тогашни социјалистички земји.

Ученичките домови и домско воспитување постојат во сите земји каде што има училишта. Тие имаат различни имиња и различни задачи, а заедничко им е тоа што во нив живеат ученици само за време на своето школување и тоа што така се уредени да им го олеснат учењето на учениците во нив. Во некои земји ученичките домови имаат претежно социјални, а во некои идеолошко – политички задачи, а во повеќе случаи задачите им се комплексни, што зависи од општествените односи и политичките ситуации во одделни земји.

Треба да се истакне дека улогата на ученичките домови никаде не се намалува, туку тие и по бројот и по своето значење го следат развојот на школството.

На просторите на бивша Југославија, во различно време, веќе во средниот век се појавиле првите видови на интернатско воспитување во манастирите, потоа во 19 век се појавуваат домовите за сираци и за воспитно запуштени деца и младинци, а нешто подоцна и домови на стручни училишта.

²¹ Петров, И. (1993). *Организација на учењето и успехот на учениците во средношколските ученички домови*. "Просветно дело"-Скопје: Педагошка библиотека за наставници, 11-12

Најчесто домското воспитување било организирано за подготвување на свештенството и воени лица.

Општа насока и карактеристика на одделни етапи од општествениот развој истовремено биле и суштинска одредба од развојот на ученичките домови. Во понатамошните општествени преобразби, а особено со преминувањето од феудализам кон капитализам, во широките општествени промени, се менувала и приспособувала на тие промени и функцијата на ученичките домови. Пресвртница во развојот на ученичките домови било формирањето на заедничките држави (Кралството на СХС и поранешна Југославија), во која покрај другите промени се јавуваат и значајни промени во системот на ученичките домови. Во предвоениот период во тогашна Југославија имало мал број на домови (кои повеќето биле за деца без родители, и за разни занимања), а интернатите биле институции од сегашниот тип на ученичките домови. Во текот на Втората светска војна било потребно да се згрижат децата на паднатите борци и жртвите на Фашизмот, па затоа се формирани детски и ученички домови во одделни училишта на ослободените територии.

По ослободувањето ученичките домови, пред сè биле социјални институции, за згрижување на децата на паднатите борци, за сиромашните селски деца кои го продолжувале школувањето во градовите и за учениците на индустриските училишта кои се формирале во поголемите фабрики.

Широките процеси на демократизација на системот на воспитание и образование воопшто, предизвикале бурен развој на ученичките домови, и тоа непосредно по завршувањето на војната, до крајот на 1947 година.

Позитивно била изменета и социјалната структура на воспитаниците во ученичките домови, кои прифатиле голем број ученици од работничките и селските семејства. Во следните две децении (1947 – 1967), ученичките домови покажале тенденција на намалување на бројот, како на домовите за ученици на основното образование, така и оние за ученици од средните училишта. Причините за вакво намалување на ученичките домови не се доволно истражени, меѓутоа тие, покрај другото мораат да се бараат во консолидацијата на поголем број семејства (чии деца привремено биле сместени во домовите), од една страна, и во посебно тешката материјална

состојба и интензивната изградба на другите подрачја на општествениот живот, од друга страна.

Врз таквата состојба секако влијаеле и промените во финансирањето на ученичките домови. Во тогашна Југославија имало 605 домови за ученици од средното образование со 60 741 ученици, во 1957 бројот на домовите се намалил на 559 со 57 966 воспитаници, а во 1967 останале само 320 ученички домови.²²

Според **Владимир Росиќ** во развојот на ученичките домови наидуваме на 6 периоди, кои меѓусебно дијалектички се поврзани.²³

Првиот период од работата на ученичките домови го опфаќа периодот од крајот на Втората светска војна па до 1951 година, кој всушност бил и најпогоден за развој на мрежа на ученичките домови во кој на крајот од тој период биле опфатени во домовите околу 50,8% од сите ученици во средните училишта.

Вториот период (1951 – 1955) се карактеризира со многу, брзо, рапидно паѓање на бројот на средношколските домови, во кој биле опфатени околу 21,88% сместени ученици.

Третиот период (1955 – 1961), започнува со веќе започнатото од порано намалување на бројот на домовите во кои биле сместени ученици со опфатеност од 15,78%.

И *четвртиот период* (1961 – 1971) го доживува процесот на намалување на бројот на ученички домови и во неговата домска мрежа биле опфатени околу 6% од вкупниот број на средношколци.

Петтиот период (1971 – 1981) е период кога речиси во сите бивши Републики на поранешна Југославија освен во Словенија се задржува една константна ситуација, на повеќе годишна опфатеност на учениците од средно образование која се движи од 6,2 до 6,9%. Овој период е карактеристичен по тоа што не дошло до дополнително опаѓање на бројот на ученички домови и процентот на опфатеноста, напротив ова е период на извесен пораст на ученички домови, што е најизразен во периодот од 1975 до 1980 година и тоа

²² Клејчиќ, М. (1979). *Домски дијагонали* Rijeka: "Istarska naklada"

²³ Rosic, V. (1986). *Domski odgoj*, Rijeka: "Istarska naklada", 27

претежно во Словенија. Во тој период во Словенија се изградиле нови 25 ученички домови со опфатеност од околу 5000 воспитаници.

Последниот *шести период* (1981 – 1986) се карактеризира со примената на законот за насочено образование во кој ученичките домови единствено и се третираат како и средните училишта.²⁴

Во овој период нема опаѓање на бројот на ученички домови, напротив тоа е период кога расте интересот на средношколците за сместување во ученички домови, што неминовно ја наметнува потребата од реновирање и оспособување на многу стари објекти кои порано ја имале таа намена. Последниот период е карактеристичен и по тоа што изградбата на новите ученички домови, реконструкцијата и поправките на старите домски згради, како и зградите кои биле повторно оспособувани, покрај сместувањето и исхраната на средношколците се водело сметка и за педагошките стандарди во кои неминовно доаѓа до јакнење и осовременување на воспитната работа во ученичките домови и поквалитетно осовременување и оспособување на воспитниот кадар.

²⁴ Rosic, V. (1986). *Domski odgoj*, Rijeka: "Istarska naklada", 27

2.2. Историски развојот на домовите во Македонија

По ослободувањето во Македонија за прв пат било овозможено отварање на училишта на македонски јазик во кои учеле децата на сиромашните македонски граѓани, тогаш претежно работници и земјоделци. Овој период е истовремено и период на отварање на ученички домови, таканаречени интернати.²⁵

Првите ученички домови биле, пред сè социјални институции кои ги згрижувале децата на паднатите борци, деца на сиромашни работници и селски семејства, кои своето школување го продолжувале во градовите. До 1951 година во Македонија постоеле поволни услови за развој и формирање на ученички домови, кои во целост ги задоволувале потребите од домско сместување на учениците од средните училишта. Во секој град во кој имало средно училиште имало и по еден ученички дом, а во поголемите градови како Скопје, Штип, Битола, Прилеп имало и по неколку. Во тој период во Македонија имало 26 ученички домови кои опфаќале околу 70% од вкупниот број на запишани деца во средните училишта. Ваквиот брз развој на домовите е резултат на грижата на тогашната општествена заедница која во целост ги сносела трошоците на целокупната домска дејност, така што сите ученици бесплатно ги користеле домските услуги, а за одделни категории сиромашни ученици и за деца на паднати борци се обезбедувале бесплатни учебници и облека.²⁶

Од 1952 година кога домовите стануваат институции со самостојно финансирање, нивната материјална положба значително се изменува. Трошоците повеќе не ги обезбедувала општествената заедница, туку домовите се издржувале од уплатата на родителите, додека помошта се сведувала единствено на средства за плати на вработените. Ваквиот развој на настаните повторно доведува до намалување на бројот на домовите кој се сведува на само 11 ученички домови со 1386 ученици. Во 1972 година, состојбата на ученичките домови значително се менува и веќе во наредната 1973 година

²⁵ Петров, И. (1993). *Организација на учењето и успехот на учениците во средношколските ученички домови, Скопје*, "Просветно дело": Педагошка библиотека за наставници, 15

²⁶ Петров, И. (1993). *Организација на учењето и успехот на учениците во средношколските ученички домови, Скопје*, "Просветно дело": Педагошка библиотека за наставници, 15-16

бројот на ученички домови достигнува до 16. Ваквиот пораст е резултат на преминот на домовите под капата на тогашната Републичка заедница за средно образование која значително ги подобрила местото и улогата на домовите во тој период. Со партиципирањето во цената на сместување и храна се зголемува и бројот на заинтересирани ученици за сместување ученичките домови, што од друга страна доведува до потреба од изградба на нови домови, како и реновирање на постоечките.²⁷

Во учебната 2010/2011 година (време кога е спроведено истражувањето) во Република Македонија отворени за прием на ученици – средношколци биле следниве ученички домови:²⁸

1. УД „Здравко Цветковски“ – Скопје со 320 број на легла,
2. УД „д-р Панче Караџозов“ – Скопје со 105 број на легла,
3. УД „Мирка Гинова“ – Битола со 270 број на легла,
4. УД „Боро Менков“ – Крива Паланка со 60 број на легла,
5. УД „Професор Мијалковик“ – Куманово со 120 број на легла,
6. УД „Ванчо Питошевски“ – Охрид со 105 број на легла,
7. УД „Митко Пенџуклиски“ – Кратово со 82 број на легла,
8. УД „Браќа Миладиновци“ – Струга со 142 број на легла,
9. УД „Здравко Чочковски“ – Дебар со 50 број на легла,
10. УД „Димитар Влахов“ – Струмица со 75 број на легла,
11. УД „Лазар Лазаревски“ – Велес со 170 број на легла,
12. УД „Крсте Мисирков“ – Кавадарци со 60 број на легла,
13. УД „Кочо Рацин“ – Св. Николе со 106 број на легла,
14. УД „Св. Наум Охридски“ – Македонски брод со 60 број на легла
15. УД „Димитар Влахов“ – Скопје со 90 број на легла,
16. УД „Партение Зоографски“ – Скопје со 141 број на легла,
17. УД „Св. Наум Охридски“ – Скопје со 57 број на легла,
18. УД „Искра“ – Штип со 100 број на легла,
19. УД „Бранко Станоевиќ“ – Гостивар со 170 број на легла.

²⁷ Петров, И. (1993). *Организација на учењето и успехот на учениците во средношколските ученички домови*, Скопје, "Просветно дело": Педагошка библиотека за наставници, 16

²⁸ Превземено од интернет веб страна на Министерството за образование и наука на РМ на ден 26.05.2011г. во 17,46ч.
<http://www.mon.gov.mk/dokumentimon/konkurisimon/-ucenickidomovi/604-> -20102011

УД „Браќа Миладиновци“ во Штип од 2007 година е преименуван во ДСД (државно студенски дом), отворен за прием на ученици – средношколци и за студенти, но сепак својата воспитна функција и понатаму продолжува да ја остварува преку работата со учениците средношколци.

2.3. Историски развoтoк на домовете на територија на општина Штип

Ученичките домови (кујни, трпезарии, интернати и сл.) на подрачјето на градот Штип се организирале и постоеле исклучиво како општествено организирани воспитни и образовни организации кои со својата дејност, резултат на нивната опременост со воспитни кадри придонесувале во остварувањето на општите цели и задачи на образованието и воспитанието. Сместувањето, посебно исхраната на сиромашните деца често пати била третирана и наоѓала свое место и кај органите на управата и кај просветните органи. Со оглед на тоа дека Штип отсекогаш бил центар на источниот дел од Македонија, тој правел обиди на децата од блиската околина да им обезбеди сместување и исхрана за време на нивното школување. За таа цел во различни временски периоди се отварале разни објекти како интернатот при штипската гимназија, интернати и училишни кујни по ослободувањето (за згрижување на децата на паднатите борци како и за сиромашните деца), интернатот за потребите на помошниот медицински персонал во Штип, интернати при осумгодишните училишта на село, интернат на училиштето за КВ и ВКВ работници текстилци, ученичкиот дом „Браќа Миладиновци“ и центарот за деца со посебни потреби „Искра“ со интернат.²⁹

Интернатот при штипската гимназија е основан во 1930 година. Неговото основање е мотивирано како “приватна иницијатива” на тогашниот штипски владика г.г. Венијамин поглавар на Брегалничко – Струмичка епархија со седиште во Штип. Основан е со име „Гачки дом краља Александра I - ујединителџа”.³⁰

Бил донесен правилник за работа со кој биле регулирани:

1. Управувањето со интернатот
2. Работата со интернатот
3. Приемот на учениците во истиот и условите за нивно отстранување од интернатот и
4. Финансирањето на интернатот.

²⁹ Донеv, Т. (1997). *Развитокот на школството и просветата во Штип и Штипско*. Штип, "Калиграфос", 338

³⁰ Цацков, К. (1995). *Просветата и културата во Штип и Штипско меѓу двете светски војни*. НИП "Глобус"-Скопје, 74

Со посебен дел на правилникот било утврдено дека тој во прв ред се организира заради прием, материјална заштита и исхрана на учениците од територијата на штипската гимназија.³¹

Услов да бидат примени во интернатот било ученикот да е одличен или најмалку мн. добар, да е сиромашен и без услови сами да се школуваат. Статусот на domeц се губел доколку во текот на учебната година се добие само и една слаба оценка. Посебно се водело грижа за поведението на учениците, а особено било забрането политичко дејствување освен ако не е дозволено со закон. Со интернатот управувал управен одбор, кој го сочинувале г.г. Венијамин како претседател, командантот на брегалничката дивизиска област, срескиот началник, директорот на гимназијата, претседателот на општината, еден воспитувач како и други лица од градот носители на некои функции од тоа време.³²

По ослободувањето материјалната заштита за образованието на сиромашните деца било повеќе од сериозно. За таа цел биле отворани повеќе училишни кујни, интернати и сл. Еден од тие интернати бил интернатот за згрижување на учениците од земјоделското училиште во Штип кое било лоцирано во тогашниот расадник. Интернатот бил од затворен тип, и во него биле сместени сите ученици што биле запишани во училиштето, а инвентарот во него била целосно нова. Во учебната 1945/1946 година како резултат на отварањето на учителската паралелки во гимназијата, интернатот на гимназијата бил преименуван во интернат на учителската школа, а за негов управник бил поставен основачот на музичкото образование во Штип Сергеј Михајлов. Во 1963/64 година поради укинувањето на учителската школа престанува со работа и интернатот. Во 1945 година обласниот НОО во Штип постапувајќи според упатената повелба на президиумот на АСНОМ донел одлука во Штип да се отвори едногодишно, а подоцна двогодишно бабичко училиште со интернат и истото да биде сместено во зградата на штипската гимназија. Интернатот на училиштето за бабици постоел и работел се до учебната 1957/1958 година кога поради формирање на средното медицинско училиште

³¹ Донеv, Т. (1997). *Развитокот на школството и просветата во Штип и Штипско*. Штип, "Калиграфос", 339

³² Цацков, К. (1995). *Просветата и културата во Штип и Штипско меѓу двете светски војни*. НИП "Глобус"-Скопје, 75-76

во Штип прераснал во интернат на средното медицинско училиште. Интернатот бил од отворен тип и во него биле примени исклучиво ученички од средното медицинско училиште за медицински сестри и акушерки. Во учебната 1963/1964 интернатот се издвојува од медицинското училиште и се организира како самостојна установа, за потоа да се припои кон интернатот „Браќа Миладиновци“ – Штип. Покрај овие интернати, во Штип и околните села по војната масовно се отварале осумгодишни училишта. Со тоа се појавила и потребата од сместување на децата во одредени селски средини. При основните училишта во селата Аргулица, Лесковица, Крупиште и Карбинци биле организирани интернати за учениците од соседните подалечни села, а во селата Драгоево, Три чешми и приградската населба Македонка биле организирани училишни кујни за учениците кои ги посетувале овие училишта. Интернатите во селата Карбинци, Аргулица, Крупиште и Лесковица биле организирани со посредство на УНИЦЕФ. Сите овие интернати работеле некаде до 1967/1968 година, односно додека траела помошта од УНИЦЕФ. Интернатот за учениците кв и квв работници во текстилната струка во Штип е организиран веднаш по отцепувањето на училиштето за текстилни работници од индустриското текстилно училиште во Скопје, како памучарско училиште со седиште во Штип.

За работа на истото се користеле просториите на основното училиште во населбата Македонка, еден дел се користел за училиште, а другиот за сместување на учениците.

Ученичкиот дом „Браќа Миладиновци“ – Штип е формиран во учебната 1965/1966 година, со решение за давање на согласност на одлуките на работните заедници на домот за школи за наставен кадар (домот на учителската школа во Штип), и ученичкиот дом при училиштето за медицински сестри и акушерки за спојување во еден дом.³³ Спојувањето на двата дома било утврдено како потреба за опфаќање и сместување на ученици од регионот на источна Македонија што биле запишани во петте средни училишта во Штип. Конституирањето на ученичкиот дом „Браќа Миладиновци“ – Штип

³³ Донеv, Т. (1997). *Развитокот на школството и просветата во Штип и Штипско*. Штип, "Калиграфос", 331

било извршено на 15. 12. 1965 година и како таков бил запишан во регистарот на окружниот Стопански суд во Штип. Капацитетот на домот бил 240 легла, домците биле сместувани во 43 соби со по пет и шест кревети. Домот располагал со 2325 м.кв. од кои 848 биле наменети за спиење, 209 за занимални, 117 за хигиенски потреби на учениците.³⁴ Просториите што му биле отстапени на домот биле поранешна сопственост на „Гранап“ и една стамбена зграда (извршена е преадаптација на истите). Ученичкиот дом „Браќа Миладиновци“ – Штип бил организиран како воспитно – образовна установа која со својата дејност требало да придонесува во остварувањето на општите цели на образованието и воспитанието. Покрај ова домот имал за задача да ги обезбеди основните егзистенцијални услови за образование и воспитание на учениците надвор од местото на живеење (сместување, исхрана, здравствена заштита, а покрај другото и организиран образовен надзор на учениците). Домот исто така имал за задача да ги образува учениците во посебни услови на организиран домски живот со содржини кои посебно влијаеле на целокупниот физичко – здравствен, спортско – рекреативен, работен, образовен, општокултурен и општествен живот на учениците, покрај тоа домот имал општествен карактер и вршел дејност од посебен општествен интерес. Со домот управувал Управен одбор што го сочинувале претседател, кој ги бирал членовите на Управниот одбор, членови одборници избрани од страна на собрание на општина Штип, претставници на градот – делегирани лица, претставници на тогашната Младинска организација, воспитувачи и ученици од домот. Со домот раководел директор - управник на домот. За прв директор на домот бил назначен Саздовски Саздо. Во најголемиот дел средствата домот ги обезбедувал од дотацијата на министерството (тогашно) за просвета на СРМ. Во текот на 1979 година во Штип бил отворен уште еден дом за ученици, но сега специфичен по својата намена. Во него требало да се образуваат ученици категоризирани лица со лесна ментална ретардација. За таа цел собранието на општина Штип ја отстапило и пренаменила зградата на поранешното лозарско училиште во месноста „Рибник“. Заедно со зградата бил понуден и соодветен простор за оспособување на ученици градинари или други

³⁴ Донеv, Т. (1997). *Развитокот на школството и просветата во Штип и Штипско*. Штип, "Калиграфос", 332

земјоделски дејности, а покасно и за други струки. Училиштето и интернатот и денеска се финансираат од министерствата при владата на Р.М.³⁵

Во еден период од развојот на ученичките домови брзо е зголемен бројот на ученици, а како резултат на развојот на образованието во Р.М. Во тоа време ученичкиот дом во Штип има бројна состојба од дури 280 домци кои биле сместени и по осум ученици во соба, тоа се случува некаде кон крајот на седумдесетите и почетокот на осумдесетите години од минатиот век. Потоа бројот на ученици постепено опаѓа како резултат на отварањето на нови училишта и паралелки во околните градови. Од средината на осумдесеттите години следува еден стабилен период на бројната состојба, а со тоа и на финансиската состојба на домот, тоа трае сè до крајот на деведесттите години (1997/98 год.). Таквата стабилна состојба се должи на се уште до некаде незавршената транзиција која започна во 1992/93 год. и докрај недефинираните закони кои ја регулираат оваа тематика (се работело по закон за средно образование а делот за ученички домови регулирал само основни работи, немање на закон за јавни набавки и сл.). Последиците од транзицијата се доста болни и се чувствуваат и сега, како резултат на таа болна транзиција се менува и начинот на финансирање на домовите, односно се финансира по глава на ученик а не како претходно со плати и материјални трошоци, и ученички стандард (2000/2001). Како резултат на тоа се зголемува цената на сместување (која ја плаќаат учениците) и се намалува бројот на ученици, па во еден момент во У.Д. „Браќа Миладиновци“ во Штип бројот доаѓа до самиот минимум од 120 ученици. Иако и таква (состојбата), сепак во новиот милениум домовите во Македонија забележуваат своја ренесанса. Голем дел од нив се реновираа и со новиот закон за задолжително средно образование бројот константно се зголемува така да сега домовите се премалку за да ги примаат сите ученици. И нормално во една таква ситуација владата планира и отварање на нови и реактивирање на некои кои беа на работ на пропаста (Кр. Паланка, Кратово, Кичево и др.). Со водење на ваква политика секако дека домовите имаат добра шанса за иднината, како ќе се развиваат сега зависи од

³⁵ Донеv, Т. (1997). *Развитокот на школството и просветата во Штип и Штипско*. Штип, "Калиграфос", 311-338

нивните менаџери и вработените. (податоците се земени од воспитувачи и други вработени во ученичкиот дом во Штип и од неколку други домови).

Врз основа на член 9, став 2 од Законот за ученички и студентски стандард(„Службен весник на Република Македонија“ бр. 37/98 и 40/03), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 28.08.2007 година, донесе одлука со која Ученичкиот дом „Браќа Миладиновци“ во Штип го добива називот и прераснува во Државно студенски дом „Браќа Миладиновци“³⁶, но сепак неговата работа и понатаму продолжува да се однесува на учениците средношколци.

Во овој опис на историскиот развоток на домовите може да се види дека домовите некогаш служеле само за згрижување и исхранување на сиромашни и на деца без родители, а потоа со текот на промените во општествата добиле форма која и до денеска ја имаат, добивајќи нови функции и карактеристики.

³⁶ „Службен весник на РМ“бр. 106 од 05.09.2007 година

3. Карактеристики на животот и работата во ученичките домови

Како што рековме понапред ученичките домови се воспитно – образовни институции кои на учениците им овозможуваат престој, (сместување и исхрана) во текот на средношколското образование. Ученичките домови имаат посебни организации и технологии на работа кои се остваруваат со различни програми за работа во истите. Освен тоа тие имаат и три важни карактеристики и тоа *социјална, психолошка и педагошка*.

Социјалната карактеристика, односно суштината на домот лежи во неговата општествена функција која се манифестира во неговата интеракција во општествената средина и обратно. Домовите се места на конкретно применување на функциите на воспитанието и образованието за работа и користење на слободното време. Поради начинот на живот и работата во нив тие се единствени места со постојано општествено организирано дејствување на младите, места на заеднички (колективен) живот и воспитание. Ученичкиот дом е значаен медиум на социјалната комуникација, место за снаоѓање и самопотврдување, примање и давање.

Психолошката карактеристика се базира на задоволувањето на одредени потреби. Човекот е суштество кое има способности, тенденции и потреби. Човековите потреби (социјални, биолошки, примарни и секундарни...), се развиваат во одредени општествени рамки во услови кои се специфични за секој дом. Општите психолошки претпоставки произлегуваат од ставот за положбата на човекот во општеството, а со самото тоа и на учениците во домот. Психолошката карактеристика на домскиот живот на учениците се темели на создавањето на поволна домска клима во која можат да учествуваат и да ги задоволуваат своите потреби и да ја развиваат својата личност. Младите во домот ги исполнуваат потребите за сигурност, доверба, љубов и задоволство.

Педагошката карактеристика на живеењето во домот се темели на остварувањето на целите и задачите на воспитанието и образованието. Работата во домот почива на начелото на почитување на личноста на ученикот, на слободното изразување, соработката и правовремено информирање. Педагошката работа е врз база на планирани акции, конкретна работа, разговори, упатства, помагање, трпение, мотивираност и одговорност.

3.1. Принципи на воспитно – образовната работа во ученичките домови

Целокупната поставеност, начинот, формите, средствата, политиките и методите на воспитно – образовна работа во ученичкиот дом е во согласност со општата цел на воспитанието и образованието која е дефинирана на ниво на држава и која важи за воспитно – образовниот систем во конкретната земја. Дефинирањето на принципите на воспитно – образовната работа значи нивно респектирање и создавање на услови за складно дејствување на сите воспитно – образовни фактори кои работат во домот, но и во сите домови, во еден единствен правец. Принципи од кои се поаѓа во воспитно - образовната работа во ученичкиот дом се следните:³⁷

Принцип на демократичност, неговото применување и респектирање во домски услови на живот и работа значи секој во ученичкиот дом себеси да се почувствува како субјект и одговорен носител и реализатор на сопствената улога. Тоа значи дека во домот треба да владее демократска клима за живот и работа, без поставување на бариери меѓу тие кои работат во домот и воспитаниците, без постоење на некакви лажни авторитети. Принципот на демократичност претставува постоење на култура на соживот со другиот, взаемна толеранција, но и давање и прифаќање на конструктивна критика.³⁸

Принцип на взаемна соработка помеѓу воспитувачите, учениците и родителите. Тргувајќи од тоа дека воспитувачот е главен реализатор на воспитни – образовната работа во домот, а родителите се тие кои се најнепосредно заинтересирани од ефектите на таа работа, неопходно е да се постават такви односи на оваа реализација кои ќе овозможат непрекинат тек на информации.³⁹

Принцип на позитивна воспитна насоченост. Овој принцип подразбира дејствување на сите воспитни фактори во домот врз пројавувањето на позитивни ефекти во учењето како основна активност на воспитаниците, но и

³⁷ Група автори, (1999). *План и програма за воспитно-образовната дејност во ученичките домови*. Министерство за образование и наука, Скопје, 22

³⁸ исто, 23

³⁹ исто, 23

позитивно пројавување во сите останати области од животот на воспитаниците, како позитивни црти на карактерот, позитивно однесување во групата и сл. Целта е во практиката воспитните фактори да се појават како двигатели, насочувачи и поттикнувачи, а не како коректори на веќе пројавените негативности во однесување на воспитаниците.⁴⁰

Принцип на откривање, почитување и задоволување на потребите и интересите на воспитаниците. Принципот подразбира преземање на низа активности во рамките на воспитно – образовната работа кои ќе бидат насочени кон идентификување, почитување и преземање на мерки кои ќе бидат во функција на задоволување на интересите на младите во однос на целокупноста на нивниот живот и работа во домот.⁴¹

Принцип на индивидуализација и диференцијација. Учениците меѓусебе се разликуваат по интересите и способностите, ритамот на работа, начинот на однесување и др. Специфичноста на самиот живот и работа во ученичкиот дом налага потреба од индивидуален пристап кон воспитаниците. Индивидуалниот пристап се јавува при организирањето на учењето како главна активност на воспитаниците, но и при редовна работа со членовите на воспитната група, т.е. при реализацијата на содржините од воспитните подрачја, како и при решавање на проблеми од дисциплински карактер, одржувањето на хигиената но и на некои несакани девијантни однесувања на учениците.⁴²

Принцип на хармонично дејствување на воспитните фактори во ученичкиот дом. Во праксата на ученичкиот дом многу важно е домците да почувствуваат хармоничност во дејствувањето на воспитувачите.

Секоја дисхармоничност домците веднаш ја забележуваат и реагираат на истата.⁴³

Принцип на отвореност на ученичкиот дом. Егзистирањето на ученичкиот дом како единка на општествениот систем подразбира и негово интегрирање со таа животна средина. Тоа значи дека ученичкиот дом треба да ги чувствува сите надворешни влијанија на таа средина, но и да влијае врз неа. Отворениот систем подразбира во конкретниот случај соработка со различни институции од

⁴⁰ Група автори, (1999). *План и програма за воспитно-образовната дејност во ученичките домови*. Министерство за образование и наука, Скопје, 24

⁴¹ исто, 24

⁴² исто, 24

⁴³ исто, 24

општествената средина, со училиштата, семејството, така што на тој начин домот ќе ја збогатува и осовременува својата работа.⁴⁴

⁴⁴Група автори, (1999). *План и програма за воспитно-образовната дејност во ученичките домови*. Министерство за образование и наука, Скопје, 24

3.2. Услови за реализација на програмските содржини

Постојат општи и педагошки услови кои треба да се исполнат за реализација на програмските содржини.

Општи услови се материјалните, кадровските и организациските услови.

Под материјалните услови се подразбира објектот со сите простории и помошни објекти за учење, тв сала, санитарии и сл, како и разните кабинети, кујната и простории за административно – техничка работа. Кадровските услови подразбираат располагање со потребните кадри за реализација на работата во домот како што се воспитувачите, педагозите, психолози, социјален работник и сл, како и помошниот технички персонал и администрацијата. Покрај тоа во домот за организација на работата се задолжени раководни лица во соработка со педагошката служба и раководство од учениците, а во согласност со Статутот на домот и другите законски и подзаконски акти.⁴⁵

Педагошки услови се:

А) Воспитни групи. Во поширока смисла на зборот , под група се подразбира определен број на поединци кои имаат некои заеднички корелациски интереси чија манифестација и реализација се гледа во процесот на интеркомуникацијата и интеракцијата. Целата работа на воспитните групи треба да биде педагошки осмислена и организирана. Формирањето и работата на воспитните групи е постојан педагошки предизвик – проблем. При формирањето на истите се постапува според определени критериуми, а тоа се: полот, возраста, занимањето за кој се определиле, годините на образование, време за посета на наставата и сл. Воспитните групи се формираат по правило, по вселувањето на учениците во домот, а бројот е од 25 до 30 ученици.⁴⁶

Б) Формални и неформални групи. Во ученичките домови постојат разни формални и неформални групи кои се формираат во рамките на воспитната група или на ниво на цел дом. Формалните групи се формираат со определна цел. Овие групи го разгледуваат животот и работата на своите членови, ја

⁴⁵ Група автори, (1999). *План и програма за воспитно-образовната дејност во ученичките домови*. Министерство за образование и наука, Скопје, 26-27

⁴⁶ исто, 28-29

поттикнуваат активноста на индивидуата или ја укоруваат недоволната ангажираност или непримерно однесување. Неформалните групи се формираат без некои однапред зацртани планови, спонтано, неорганизирано, во случаи кога кај определена категорија воспитаници се јавува заеднички проблем во смисла на заостанување во усвојувањето на определени наставни содржини, кога се јавува потреба за усвојување на некоја техника за полесно совладување на определени содржини и друг вид повремени активности.⁴⁷

В) Домот како целина, во одредени ситуации значаен субјект на воспитните влијанија е домот како единствена целина. Тоа се случува тогаш кога престануваат да функционираат воспитните, формалните и неформалните групи, односно за време на викендите и празниците кога во домот остануваат мала група на ученици, при заеднички излети и екскурзии, групни посети на настани од секаков вид. Во такви случаи грижата ја преезема еден или повеќе воспитувачи не водејќи сметка за припадноста на учениците кон определени воспитни групи.⁴⁸

Г) Домска заедница. Тоа претставува највисок степен и орган на организирање на учениците и неа ја сочинуваат сите ученици во домот. Од сите ученици, на демократски начин, се избира нејзино раководство, комисии, органи и тела кои работат по однапред изготвени програми за работа во текот на учебната година. Домската заедница ги третира сите прашања поврзани со животот и работата на учениците во домот, а нејзините органи, комисии и тела одлучуваат по истите. Воспитниот персонал, како и административниот и техничкиот персонал во домот ја помагаат работата на домската заедница. Раководството на домската заедница бира претседател и останатите функции од редот на домците, а директорот на домот односно советот на воспитувачи избираат воспитувач кој ќе учествува во работата на домската заедница и ќе ги пренесува нивните барања и одлуки на совет на воспитувачи.⁴⁹

⁴⁷ Група автори, (1999). *План и програма за воспитно-образовната дејност во ученичките домови*. Министерство за образование и наука, Скопје, 29-30

⁴⁸ Група автори, (1999). *План и програма за воспитно-образовната дејност во ученичките домови*. Министерство за образование и наука, Скопје, 30

⁴⁹ Група автори, (1999). *План и програма за воспитно-образовната дејност во ученичките домови*. Министерство за образование и наука, Скопје, 30-31

Д) Слободни активности. Преостанатото време, време кое ученикот го користи за одмор и рекреација, за културно-духовна надградба, надвор од работно-професионалните обврски, се нарекува слободно време.

На слободното време на учениците треба да им се посвети особено внимание, бидејќи со неговото осмислување и активно реализирање се осмислува една важна компонента во домското живеење. Слободните активности на учениците се карактеризираат со : доброволност, но и анимираност, спонтаност, самоиницијативност, слобода при изборот на активности, слобода во определувањето на времето и времетрајето на активностата и сл.

Во зависност од интересите на воспитаниците, како и условите што ги поседува домот, можат да се организираат разновидни слободни активности:

1) Активности со општи содржини

- Активности со заедничко запознавање со значењето, потребата и можностите за организирање на можни активности,
- Заедничко планирање и програмирање на работата на слободните активности,
- Анализа на постигнатите резултати и мислења за подобрување на истите со конкретни предлози од страна на воспитувачите,
- Презентирање на резултатите од слободните активности.

2) Посебни програмски содржини

- Во зависност од посебните интереси, склоности и афинитети на воспитаниците, просторните и материјалните можности на домот, кадровскиот потенцијал со кој располага домот, можат да се организираат слободни активности од различни области: културно-уметнички, трудово-рекреативни, производно-работни, спортско-рекреативни, еколошки и сл. Слободните активности секако можат да се реализираат во и надвор од домот. За секоја слободна активност во домот се изготвува годишен план кој ги содржи целите, задачите, содржините, формите, методите, организацијата на работата, како и времето и местото на реализацијата. Секоја активност се планира во почетокот а се реализира во текот на една цела учебна година.⁵⁰

⁵⁰ Група автори, (1999). *План и програма за воспитно-образовната дејност во ученичките домови*. Министерство за образование и наука, Скопје, 31-32

Ѓ) Куќен ред. Куќниот ред овозможува да се планира во кој временски период од деноноќието, со што е пожелно воспитаниците да се активираат и каде да го прават тоа. Сето тоа ќе овозможи да се почитуваат потребите на секој воспитаник за активност, но и за одмор. Куќниот ред треба да биде предмет на взаемен договор, т.е. резултат на заемен договор. Успешноста на истиот ќе зависи и од предвидувањето на најизменичната промена на активностите. На овој начин се настојува кај воспитаниците да се развие чувството но и потребата од формирање на култура на живеење како начин на истакнување на потребите, должностите но и почитувањето на другите.

Од сето ова произлегува дека секој дом треба сериозно да пристапи кон изготвување на куќниот ред. Одредбите на куќниот ред имаат голема педагошка вредност доколку се искажуваат како афирмативни искази, а не во форма на строги облигации и забрани.⁵¹

Е) Правила на однесување. Правилата на однесување претставуваат специфичен систем на норми кои го регулираат заедничкиот живот и работа во домот. Воспоставувањето на соодветни правила на однесување значи прифаќање на одредени начини на однесување кои се општо прифатени како позитивни конструктивни од страна на вработените во домот и од страна на воспитаниците. Со доаѓањето на воспитаниците во домот тие треба да се запознаат со режимот на живот и работа во домот и правилата на однесување кои се пожелни во него. Овие правила не треба да се сфатат како нешто што е однапред и однадвор наметнато, туку на нив треба да се дејствува и на тој начин тие да се прифатат како свои, да се усвојуваат и според нив да се владеат.

Правилата на однесување во домот се однесуваат на режимот на учење, на режимот на користење на слободното време, режимот на користење на заедничките простории, режимот на извршување на обврските. Но правилата на однесување се однесуваат и на воспитувачите и тоа во однос на организацијата и изведувањето на својата работа и тоа во однос на воспитаниците. За непочитување на правилата на однесување во домот постои широка лепеза на форми, средства и методи како санкциони мерки чиј избор е

⁵¹ Група автори, (1999). *План и програма за воспитно-образовната дејност во ученичките домови*. Министерство за образование и наука, Скопје, 33

на воспитувачот, но секако со внимание да се избегнуваат репресивните мерки.⁵²

Ж) Педагошки мерки. Во ученичките домови постојат и педагошки мерки кои се преземаат со цел да се изврши санкционирање на одредени постапки. Овие педагошки мерки произлегуваат од специфичноста на домската средина и тие дејствуваат како мерки за насочување, поттикнување и спречување. Тоа значи дека со нив и преку нив го насочуваме воспитаникот кон правилен облик на однесување. Потоа: пофалбата, наградата и признанието кои ги користиме како педагошки мерки со кои сакаме да поттикнеме одреден интерес кој веќе се пројавил, како и активност и облик на однесување, а додека предупредувањето, барањето, надзорот и во краен случај казнувањето кое се применува како педагошка мерка кога се сака некое забележано однесување да се инхибира, за да не стане трајна придобивка во начинот на однесување на воспитаникот. Постојат и други педагошки мерки, но и во веќе изнесените постојат варијации и нивниот избор зависи од кохерентноста на ситуацијата. Педагошките мерки ги донесува воспитувачот во текот на својата непосредна работа со воспитната група, но одредена педагошка мерка може да ја донесе и советот на воспитувачот.⁵³

⁵²Група автори, (1999). *План и програма за воспитно-образовната дејност во ученичките домови*. Министерство за образование и наука, Скопје, 33-34

⁵³ Група автори, (1999). *План и програма за воспитно-образовната дејност во ученичките домови*. Министерство за образование и наука, Скопје, 34

4. Улога и функција на ученичките домови

Домовите на учениците се интегрален дел од системот на воспитувањето и образованието и имаат значајна и одговорна општествена улога во целосното формирање на личноста на ученикот.⁵⁴

Тие ги обезбедуваат основните егзистенцијални услови за воспитание и образование на учениците надвор од местото на живеење (сместување, исхрана, здравствена заштита). Без нив многу од учениците не би можеле да го продолжат школувањето поради тоа што во нивното место на живеење нема соодветно училиште, како и поради слабите материјални и други можности на семејството. На тој начин тие го решаваат проблемот на социјалната нееднаквост и ја зајакнуваат солидарноста во образованието и воспитанието.⁵⁵

Во ученичките домови учениците се во постојан воспитен процес кој почнува од станувањето наутро и одржување на личната хигиена и уредување на креветот и спалната соба, па преку културата на однесувањето, начинот на исхраната, извршувањето на училишните и домашни обврски, низ меѓусебните односи со учениците, воспитувачите и другиот персонал, работата во слободните активности, сè до вечерното легнување.⁵⁶

Причините за постоењето на домовите можат да се групираат во неколку точки: 1) домот постои пред сè заради сместување и прехрана на учениците, 2) без да се потценува првата точка улогата на домот е пред сè воспитна. Постоењето на домот е да се осигура сместување на учениците кои посетуваат училиште надвор од местото на живеење.

Ученичкиот дом е установа за заеднички живот на учениците во кој тие се воспитуваат и живеат, наоѓајќи се под постојан надзор на воспитувачи.

По својот карактер на работа и специфичната атмосфера на односи кои владеат меѓу учениците и воспитувачите, домовите имплицираат односи кои владеат во училиштето и семејството. Денес таа е институција на одредена средина, на одредена група на граѓани-родители на учениците којшто учат.

⁵⁴ Rosic, V. (1986). *Domski odgoj*, Rijeka: "Istarska naklada", 20

⁵⁵ Група автори, (1986). *Програма за воспитно-образовната работа во ученичките домови за деца и младинци во СР Македонија*, Републички завод за унапредување на образованието и воспитувањето, Скопје, 5

⁵⁶ исто, 5

Меѓутоа тие ниту можат ниту пак го заменуваат во целост семејството, туку претставуваат една неопходна и важна врска меѓу воспитно-образовните организации, од една страна, и семејството, од друга страна. Задоволувајќи ги основните егзистенцијални потреби на ученикот, укажувајќи му помош во учењето и создавајќи услови и можности за рационално користење на слободното време, ученичките домови овозможуваат услови за сестран и слободен развиток на младата личност.⁵⁷

Домот добро ќе ја изврши својата општествена улога само доколку ги остварува општествените задачи и ако ги воспитува и образува учениците во духот на општествените стремежи, ако ги подготвува за развивање на општествените односи.

Кога е во прашање домот, првенствено треба да стане збор за единство на влијанијата на воспитувачите, наставниците и родителите на учениците како и соработка со организации што се во интерес за постигнување на подобри резултати во воспитувањето и образованието.

⁵⁷ Група автори, (1986). *Програма за воспитно-образовната работа во ученичките домови за деца и младици во СР Македонија*, Републички завод за унапредување на образованието и воспитувањето, Скопје, 5-6

4.1. Улогата на воспитувачот во ученичките домови

Носител на воспитно-образовниот процес во ученичкиот дом е воспитувачот. Тој го реализира планот и програмата за работа со една воспитна група, а се вклучува и во реализацијата на заеднички задачи за останатите воспитни групи на ниво на домот, всушност ја насочува својата воспитна работа кон создавање на еден работен и хомоген колектив (воспитна група) со високи морални квалитети. Работата за создавање на еден ваков хомоген колектив е многу сложена и тешка работа затоа што во составот на воспитната група има различни индивидуи, кои потекнуваат од различни култури, социјални и други средини. Воспитувачот преку повеќе методи упорно и доследно настојува да ја постигне основната компонента во организацијата на работата во домот. Тоа всушност не е ништо друго туку самосвесна дисциплина во работата и учењето.

Тој треба да се појави како: демократ, конструктивен соработник и советник, поттикнувач, иницијатор и креативец. За да може да постигне успех во работата и остварувањето на работните задачи тој мора да изготви своја програма за работа која ќе му послужи во реализацијата на активностите. При изготвување на оваа програма потребно е да ги вклучи и воспитаниците, бидејќи сè она што тој предвидува за реализација се однесува на самите нив.

Покрај непосредната работа со воспитаниците, воспитувачот е упатен на соработка со родителите, училиштата во кои учат воспитаниците, со непосредната општествена средина, било да се тоа институции или поединци кои ќе дадат придонес во работењето на ученичкиот дом.

Соработката со родителите зазема значајно место во севкупната работа на секој ученички дом. Со цел да им укаже помош во адаптацијата во новата средина, ученичкиот дом потребно е да соработува со семејствата. Оваа соработка е посебо значајна во почетокот на престојот во домот. При примањето на учениците во домот честа појава е со ученикот да дојде и неговиот родител. При разговорот во родителот воспитувачот добива огромно искуство за понатамошната работа со неговото дете. Воспитувачот мора да знае како дотогаш семејството влијаело на интелектуалното, моралното и естетското воспитување на ученикот, како се изградувал неговиот морален лик, каков е односот на ученикот со своите најблиски, што работи детето во

слободното време, дали води грижа за неговото поведение и на какви потешкотии наидуваат родителите во својата воспитна работа. Соработката со родителите може да се одвива преку следните форми и активности:

- индивидуални контакти (посета на родителот во ученичкиот дом, посета на воспитувачот на родителскиот дом, телефонски разговори, допишувања),
- родителски состаноци (на ниво на дом, воспитна група, група за одредени прашања и проблеми од заеднички интерес),
- учество во организирањето и реализацијата на разни акции во ученичкиот дом (свечености, приредби, работилници, трибини, работни акции и сл.),
- учество на родителите во органите и телата на домот регулирано со Законот за ученички и студенски стандард.⁵⁸

Секој воспитувач ги забележува добиените податоци за секој ученик поединечно во својата педагошка документација. Воспитувачот треба да знае за секој ученик како учи каков е неговиот напредок, дали се забележуваат знаци на ризично однесување и кои се причините за тоа. За нормално следење на секој воспитаник, воспитувачот треба да има јасен преглед за секој поединец. Воспитувачот води ученички лист за секој поединец. Ученичкиот лист е огледало на секој воспитаник. Со вакво водење на ученичките листови може да се види секое отстапување во однесувањето на ученикот.

Воспитувачот соработува и со училиштето кое правилно го информира за однесувањето и поведението кај ученикот, знаци на отстапувања и можни причини за тоа. Со ова домот ја презема и воспитната функција која порано припаѓала на семејството. Преку оваа соработка се добиваат сознанија за целокупниот живот и работа на учениците во двете страни што придонесува полесно да се донесуваат и да се преземаат мерки за подобрување на воспитно-образовната работа во училиштата и домовите. Соработката со училиштата се остварува низ повеќе форми и активности:

- соработка при програмирањето на работата во ученичкиот дом (програмирање на заеднички активности),

⁵⁸ Група автори, (1999). *План и програма на воспитно-образовната дејност во ученичките домови*. Министерство за образование и наука: Скопје, 40-41

- запознавање со условите, организацијата и резултатите на воспитно-образовната работа,
- запознавање со обврските на ученикот во училиштето и ученичкиот дом,
- соработка при организирањето на слободните активности,
- соработка на планот на следењето на успехот и напредувањето на учениците на образовен и воспитен план,
- меѓусебна соработка на наставниците, воспитувачите и стручните соработници преку учество на стручните органи во училиштето и домот.

59

Авторитетот на секој воспитувач се стекнува и формира со пожртвувана работа проткаена со лични вредности и со високи морални квалитети. Една од главните задачи на воспитувачот е заедничкото унапредување на педагошката практика, каде заеднички изнаоѓаат начини, методи и техники за поуспешно воспитно влијание на младите.

Основни методи на воспитната работа во домот со кои воспитувачите ја реализираат својата програма се :

- метода на индивидуални и групни разговори,
- мотивирање и стимулирање,
- ограничување и принудување,
- навикнување,
- организација и водење на воспитната работа во советот на воспитувачите и домската заедница,
- методата на следење на воспитаниците и користење на документација.

Секоја од овие методи на воспитна работа во себе содржи неколку постапки или техники кои можат да се сретнат во други методи.

Секој воспитувач треба добро да ги познава причинителите за ризичните однесувања кај учениците во домот кои можат да се групираат во неколку групи и тоа:

- лични основни особини на ученикот
- материјалната и кадровска опременост на домот,

⁵⁹ Група автори, (1999). *План и програма на воспитно-образовната дејност во ученичките домови*. Министерство за образование и наука: Скопје, 41

- семејните прилики на ученикот.

Воспитувачот треба да ги познава методите на воспитната работа , постапките, техниките и инструментите кои се корисни за современата педагогија, зошто само така може да се запознае воспитната група и воспитаникот како поединец. Воспитувачот за да може да го следи воспитаникот, должен е да и согледува и прати различните реагирања на своите воспитаници кои ги манифестираат во секојдневниот живот и работа во домот. Оттаму е и потребата воспитувачот да ги планира своите активности.

5. Младите и пороците на 21 век

Животот во урбаните средини и динамиката која ја наметнува современиот начин на живеење, допринесува децата и младите да бидат изложени на искушенијата на пороците (дрога, алкохол, цигари, проституција, физички пресметки, кражби и сл.). Недоволно развиената свест и неинформираноста, можат исто така да доведат до големи опасности од кои човекот станува зависен и си го уништува својот живот.

Пороците на денешнината го напаѓаат младиот човек, предизвикуваат многу болести и дејствуваат на ист начин, уништувајќи го притоа неговото здравје. Факт е дека се поголем е бројот на младите луѓе зависни од дрога, алкохол, цигари и сл, и покрај тоа што се свесни за последиците кои произлегуваат од тоа. На овие темни пороци на денешнината имуни можат да останат само млади кои го осмислиле и пополниле своето слободно време. На овие деструктивни појави не се имуни ниту развиените западни земји, дури кај нив овој проблем е поизразен и алармантен. Како една од главните последици (покрај општо познатите) е и депресивноста која за жал се јавува и кај деца од помала возраст кои не се корисници на претходно споменатите пороци. Економската немоќ, превисоките очекувања од родителите и неправилно решавање на конфликтите при формирањето на идентитетот на младите, манифестираат депресивни состојби од кои произлегува и понатамошното нивно асоцијално и девијантно однесување. Младите во ваква состојба одбегнуваат меѓусебно да разговараат за своите проблеми, даваат отпор кон стручната помош и на крајот посегнуваат по еден од овие пороци. Како ефикасно средство за превентивно дејствување и заштита на децата и младите од овие пороци, се нудат спортот и физичките активности, со што децата и младите наместо на улица и по разните видови кафулиња, се насочуваат кон спортските објекти.

Светот го сочинуваат многу луѓе, а меѓу нив најмили и најзначајни се младите луѓе. Тие се наоѓаат во најубавиот период од животот, а тоа е младоста, во неа треба да уживаат, да се веселат, да бидат среќни и задоволни. За жал не е се така како што посакуваме. Светот знае да биде

суров и многу опасен за животот на младите кои се уште учат и осознаваат нови работи добри и за жал и лоши.⁶⁰

Дрогата, тутунот, алкохолот се пороци кои постојано бараат жртви, млади неискусни, неинформирани. Распространети се насекаде и се со една цел, да уништат и да скратат нечиј млад живот. Под нивно влијание младите се осудени на зависност, психички и физички растројства, депресии, стресни состојби, страдание и самоуништување.⁶¹

5.1. Болести на зависност

5.1.1. Злоупотреба на тутун и алкохол

Пушењето на тутун е пандеМСки проширена зависност што е еден од најголемите јавно здравствени проблеми на денешницата затоа што, според најновите проценки, предизвикува околу 5 милиони смртни случаи годишно.⁶²

Тутунот е психоактивна супстанца која влијае врз промена на расположението и однесувањето. Тутунот создава зависност исто како и алкохолот, кокаинот и морфинот, тутунот и неговите различни компоненти влијаат на нарушувањето на здравјето и предизвикуваат појава на болести. Никотинот е високо активна дрога којашто го стимулира нервниот систем и предизвикува забрзување на срцевото чукање и покачување на крвниот притисок. Катранот е кафеава леплива супстанца којашто содржи многу отровни хемикалии што можат да предизвикаат појава на рак најчесто на белите дробови, бидејќи тој таму се таложи.⁶³

Пушењето не е едноставна навика туку комплекс од навики што пушачот ги обезбедува во секојдневниот живот. Испитувањата покажуваат дека за пушење, пушачот е мотивиран од повеќе причини - за релаксација, осаменост, пушење заради друштво, стимул за самоувереност, навика, средство за смирување, доказ за зрелост.

⁶⁰ Превземено на ден 14.04.2011 година од http://www.keepeanye.mk/zeng/renderer_03.php?zone_id=18570265&url=http://ww..

⁶¹ Превземено на ден 14.04.2011 година од http://www.keepeanye.mk/zeng/renderer_03.php?zone_id=18570265&url=http://ww...

⁶² Група автори. (2008). *Превенција на младинското здравје*. Печатница "2ри Август"-Штип: Прирачник за едукатори, 11

⁶³ Група автори. (2008). *Превенција на младинското здравје*. Печатница "2ри Август"-Штип: Прирачник за едукатори, 12

Колку порано се започнува со пушењето, толку побрзо кај децата ќе се развие зависност од цигарите. Некогаш и рекламите биле одговорни за охрабрувањето на тинејџерите да почнат да пушат, додека денес новите закони го прават рекламирањето и промоцијата на цигарите многу потешко.

Кај запоставените деца и децата чии родители се често отсутни од дома ризикот тие да посегнат рано по цигара, алкохол и дрога е многу поголем, во споредба со децата чии родители се редовно присутни и имаат нормален живот. Секое дете, еднаш ќе се соочи со одлуката дали да запали цигара или не. Причините да се посегне по првата цигара најчесто се следниве:

1. желба да се експонира,
2. желба да изгледа кул и возрасно,
3. подржување на пријателите,
4. справување со стресот
5. пополнување на некоја внатрешна празнина ,
6. имитирање на возрасниот.

Злоупотребата на тутунот треба како проблем исто сериозно да се сфати. Ефикасноста во тоа може треба да се бара во поставување на некои основни правила и насоки, особено во текот на адолесценцијата.

Алкохолот е дрога , болест, сопатник на современото општество. Внесен во организмот разорно дејствува и сериозно ги оштетува неговите функции. Бројни се дефинициите за зависноста од алкохол. Дефиницијата на *Поткомитетот* за прашања поврзани со алкохолот при **Светската здравствена организација** донесена во 1951 година, гласи: „За лице зависно од алкохол се смета лице кое екцесивно пие и чија зависност од алкохолот е толку голема, што покажува видливи душевни пореметувања или такви појави кои укажуваат на оштетувања на физичкото и менталното здравје, пореметување во односите со другите луѓе и влошување на неговата социјална и економска состојба или само покажува знаци на таков развој.“⁶⁴

Според **Jelinek** за да некоја состојба се означи како зависност од алкохол, би требало да се исполни барем еден од следните критериуми:

1. психичка и физичка зависност,

⁶⁴ Група автори. (2008). *Превенција на младинското здравје*. Печатница "2ри Август"-Штип: Прирачник за едукатори, 31

2. прогресија на соматски, психијатриски и невролошки компликации,
3. губење на контрола над пиењето и алкохолот,
4. неможност за апстиненција.⁶⁵

Во немедицинските професии е актуелна еколошка дефиниција, бихејвиориален модел на **Hudolin** според кој „Алкохолизмот е стил на живеење, ризична форма на живеење, последица на еколошките односи во општеството.“⁶⁶

Алкохоличарите се лица кои не можат да ги контролираат количеството и начинот на земање на алкохол, па и да пијат во мали дози. Алкохолот ја менува свеста и ја чини младата личност немоќна интелектуално и физички неспособна да се бори за опстанок. Зависноста од алкохол кај младите е во пораст. Ако во раните години првата чашка на алкохол претставува забава и разонода за доживување на непознатото, тоа со време станува потреба, алкохолна страст која поминува во болест карактеристична со силни душевни пореметувања. Ги разорува мозочните клетки кои еднаш разорени повеќе не се регенерираат.

Европската Повелба за алкохол, усвоена од земјите членки во 1995 година, ги постави денешните водечки принципи и цели за помагање, заштита на здравјето и благосостојба на сите луѓе. Оваа Декларација има за цел да ги заштити децата и младите од притисокот да се напијат алкохол и да ја намалат штетата што им е нанесена, а е директно или индиректно поврзана со алкохолот.⁶⁷

5.1.2.3. Злоупотреба на дроги

Синдромот „користење на дрога“ е универзален културен феномен. Дрогата се користела во минатото, се користи денес и најверојатно уште долго време .

Синдромот на зависност се дефинира како силна желба да се зема дрога, тешкотии во контролата на нејзината употреба, истрајување во употребата и наспроти штетните последици, давање на најголемо предимство на употребата

⁶⁵Група автори. (2008). *Превенција на младинското здравје*. Печатница "2ри Август"-Штип: Прирачник за едукатори, 31

⁶⁶Група автори. (2008). *Превенција на младинското здравје*. Печатница "2ри Август"-Штип: Прирачник за едукатори, 32

⁶⁷исто, 53

на дрога пред другите активности и обврски, како и зголемена толеранција и некогаш состојби на тешки апстиненциски кризи.(СЗО, 1992 год.)⁶⁸

Бројни се причините поради кои младите посегнуваат по дрога: да се изгледа посилен, да се остави впечаток на повозрасен, да се биде кул и да се проба непознатото. Сепак она што е заедничко за сите кои што пробале е тоа што сите се убедени дека никогаш нема да станат зависни од нив. Сепак за жал, по неколкукратно користење на дроги се развива зависност со сериозни последици по личноста, семејството и семејното функционирање. Зависноста од дрога не е прашање на волјата и карактерот, туку е сложена здравствена состојба која што често бара долгогодишен третман и грижа. Зависноста од дроги е хронично, рецидивирачко однесување со период на подобрување и влошување. Таа е резултат на взаемното дејство на личноста, социјалната средина и дрогата. Дрогата е супстанца која ја искривува сликата на личноста, и го менува расположението, перцепцијата и свеста. Ја менува менталната активност и психолошката состојба на личноста. Земањето на дрога не е физиолошка потреба, и доколку таа се зема за некое внатрешно задоволство, личноста станува зависна од неа. Дрогата дејствува на метаболизмот на нервните клетки при што ги доведува во состојба да неможат да функционираат без земање на дрога.

Користењето на било кои дроги може да предизвика сериозни последици по здравјето на човекот и личноста на социјален, здравствен, психолошки и економски план.

Често поставувано прашање е: Како да им се помогне на младите да не посегнат по дрогата?, Како да се превенира?.

Одговорот е едноставен: квалитетно исполнување на слободното време од страна на младите. Поволните услови, обезбедениот простор и просториите во ученичкиот дом го овозможуваат тоа, потребна е само силна волја и желба на младиот човек, а и голема ангажираност од страна на воспитувачите. Целта на спречувањето на зависноста од земање на дрога е да се формира личност која ќе ги прифати човечките и општествени вредности кои се наметнати од страна на: семејното и училишно воспитување, правилно психофизичко воспитување со кое младиот човек ќе ги прифати позитивните вредности и ќе ги

⁶⁸ Група автори. (2008). *Превенција на младинското здравје*. Печатница "2ри Август"-Штип: Прирачник за едукатори, 144

вгради во својот систем на вредности. Со сигурност може да се каже дека најефикасен начин на превенција од дрога е воопшто да не се почне со нејзиното користење, тука ќе напоменам еден по многу нешта карактеристичен пример. Во некои западни земји како превентива имаат отворено јавни места каде што на тешки зависници им се дава одредена доза на дрога и им се дозволува таму да се дрогираат. Ова постои во Франкфурт – Германија⁶⁹, многу интригантно, но и зачудувачко но сепак според нивното искуство доста корисна превентивна мерка. Објаснувањето е следно (според кажување на очевидец) тешките зависници прво не се на улица, што по некаква логика не претставуваат поголема опасност, односно нивното дрогирање е контролирано. Тоа само по себе значи дека не се во контакт со други лица кои не се дрогираат, немаат потреба да крадат (за да набават дрога), немаат потреба од други несакани последици (да се проституираат, да продаваат сопствени предмети, гардероба и сл.) и на крајот нема да го дочекаат сами во некоја улица, но доколку се предозира (што дури и во таквите места е можно), ќе добие правовремена помош, и нема да биде изложен на погледи на деца, жени кои би поминале во моментот кога би дошло до тие несакани последици. Тамошната локална власт оценила дека е подобро таа да им даде на своите наркозависници дрога, отколку тие сами да ја набават. Интересно, но вистинито.

После се она што претходно се кажа ни преостанува да запомниме само едно:

„ Секој миг е еден крстопат ти треба да одбереш каде да тргнеш, каков да биде твојот пат. Во секој миг ти треба да избереш. Секој момент е решавачки затоа што отфрлаш многу патишта, а избираш само еден ”⁷⁰

⁶⁹ Според кажувања на очевидец, вработен во ДСД, при посета на Франкфурд – Германија во 2002 година

⁷⁰ Biblija, tom 3, 272

5.1.3. Сексуално преносливи болести

Сексуалноста е јака внатрешна сила која во човекот постои од самото негово раѓање.

Сексуално преносливите болести спаѓаат во групата на заразни болести. Самото име асоцира дека се пренесуваат по сексуален пат односно по сексуален однос. Нивниот пораст е директно условен од водењето грижа за младата популација односно од нивното информирање, запознавање со истите, и знаење за опасностите по здравјето и животот на луѓето. Честите контакти со непознати личности, слободното сфаќање на сексуалниот живот, лесното менување на сексуалниот партнер, непознавањето на заштитата и последиците од половите инфекции, се само дел од причините за ширењето и порастот на сексуално преносливите болести. Спрема податоците на **СЗО** (светската здравствена организација), порастот на сексуално преносливите болести е карактеристичен за поголемите градови, и тоа „благодарение на нивниот најистакнат претставник“ кој воедно е и најраширен сидата (AIDS).

Денеска најраспространет вид на сексуално пренослива болест е сидата, но покрај неа егзистираат (иако далеку од тоа што биле порано) *гонореја*, *сифилис* и уште некои тнр. поситни полови инфекции, кои не се смртоносни но сепак доста опасни по здравјето на младата популација.⁷¹

Од фактот дека младата популација е најризичниот дел од населението изложен на овие сексуално преносливи болести, превентивните мерки треба да се превземат уште од училишните денови, односно да се настојува да бидат запознаени со природата на болестите, начинот на кој се пренесуваат, како да се заштитат, и се разбира со упатства за штетноста од нив.

Како и другите видови превенции и овде најдобра превенција е едукацијата на младите, нивните наставници, семејството. Едукацијата на младите е најдобрата заштита за сè. Младите имаат право да бидат информирани и едуцирани за сексуалното и репродуктивно здравје.

Едно од целите на сексуалното образование на младите луѓе, е во годините на нивното созревање изградат сопствен систем на самопочитување кое ќе им овозможи донесување на одговорни одлуки и нивно одговорно

⁷¹ Попадинов, Б. (1997). *Хумани односи меѓу половите*. Печатница "Илинден"-Штип, 21

однесување. Целта на сексуалната едукацијата е да се спречат несаканите последици, како што се несаканата бременост и заштита од полно преносливите заразни болести. Затоа важно за промовирањето и унапредувањето на репродуктивното здравје кај младите е нивната информираност и едукација. Во ученичките домови можат да се организираат предавања на теми како што се: пријателството, заљубеноста и љубовта, пубертет, анатомија и физиологија на репродуктивните органи, бременост, контрацепција, полно преносливи болести и заштита од нив, ризични однесувања и сл.⁷²

На ваков начин успешно би се превенирало, младите би се заштитиле од сексуално преносливите болести, несаканата бременост и сл. Овие мерки, заедно со здравственото просветување, систематските прегледи и активната борба против чинителите на овие заразни болести ќе придонесат во голема мерка за спречување на појавата на сексуално преносливите болести.⁷³

⁷² Превземено од интернет мрежа на ден 13.05.2011 год од <https://docs.google.com/viewer?attid=0.4pid=gmail&thid=12fde0bc092d086a&url=h...>

⁷³ Попадинов, Б. (1997). *Хумани односи меѓу половите*. Печатница "Илинден"-Штип, 27

6.Ризично однесување

6.1. Поим - ризично однесување

Дефиницијата на поимот „**ризични однесувања**“ е од областа на медицината, или поточно од психијатријата и уште од најраниот период на користење со својата семантика опфаќа редица на многу различни отстапувања во сите области на функционирањето на децата, започнувајќи од односот со родителите, најблиските, социјалната околина и авторитетите, преку потешкотиите во поглед на исхраната, спиењето и несаканите дејствија како што се лажење, крадење, користење и препродавање на илегални психоактивни средства, бегане од дома и скитање, до агресивност, насилство, провали, силувања и други облици на асоцијално, антисоцијално и криминално однесување. Согласно на обемноста и повеќеслојноста на проблемот постојат и неколку групи на дефиниции од кои едни се втемелени на феноменолошкиот, етиолошкиот пристап, а други на потребата за реакција на општеството во превенирањето и соочувањето со проблемите а во контекст на воспитувањето и социјализацијата на децата. Во овој случај ќе употребиме една од поновите дефиниции за ризичните однесувања на децата и младите, а тоа е „**сложен збир на функционирања на однесувања на децата и младите, кои во одредена средина и време значително отстапуваат од нормите на средината, и претставуваат одговор на дејствувањето на причинителите на ризиците на кои децата и младите се изложени подолго време, најпрво како известување на околината за своето присуство и на интензитетот на ризичните услови при растењето и развојот, а подоцна како одговор, израз на ускладувањето на нивното функционирање во дадени услови**“⁷⁴

Се одлучивме за оваа дефиниција бидејќи истата нуди нови одговори околу причините за настанување на појавата, ги става во контекст и заедницата и состојбите во општеството, а посебно создава простор да се разбере значењето, развојот и можностите за успешно соочување со оваа појава преку квалитетна, сеопфатна, широка и интензивна примена на превенцијата.

Ризичното однесување, како термин се квалификува според изложеноста на опасности и според негативните последици во смисла на здравјето,

⁷⁴ Јанковиќ (2006); преземено на ден 14.08.2010 од:
<http://www.bing.com/search?q=nacionalna+strategija+prevencije++hrvatske&go=&form=QBRE&q=n&sk=>

психосоцијалното и когнитивното функционирање во фазата на растење. Постојат различни дефиниции за ризични однесувања во зависност од пристапот кон најчесто споменуваните ризични однесувања а во контекст на превентивните интервенции.

Во Хрватска се повеќе се употребува терминот „деца и млади во ризик“, „млади во висок ризик“ или „популација во висок ризик“. Треба да се прави разлика меѓу популација „во ризик“ и „популација со ризично однесување“. Основните разлики меѓу нив е што кај оние „во ризик“ проблемите сеуште не се манифестирале, тие се веројатни и можат да се очекуваат, додека кај оние со ризично однесување станува збор за проблеми кои веќе се манифестирани/дијагностицирани како ризични. Напуштањето на училиштето, зависноста од дрога, алкохол, цигари, мајки-тинејџерки, незащитени сексуални активности, деликвентно однесување-крајби, семејното насилство и други проблеми се проучуваат поединечно и претставуваат ризични однесувања. **McWhirter** и неговите соработници сметаат дека деца со исти ризични однесувања се деца и млади кои живеат во исто соседство и заедница и се изложени на исти позитивни и негативни влијанија.⁷⁵

Според класификацијата на **McWhirter** категории на ризично однесување се: напуштање на училиштето, употреба на дрога, малолетничка деликвенција, малолетничка бременост, самоубиствени нагони кај децата и младите.⁷⁶

Dryfoos (1990) како ризични ги назначува следните категории на однесување кај децата и младите: деликвенција, насилство, употреба на дрога и алкохол, напуштање на училиштето и ризично сексуално однесување.⁷⁷

Од аспект на националната стратегија за промоција на менталното здравје кај децата и младите при превенција на ризичните однесувања пред сè треба да се има јасни показатели за тоа што го загрозува позитивниот развој на децата и што истите ги чини позитивно можни. Врз основа на податоците кои се однесуваат на квантитетот и квалитетот на ризичните однесувања и одредени приоритети треба да се изгради стратегија за промоција на здравјето и превенцијата на ризичните однесувања кај децата и младите.⁷⁸

⁷⁵ Башич, Ј. (2009), *Теорије превенције*. Загреб "Школска книга", 39

⁷⁶ Башич, Ј. (2009), *Теорије превенције*. Загреб "Школска книга", 48

⁷⁷ Исто стр. 49

⁷⁸ Basic, J. (2009). *Teorija-prevencija poremećaja u ponasanju i rizicnih ponasanja djece i madih*. Zagreb: "Skolska kniga", 51

6.1.1. Агресивно однесување

Пред да се почне со темата за агресивното однесување кај младите потребно е да се укаже на разликата која постои меѓу некои слични поими кои тешко можеме да ги разликуваме. Поимите меѓу кои треба да се прави разлика се : деликвентно однесување, агресивно и насилничко однесување. Пошироко гледано, сите тие се однесуваат на прекршувањето на општествените правила на однесување. Деликвентното однесување подразбира вршење на кривично дело. Агресивното и насилничкото однесување претставуваат само дел од деликвентното однесување. Повеќето автори сметаат дека насилничкото однесување е физички акт насочен кон другите луѓе, додека агресивноста може да биде усмерена кон другите, но и кон самиот себе, животните, објектите и сл.⁷⁹

Агресивноста е еден од најприсутните феномени во современото општество. Таа има решавачко влијание врз поединечните животи на луѓето, но и врз социјалниот живот во целина.

Според најновата класификација на Светската здравствена организација агресивноста кај децата и младите се става во посебна група растројства, со заедничко име : „растројства во однесувањето“⁸⁰ При тоа акцентот се става на растројството кое се манифестира како: антисоцијално, агресивно и предизвикувачко однесување. Станува збор за социјални престапи кои се поголеми од очекуваните во средношколската возраст, што значи дека се поголеми од обичните детски ѓаволштини или адолесценскиот бунт. Станува збор за однесувања кои траат подолго време (повеќе од 6 месеци) а не за изолирани антисоцијални или криминални активности. Поимот агресивност потекнува од латинскиот збор „**aggredi**“ што значи да се пристапи кон или да се нападне некој.⁸¹

⁷⁹ Превземено од интернет мрежа на ден 13.05.2011 год од <https://docs.google.com/viewer?attid=0.4pid=gmail&thid=12fde0bc092d086a&url=h...>

⁸⁰ Група автори. (2008). *Превенција на младинското здравје*. Печатница "2ри Август"-Штип: Прирачник за едукатори, 63

⁸¹ исто, 65

Агресивноста е сложена мотивациска и емоционална психичка појава, којашто кај човекот се манифестира како лутина, непријателство, потреба да се нападне некое друго лице или група на луѓе со цел да им се нанесе физичка, психичка, вербална болка или штета. Затоа тоа е и асоцијално, бидејќи е негативна социјална појава за општеството, но може да се јави и во вид на самоодбрана кога ќе се оцени дека друга личност е пречка за остварување на замислената цел.⁸²

Според најновите податоци агресивното однесување е стекнат начин на однесување. Поставени се три тези:

1. агресивен ќе биде оној што ќе биде фрустриран во некоја своја намера,
2. агресивен ќе биде оној кој што ќе претрпи агресија,
3. агресивен ќе биде оној што во текот на својата социјализација ќе се учи на агресивен начин на однесување.⁸³

Бројни се факторите кои го предизвикуваат агресивното однесување а тоа се: наследните фактори, ситуацијата во семејството, состојбата во општеството, состојбата во училиштето, неправилната исхрана, агресивноста во медиумите, половата припадност.

Како карактерни особини на агресивната природа се: љубомора, завист, тврдоглавост, омраза. Лице со агресивно однесување ужива во чувството на моќ и контрола, се обидува да командува или да манипулира со другите, омилен е меѓу врсниците кои му завидуваат на моќта што ја има, физички е поголем и појак од врсниците, импулсивен е, дејствува како да не сочувствува со другите, го изедначува почитувањето со стравот, добро ги крие лошите постапки од очите на возрасните.⁸⁴

Децата и младите кои се склони да реагираат агресивно, се карактеризираат со особености и црти на личноста како што се: недостаток на самодоверба, насочени се исклучиво кон себе и сопствените потреби во перцепирањето на социјалната средина, секогаш се чувствуваат загрозени, пребрзо донесуваат заклучоци и не бараат дополнителни појаснувања за ситуацијата, не се

⁸² Група автори. (2008). *Превенција на младинското здравје*. Печатница "2ри Август"-Штип: Прирачник за едукатори, 65

⁸³ Група автори. (2008). *Превенција на младинското здравје*. Печатница "2ри Август"-Штип: Прирачник за едукатори, 64

⁸⁴ исто, 73

интересираат за последиците , претераната напнатост ги тера на акција која е агресивна. Тие се несреќни, депресивни и осамени.

Проблемите со насилното, агресивното однесување почнуваат уште во предучилишната возраст и се поврзани со агресивниот однос на родителите кон децата, начинот на нивното дисциплинирање, воспитување, стресните и трауматските ситуации кои децата ги преживуваат. Агресивноста е секогаш присутна таму каде што се нарушени односите во семејниот живот, каде што се запоставуваат училишните обврски, каде слободното време се поминува бесцелно. За да можеме да зборуваме за успех на општествените и образовни реформи во поглед на овој проблем, треба да истакнеме дека тие треба да се одвиваат истовремено со акциите против насилството и агресивноста. Образованието, по својата функција е фокусирано на емоционалниот развој на детето и тоа треба да му помогне да ги дефинира своите емоции, да ги разбере и регулира на начин што ќе биде прифатлив за другите. Тоа треба да му помогне да ја оддалечи својата агресивност од деструктивната активност и да ја насочи кон креативност и иновации.

Постапките и техниките на работа со младите склони на агресивно однесување се особено комплексни, бараат огромно искуство, трпение и истрајност од воспитувачите, постојана нивна соработка со родителите и наставниците како и со локалната заедница. Техниките се однесуваат и имаат за цел воспитување и воспоставување на контрола врз самиот себе си. Целта е да се ограничи самоопределувањето на поединци, на тој начин што ќе се намали нивната можност за избор и слобода. Функцијата на воспитувањето во ученичките домови е идеолошка по својот карактер затоа што всадува парцијални идеи и ставови кои се општи.

Врз основа на претходно споменатото може да се каже дека однесувањето од агресивна пророда денес е премногу присутно во секојдневниот живот, предизвикува неправилен развој на поединецот во општеството, а со тоа и негативни последици врз заедницата во која што се живее. Затоа во ученичките домови потребно е да се врши постојан надзор од страна на воспитувачите и секаде каде што тоа може да се спречи.

6.1.2. Деликвентни однесувања – кражби

За присвојување на туѓ имот можеме да зборуваме тогаш кога детето развојно може да го совлада поимот сопственост, што значи дека може да ги разликува поимите мое, твое, наше, нивно. Таа способност може да се развие помеѓу третата и четвртата година. Иако на прв поглед може да ни се чини дека секое присвојување на туѓ движечки имот или стекнување на имотна корист како што тоа деликвентно однесување е дефинирано во казнениот закон, сепак вистинитоста е далеку од тоа. Зад направените казнени дела стои психосоцијален фактор за кој малолетникот не е воопшто свесен. Исто така треба да се има во предвид дека периодот на адолесценција е период кога физичката спремност, одважност и ефективното совладување на препреките се важен статусен симбол, а современото општество не нуди добри можности на младите истите да ги задоволи на соодветен начин. Поради тоа децата и младите се впуштаат во извршување на кражби како би ги задоволиле своите желби за возбудливи доживувања, самопотврдување, стекнување на соодветен статус во средината во која се наоѓаат како и други мотиви.

P.Vodak и A. Shulz (1966) мотивот за кражба го поврзуваат со следниве причини:

1. Нагон за поседување
2. Задоволување на прехранбени, матрејални и други потреби,
3. Случаен интерес,
4. Емоционален мотив,
5. Потребa за авантуризам,
6. Лаком мотив ,
7. Психичка болест.⁸⁵

Кражбите можат да се дефинираат на различни начини. Според некои тоа не се толку важечка општествена штета, која сепак е одраз на пореметеност во однесувањето на малолетникот.

Uzelac кражбата ја дефинира како секое потајно земање на некоја сопственост која припаѓа на друго физичко или правно лице, без разлика на

⁸⁵ Bouillet, D. & Uzelac, S. (2007). *Osnove socijalne pedagogije*. Zagreb:"Skolska knjiga", 218

мотивот оттуѓување, без разлика дали оштетениот во меѓувреме ја пријавил кражбата или предметот бил вратен.⁸⁶

Кај нас најголем процент на деликвентно однесување кај младите се однесува на извршување на кражби. Најчесто тоа се тешки провали во затворени простории, продавници, бараки, автомобили, понекогаш станови и за нас најинтересно интернатски соби и простории. Самиот чин на извршување на казнени дела може, но и не мора да упатува на долготрајно пореметување во развојот на децата и младите. Во тој поглед е прифатена категоризацијата на малолетни деликвенти на **L. Steinberger (Ajdukovic, 2000)** според која разликуваме несоцијализирани и социјализирани деликвенти.⁸⁷

Спречувањето на ваквото однесување кај децата и младите во својата основа претставува организирана и синхронизирана работа на сите општествени фактори кои се поврзани со образованието и развојот, заштитата на децата и младите, како и сите оние фактори кои работат со младите посредно и непосредно.

6.1.3. Малолетничка проституција

Проституцијата како „најстар занает на светот“ не е искоренета до ден денес, напротив некои западни земји ја имаат и легализирано како еден вид превентивна мерка.

Постојат бројни дефиниции за проституција, но воглавно таа е дефинирана како давање на сексуални услуги за материјални добра или пари. Малолетничката проституција формално не постои како дефиниција, но сепак објаснувањето за неа е исто што и општата дефиниција за проституција со тоа што разликата е во годините на „давателот на услугите“, значи станува збор за малолетни лица. За жал таа појава не ги одминува ниту училиштата ниту ученичките домови (иако за волја на вистината тоа не е којзнае каква честа појава). Превентивните мерки воглавно се едукативни преку разни организирани предавања најчесто по некоја друга тема (како на пример предавање за дрогата, алкохолот, итн) односно како можна секундарна (пропратна) појава .

⁸⁶ Bouillet, D. & Uzelac, S. (2007). *Osnove socijalne pedagogije*. Zagreb: "Skolska knjiga", 219

⁸⁷ исто, 219

6.1.4. Семејно насилство

Семејното насилство е секој опасен физички контакт или закана на насилство меѓу членовите во семејството или меѓу учениците, вклучувајќи ги оштетувањата на имотот како контрола, одмазда или казна. Секој може да биде жртва на семејно насилство. Тоа вклучува физичко насилство-удирање, поттурнување, тепање, клоцање, кубење на коса и сл. Семејното насилство може да вклучи и емоционални и вербални навреди или сексуално насилство (што е ретко, но се случува во ученичките домови).

Елементи на семејното насилство се:

1. моќ и контрола;
2. Физичко насилство;
3. емоционално насилство;
4. закани;
5. заплашувања;
6. економско насилство;
7. сексуално насилство;
8. изолирање.

Насилството е постојано и не се случува ненамерно. Во кругот на семејното насилство влегуваат неколку фази: градење на сцена, стадиум на акутно насилство, стадиум на цвеќе и љубов, стадиум на меден месец и стадиум на вина и каење. Овој круг е многу важен, за да се научи како да се спречат или превенираат инцидентите на насилство, иако секогаш не е присутен во сите видови на насилство.

Жртва на насилство би можел да биде ученик кој некогаш бил физички присилуван да направи нешто спротивно од она што тој навистина го сака или бил навредуван, бил удиран со шлаганици, тупаници од неговите браќа, сестри или родителите дома, бил принуден на сексуален однос или друга сексуална постапка, се плаши да се гледа со пријателите или со членовите на семејството, бил психички повреден.

Бројни се факторите кои допринеле едно дете-ученик да биде жртва на семејно насилство. Не смееме да го заборавиме деструктивниот фактор кој е поттикнат од сиромаштијата, семејство со економски проблеми, родител кој на време не успеал да оствари интеракција со своето дете на ниедно ниво, родители кои од

своите деца бараат емоционална поддршка наместо тие да им ја дадат на своите деца и кои во целост ги запоставиле нив.

Психолошкиот профил на насилникот открива лице со многу ниски чувства на самопочит, лице кое и самото понекогаш се чувствува загрозено од страна на други, лице кое е несигурно во семејната и работна средина и поради тоа има силно изразена желба за контрола и доминација.

Сепак насилството не е грешка на семејството, не е индивидуална патолошка појава, злоставувањето не е асоцијално, туку е широко распространето и е длабоко вкоренета општествена девијација, речиси кај нас нормална појава директно поврзана и взаемно условена од општествените структури кои се редовни причинители на нивното формирање и репродукција.

Неопходно е изнаоѓање на можности и начини, организирање на општествена стратегија и дејствување на сите релевантни општествени институции во мрежа на соработка и комплементарност со цел намалување на семејното насилство и развивање на свесност за овие проблеми, а најмногу од сè и пред сè едукација на младите и нивните родители и блиски членови на семејството. Потребно е и законско дорегулирање (инаку кај нас законски е регулирано во добар дел) и постојан мониторинг на случаите во домовите (ако ги има?) како и други мерки на превенција за спречување на оваа и тоа како болна појава.

7.Превенција, превентивни програми

7.1.Поим - превенција

Превенциската наука се дефинира како нова интердисциплинарна наука од крајот на 20 век, врз основа на новите трендови и барања. Терминот превенција како денешен современ поим е развиен уште во 15 век, како би можеле да се предвидат мерките на претпазливост и така да се избегнат опасностите. Главното значење на зборот „превенција“ било да се направи некоја акција пред да се јават некои појави, односно да се одложи или редуцира нивната појава кај некои популации или кај личности. (**Bloom,1996**).

Спрема **Дурлак**, превенцијата не е нова идеја, нејзиниот почеток е во САД уште пред 100 години. Во текот на 19 век се верувало дека малите деца во ризик се проблем кој е поинаков од другите и за нивното воспитување и образование е потребно да се посвети посебно внимание. Кон крајот на 19 век па до Првата светска војна многу социјални реформисти, волонтери и каритативни организации биле успешни во поставувањето на јавна политика која поддржувала програми за превенција на деца и фамилии. Во дваесеттите години на 20 век првите т.н. обиколувачки учители (претходници на денешните стручни соработници во училиштата) почнуваат да подучуваат учители за превентивните концепти за работа.⁸⁸

По однос на проблемот на истражување, со оглед на неговата широчина, од научен аспект постојат значителен број на теории за неговото настанување, започнувајќи онаа на демонолошката школа, која се темели на верувањето дека за појавата на ризичните однесувања во однесувањето кај децата и младите, како впрочем и за сите останати појави е „виновен“ надприроден фактор. Следната значајна школа која развила свои теории е класичната, чии претставници се **Cesare Beccaria (1738-1794)** i **Jeremy Bentham (1748-1832)**. Како опис на оваа школа може да се користи нејзиниот конечен заклучок, дека сторителите на ризични дејствија треба строго да се казнуваат.

Школата на критицизмот со претставниците **D. Glasser** i **H Manhellm** која има позитивистичкиот пристап (крајот на 18 век) кон овој проблем, па школата на критицизмот која го става акцентот на социјалните и општествени фактори како

⁸⁸ Basic, J. (2009). *Teorija-prevencija poremećaja u ponašanju i rizičnih ponašanja djece i mladih*. Zagreb: "Školska knjiga", 70

главни причинители, биолошките, антрополошките теории па сè до мозалните социјални теории (20 век). Постојат многу дефиниции за оваа појава.

Превенцијата е чин, постапка или вкупност на работите кои се преземаат нешто да се спречи. Да превенираш значи да се биде побрз од нешто што може да предизвика проблеми односно да се избегне (тоа нешто).

Превентар е секое средство или направа која заштитува од удари, загадувања, инфекции, социјални или слични ситуации, итн. или осигурувач, штитник, штит, брана, браник (да се постави, да се примени).

Превентива е вкупност на постапките кои спречуваат да се случи, избие или завладее нешто несакано (болест на пр.).⁸⁹

Превенцијата е комплексна и сеопфатна стратегија втемелена на разбирањето на факторите кои доведуваат до проблеми во однесувањето, а исто така и до разбирањето до можните варијации на тие фактори помеѓу поединците и групите, етничките групи и групите во различни нивоа на ризик. Таа претпоставува создавање на услови, шанси и искуства кои охрабруваат и развиваат здрави и автономни луѓе.

Превенцијата од јазичен аспект значи „да се спречи, да се заштити, да се одврати“⁹⁰

Превенцијата на појавата на ризични однесувања на децата и младите, може да се дефинира како процес кој на луѓето и дава можност (потпора) потребна за соочување со стресните животни ситуации, како би го избегнале однесувањето кое би можело да доведе до негативни физички, психосоцијални и социјални последици (**Wisconsin Department of Public Instruction – 1995**)⁹¹

Превенцијата всушност претставува систем на мерки, активности и континуирани напори за нивна реализација со цел воспитување на услови во кои нема да дојде до појава и напредување на факторите на ризик, нивна елиминација, оневозможување на нивно дејствување и обезбедување на фактори на успешно соочување со последиците на нивно дејствување.

⁸⁹ Basic, J. (2009). *Teorija-prevenција poremećaja u ponasanju i rizicnih ponasanja djece i madih*. Zagreb: "Skolska kniga", 93

⁹⁰ Вујаклија, М. (1986), *Лексикон на странски зборови и изрази*. Београд НИП „Просвета“ стр.735

⁹¹ Basic, J. (2009). *Teorija-prevenција poremećaja u ponasanju i rizicnih ponasanja djece i madih*. Zagreb: "Skolska kniga", 95

Превентивните знаења се засноваат на неколку теоретски рамки кои во пракса низ примена на превентивни програми најмногу се употребуваат. Превентивните програми наменети за деца и млади опфаќаат низа на ускладени и меѓусебно поврзани мерки и активности кои се преземаат со цел да се спречи настанувањето на болестите на зависност и ризичните однесувања.⁹²

Превентивната пракса ја сочинуваат превентивни програми кои претставуваат фокусирани напори за промена, намалување или креирање на „рутината“ на праксата на институционалните места кои се најдобро орудие за превенција на ризичните однесувања.⁹³

За да нешто може успешно да се реализира и постигне потребно е добро испланирана стратегија за тоа. Стратегијата на превенција може да се дефинира како план на однесувања или акции кои се спроведуваат низ сет на операции за решавање на некои проблеми или достигнување на некоја цел, таа е свесна работа, однесување или акција (Reber, 1985).⁹⁴

Ако превенцијата е мајка на здравјето кај човекот, тогаш може да се каже дека таа е мајка во формирањето на морални, правни, интелектуални, социјални особини прифатени од поширокото и потесно опкружување. Превенцијата е еден од најсложените процеси во развојот на децата и младите во кој се вклучени многу иновации, професионални и непрофесионални институции кои преку активностите допринесуваат, влијаат и помагаат во развојот на децата и младите.

Секое знаење се темели на знаења, можности за да се докаже поврзаноста меѓу причините и последиците, како и поставувањето на критериуми како „оружје“ врз основа на кое тоа знаење ќе се шири во пракса. Во превентивните знаења тоа „оружје“ се превентивните програми.⁹⁵

⁹² Превземено од интернет мрежа на ден 11.05.2011 од <https://docs.google.com/viewer?attid=0.3&pid=gmail&thid=12fde0bc092d086a&url=h...>

⁹³ исто

⁹⁴ исто

⁹⁵ Превземено од интернет мрежа на ден 11.05.2011 од <https://docs.google.com/viewer?attid=0.3&pid=gmail&thid=12fde0bc092d086a&url=h...>

7.2. Видови на превенции, превентивни програми

Превентивните програми треба да бидат насочени пред сè на потиснувањето на појавите на ризични однесувања, алкохолот како и другите болести на зависност уште во основното образование.

Бројни се класификациите на превентивните програми во подрачјето на превенциите. Ќе го наведеме гледиштето на Howella (2003), кој на едно место ги произнесува неколкуте познати класификации:⁹⁶

1. Најстар начин на одредување на превенцијата е на примарна, секундарна и терцијална превенција.

Примарната ги насочува програмите на превенција на појавата на ризични однесувања така што ги менува условите кои делуваат на појавата на истата.

Секундарната програма на превенција е поврзана со интервенцијата на децата и адолесцентите кои се во раниот стадиум на ризично однесување.

Терцијалната превенција вклучува превенција на рецидиви и рехабилитација.

2. Втората класификација за превентивните програми доаѓа од областа на јавното здравство и е насочена на цели програми: универзални, селективни и индицирани превентивни програми.

Универзалните програми се наменети за сите поединци неземајќи ги во предвид ризичните групи.

Селективните програми се насочени на намалувањето на ризичните случаи.

Индицираните програми ја опфаќаат популацијата во криза.

3. Третата класификација на превентивни програми се во релација со главните ризични групи кои се наменети и за фамилијата, заедницата, поединците. Научниците овие програми ги темелат на универзалните превентивни програми.

4. Четвртата класификација е во релација со специфичните интересни термини на кои програмите се насочени. Станува збор

⁹⁶ Башич, Ј. (2009), *Теорије превенције*. Загреб "Школска книга", 285

на програми кои поради високата присутност на некоја проблематичност или ризично однесување кои би е заинтересирало и јавноста, со цел да се преземат мерки на превенција на тоа ризично однесување кај децата и младите. Нивната примена е од интерес за целата земја и има голема поддршка од власта.

Durlak (1995), превенцијата ја дели на примарна, секундарна и терцијална.⁹⁷

Според него примарната превенција претставува интервенција со „нормална“ популација, со цел да се пренасочи појавувањето на проблемот. Секундарната превенција ги вклучува интервенциите за време на раниот развој на потешкотиите, пред тие да се потполно развијат. Терцијалната превенција е редукција на преваленцијата на веќе постоечките пореметувања и проблеми.

Gordon прв ги дели превентивните програми на универзални, селективни и индицирани превенции. Оваа класификација е општо призната во светот на превентивните науки (**Мразек и Haggerty, 1994**).⁹⁸

Карактеристика за оваа класификација е тоа што терминот „превенцијата“ е резервиран само за оние интервенции кои се појавуваат пред почетокот и развојот на менталните и пореметувањата во однесувањето во текот на развојот на децата и младите

Според **Џонсон** генерално постојат три димензии на превенцијата (примарна, секундарна и терцијална). Тој тврди дека раните интервенции се наоѓаат во рубриката на превенции, но сепак наведува конвенционална дефиниција на превенцијата, која се дели на три субгрупи.⁹⁹

1. Примарна превенција

- Превенирање на појавата на болести или ранливост
- Мерки кои треба да се промовираат со општ оптимум на здравје, со посебна заштита на личноста од фактори или со поставување на бариери на тие фактори во околината

2. Секундарна превенција

- Рано откривање и интервенција кои ќе променат, прекинат или намалат напредок на некои состојби

⁹⁷ Башич, Ј. (2009), *Теорије превенције*. Загреб "Школска книга", 101

⁹⁸ Башич, Ј. (2009), *Теорије превенције*. Загреб "Школска книга", 103

⁹⁹ Башич, Ј. (2009), *Теорије превенције*. Загреб "Школска книга", 106

- Рана дијагностика и без третман со кој се превенира текот и ограничувањето на пореметувањето.

3. Терцијална превенција

- Минимизирање на состојбата
- Рехабилитација

Башич видовите на превенција ги дели на *универзални, селективни и индицирани* превентивни интервенции. Според него:

Универзалните превентивни интервенции се однесуваат на општата популација или на цели популациски групи кои не се идентифицирани на база на индивидуален ризик.

Селективните превентивни интервенции се насочени кон поединците или на субгрупи на популацијата чии ризици на развој на пореметување се значително поголеми отколку во просек. Ризичните групи можат да се идентифицираат на основа на биолошки, психолошки и социјалните ризични фактори за кои се знае дека се поврзани со почетокот на менталните болести или пореметувањата во однесувањето.

Индицираните превентивни интервенции се наменети за високо ризичните поединци кај кои е идентифициран минимален, но видлив знак или симптом на некое пореметување, но кое што се уште не достигнало дијагностички степен на пореметување. Често се поистоветуваат со раните интервенции како рано започнати третмани.¹⁰⁰

Освен видовите на превенции, можеме да говориме и за моделите на превенции кои често даваат повеќе информации одошто теориите и емпириските наоди. Тие постојат за да се појасни некој специфичен простор или контекст на бројните теории. Ќе наведеме неколку модели, на концептуални и интегративни определби на нивото на превенција и континуум на интервенциите кои во светот и кај нас се настанати во последните 20 години на 20 век.

1. Модел на превенции-превенциска пирамида (**Башич**);¹⁰¹
2. Модел на превенции на младите во ризик;

¹⁰⁰ Башич, Ј. (2009), *Теорије превенције*. Загреб: "Школска книга", стр.105

¹⁰¹ исто, 114

3. Интервенциски спектар-превенции на менталните пореметувања и пореметувањето во однесувањето;
4. Интегративен модел на превенции;
5. Модел на континуум на превенции;
6. Сеопфатна стратегиска рамка на делотворните превентивни и рехабилитациони програми.

Во средината на 80тите години на 20от век прв пат се елаборира (поставува) модел на работа и соработка со родителите во рамките на основното училиште, во поставувањето на студиски и експериментален проект кој бил работен на база на *примарна, секундарна и терцијална* превенција на пореметувањето во однесувањето на децата и младите.

Во основата на *моделот на превенциската пирамида* според **Башич** е *примарната превенција*, чиј главен белег е вложување во квалитетот на живеењето, преку социјални и други институции организирани заради потребите на децата, младите и возрасните лица.¹⁰²

Во средината на пирамидата се наоѓа тнр. *секундарна превенција*. Таа според некои автори одговара на раните интервенции. На тоа ниво се вложувањето и засилувањето преку специфични програми за специфични причини на ризичните групи на популација кај кои, поради ризичните услови и постоење на ризик, проблемите во однесувањето се очекуваат допрва да дојдат или се веројатни.¹⁰³

На врвот на пирамидата е *терцијалната превенција*. Таа претпоставува вложување во специфични програми-третмански интервенции за симптомите на децата, младите и возрасните лица со развиени пореметувања во однесувањето, чија сложеност и траење одредуваат посебно организирани и програмирани специфични сложени третмани.¹⁰⁴

Суштината на превентивните програми кои се спроведуваат денес во ученичките домови и надвор од нив, е во начините на планирањата на интервенциите кои се движат од благи до сложени програми, интервенции, проекти, од отворени кон затворени, од кратки интервенции до оние кои траат долго.

¹⁰² Башич, Ј. (2009), *Теорије превенције*. Загреб "Школска книга", 124

¹⁰³ исто, 124

¹⁰⁴ исто, 124

7.3. Мерки на превенција во ученичкиот дом „Браќа Миладиновци“

Динамичноста на времето во кое се живее, бројните промени кои секојдневно нè опкружуваат многустрано се одразуваат и влијаат на секој поединец.

Спрема дефиницијата на Светската здравствена организација (СЗО) здравјето е „состојба на потполна физичка, психичка и социјална благосостојба, а не само отсуство на болест и неспособност“. Заштитата и унапредувањето на здравјето во рамките на примарната превенција на зависностите допринесува за квалитетен и долг живот на секој поединец, а земањето на дрога, алкохол, цигари и сл. се сметаат за едни од најголемите причинители за нарушувањето на психичкото и физичко здравје, како и ризичните однесувања кај луѓето кои доведуваат до пораст на криминалитетот. Затоа постои потреба од јакнење и развивање на здравиот стил на живеење на младите се со цел да се намали влијанието на ризик факторите и надворешниот притисок.¹⁰⁵

Најголемиот проблем кај младите е непостоењето на свест за значењето на здравиот стил на живеење. Уште во основношколската возраст младите почнуваат да консумираат алкохол и цигари, а со порастот на возраста често е и консумирањето на дрога. Едукацијата во врска со болестите на зависност и ризичните однесувања не се задолжителни во училиштата, ниту пак застапени. Досегашните искуства покажуваат на важноста, да се насочат програмите за примарна превенција на ризичните однесувања уште во основните училишта.¹⁰⁶

Евалуацијата на програмата за примарна превенција (Hanson, D.J. 1982, Schaps, E, 1981, Tobler, N. 1986) покажува дека класичните, медицински модели со кои на младите им се презентираат информации кои се однесуваат на изгледот, делувањето, ефектите, и последиците од користењето на алкохолот, цигарите, дрогата и сл. покажуваат негативен ефект. Наведените модели доведуваат до поголема информираност на младите, но не и на

¹⁰⁵ Превземено од интернет мрежа на ден 13.05.2011 год од <https://docs.google.com/viewer?attid=0.4pid=gmail&thid=12fde0bc092d086a&url=h...>

¹⁰⁶ исто

промените во нивното однесување ниту на смалувањето на ризикот. Тие модели кај многу од младите го зголемуваат интересот за консумирање на алкохол, цигари и дрога.¹⁰⁷

Од претходно изнесеното, а сè со цел да се обезбеди стимулативна и безбедна животна средина, да се стекнат и негуваат информациите за здравјето, поттикнувањето на физиката култура и здравиот начин на живеење или со еден збор да се делува превентивно во ДСД „Браќа Миладиновци“ се преземаат и реализираат бројни превентивни мерки и активности: предавања, советувања, непосредни контакти со стручни лица и организации, искористување на стручните способности на родителите на ученици сместени во домот и други форми на работа. Во рамките на превентивните активности се организираат:

1. Семинари за млади на теми – Здрав и креативен живот, Семинар за болестите на зависност и ризичните однесувања, Семинар за конструктивната комуникација со врсниците и родителите.
2. Искуствени курсеви кои се наменети за сите родители, ученици и други кои сакаат да се здобијат со вештини со кои можат да го предвидат настанувањето на ризичните однесувања во семејството и надвор од него.
3. Едукативни курсеви наменети за учениците кои сакаат да го збогата своето знаење: Едукативни курсеви за алкохолот и цигарите, Едукативни курсеви за зависноста од коцкањето, Едукативни курсеви за зависноста од интернет мрежата и сл.

¹⁰⁷ Превземено од интернет мрежа на ден 13.05.2011 год од <https://docs.google.com/viewer?attid=0.4pid=gmail&thid=12fde0bc092d086a&url=h...>

8. Некои аспекти на релевантни истражувања

Во Република Македонија истражувања насочени кон откривање на степенот на примената на превенција на ризичните однесувања во ученичките домови досега нема реализирано.

Во нашата земја има спроведено неколку истражувања за пооделни аспекти како што се здравјето, ХИВ кај средношколците, криминалитетот и сл.

Истражувањата се направени надвор од нашата земја.

Врз основа на истражувањето направено за пушењето кај адолесцентите во периодот од 11 до 15 година, добиени се следниве податоци: поголем дел од адолесцентите 16% почнуваат со пушењето на 10 годишна возраст.

Според податоците кои се добиени во едно истражување направено во 2000 год.(30 дневна превенција), 14,6% од учениците од 8 одделение и 31,4% на крајот од средното образование пушат постојано (**Johson I sur.,2001**)¹⁰⁸

Според европското истражување за пушењето, консумирањето на алкохол и употребата на дроги (**European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs,ESPAD, www.hzjz.hr**), во кое била вклучена и Хрватска (испитување 1995, 1999, 2003), добиени се следниве податоци: во 2003 год. е земен примерок на 100 000 ученици, кои во годината на истражување имале 16 години. Во почетокот на истражувањето се покажало дека 36% од момчиња и 29% од девојчиња пушеле, а во последниот месец дена од истражувањето тој процент се зголемил на 36% момчиња и 37% девојчиња. Овие податоци упатуваат на тоа дека во Хрватска во просек пушат повеќе млади од постари лица.¹⁰⁹

Според истражување направено на американски адолесценти во 1991 год. Добиени се следниве податоци: 7,6% од учениците од 8 одд. користат алкохол. На крајот од средното образование 31,6% и 32,3% од учениците користеле алкохол.¹¹⁰

Во истражување кое е спроведено од страна на претставници во еден Хуманитарен центар во Нови Сад добиени се следниве податоци:¹¹¹

¹⁰⁸ Башич, Ј. (2009), *Теорије превенције*. Згреб "Школска книга", 58

¹⁰⁹ исто. Стр.59

¹¹⁰ исто.Стр.59

¹¹¹ Превземено од интернет мрежа на ден 13.05.2011 година од <https://docs.google.com/viewer?attid=0.4&pid=gmail&thid=12fde0bc092d086a&url=h...>

1. Првото сексуално искуство младите го имаат на 15-16 годишна возраст,
2. Контрацептивни средства користат само 25% од адолесцентите,
3. Секоја шеста девојка од 19 години има искуство барем со една несакана бременост, во Србија годишно се регистрирани 16.000 адолесценстки бремености, а преку 90% од тие бремености се несакани,
4. Од многубројните полно преносливи болести малку се знае за кламидија(само 2,7% од адолесцентите), а за хепатитот Б 0,7% од нив,
5. Главниот извор на информации кај повеќето од нив се пријателите(70% девојчиња, 60% момчиња), а потоа следат искусните лица(60% девојчиња, 43% момчиња), весниците, медиумите(33% девојчиња) и сопствено искуство(50% момчиња).

Во последните неколку години во Србија во тренд е злоупотребата на психоактивни супстанции. Старосната граница на злоупотреба на дроги е поместена на 15 годишна возраст. Во 1993 година 0,7% од младите земале психосоцијални супстанции, додека во 2002 година тој процент се зголемил на 16,8%. Податоците го покажуваат следното:

1. Застапеноста на пушењето кај младите е висока: 54,7% кај младите од 13-15 години пробале цигара,
2. Во популацијата од 11 до 15 години, 57% од младите пробале алкохол, а 35% од нив имале епизоди на пијанство,
3. Во популацијата на млади од 12 до 20 години пробале марихуана, 0,6% кокаин, а 9,9% изразиле желба да пробаат дрога.

II. дел

Методологија на истражувањето

1. Предмет на истражувањето

Предмет на ова истражување е политиката и програмите за превенирање на ризични однесувања кај учениците домци во ДСД.

Предметот на истражувањето ќе се согледува низ следните показатели:

- Годишна програма за работа на ДСД „Браќа Миладиновци“ – Штип (во понатамошниот текст ДСД),
- Акционите годишни програми на воспитувачите во ДСД,
- Мислењата и ставовите на учениците- домци во ДСД.

2. Цел и карактер на истражувањето

Цел на истражувањето е да се утврди дали во ДСД се спроведува политика и се имплементираат програми за превенирање на ризични однесувања кај децата сместени во ДСД.

Задачи на истражувањето се:

- Да се утврди дали во Годишната програма на работа се планирани содржини кои се однесуваат на превенција од ризични однесувања кај децата сместени во ДСД;
- Да се утврди дали во тематските, етапни планови се планирани содржини кои се однесуваат на превенција од ризични однесувања кај децата сместени во ДСД;
- Да се утврди дали во оперативните планови на воспитувачите се планирани содржини кои се однесуваат на превенција од ризични однесувања кај децата сместени во ДСД;
- Да се стекнат сознанија за тоа дали домот обезбедува материјално-технички услови за спроведување на политиката на превенција од ризични однесувања на децата во домот;

- Да се испитаат мислењата на менаџерот и воспитувачите во врска со постоењето и имплементирањето на програми за превенција на ризични однесувања кај децата сместени во ДСД;
- Да се испита кој се вклучува во имплементацијата и реализацијата на содржини за превенција на ризични однесувања кај децата сместени во ДСД;
- Да се испита колку често се имплементираат овие содржини за превенција на ризични однесувања кај децата сместени во ДСД;
- Да се утврди ставот на вработените во однос на тоа дали е потребно да се изготвува посебна програма за превенција на појавата на ризични однесувања меѓу децата во домот;
- Да се испитаат мислењата и ставовите на учениците поврзани со имплементирање на содржини за превенција на ризични однесувања кај децата сместени во ДСД;
- Да се утврдат препораки и сугестии за збогатување на превентивните мерки за надминување на оваа појава

3. Карактер на истражувањето

Ова истражување, од методолошка гледна точка е современо, дескриптивно, мало педагошко (микро) применето истражување затоа што со негово спроведување ќе го утврдуваме придонесот на политиката на ДСД во однос на превенцијата на ризичните однесувања на средношколците сместени во домот, и нејзиното успешно имплементирање во генералните и посебните годишни општи програми на воспитниот кадар во ДСД.

Понатаму, ова истражување е и развојно и емпириско истражување бидејќи се користат искусвени факти и податоци, а резултатите се проверуваат во практиката, во конкретниот случај политиката на ДСД во однос на превенцијата и имплементацијата на содржини во конкретните генерални и посебни годишни воспитни програми, се согледува и влијанието на внесената новина во секојдневната пракса во однос на оние сегменти и кај оние групи на крајни корисници на политиката и програмата, во кои и кај кои политиката се уште не е спроведена. Во ова истражување доминира индуктивниот метод.

Индивидуално истражување кое ќе го споведам јас како поединец-истражувач, а во соработка со дел од воспитниот кадар во домот.

4. Хипотези

Општа хипотеза согласно целта на истражувањето :

Се претпоставува дека во ДСД се спроведува политика и се имплементираат програми за превенирање на ризичните однесувања кај учениците сместени во ДСД, од страна на менаџментот во домот и воспитниот кадар.

Посебни хипотези:

Претпоставуваме дека:

- во Годишната програма на работа се планирани содржини кои се однесуваат на превенција од ризични однесувања кај децата сместени во ДСД,

- во тематските, етапни планови се планирани содржини кои се однесуваат на превенција од ризични однесувања кај децата сместени во ДСД.

- во оперативните планови на воспитувачите се планирани содржини кои се однесуваат на превенција од ризични однесувања кај децата сместени во ДСД,

- средствата кои може ДСД да ги обезбеди не се доволни да се обезбедат материјалнотехнички услови за целосно и квалитетно спроведување на политиката на превенција од ризичните однесувања од страна на менаџерот и воспитувачите, но сепак се на задоволително ниво,

- според мислењата на менаџерот и воспитувачите постоењето и имплементирањето на програми за превенција се доволни за намалување на појавите на ризичните однесувања кај децата сместени во ДСД,

- во имплементацијата и реализацијата на содржини за превенција на ризични однесувања се вклучени и други лица (здравствени работници, стручни соработници, претставници од МВР и др.) кои не се вработени во ДСД,

- содржините за превенција на ризичните однесувања кај децата сместени во ДСД често се имплементираат,

- ставот на вработените во однос на потребата од изготвување на посебна програма за превенција, во најголем дел е дека со ваквите програми во голема мера позитивно ќе се влијае врз намалувањето на појавата на ризично однесување меѓу децата во ДСД,

- најголемиот број на ученици сместени во ДСД имаат позитивно мислење и став дека со имплементирањето на содржини за превенција во голема мерка ќе се влијае врз подигањето на отпорноста кон појавите на ризични однесувања кај децата сместени во ДСД.

5. Варијабли на истражувањето

Независна варијабла во истражувањето е политиката и имплементираниите програми за превенцијата на ДСД, а зависна варијабла е намалувањето на бројот на деца со ризично однесување.

Останати варијабли кои произлегуваат согласно посебните хипотези:

- н.в - содржините на превенција кои се планирани во Годишната програма, - з.в. намалување на бројот на деца со ризично однесување во ДСД;
- н.в. – содржините на превенција планирани во тематските, етапни планови, з.в. намалување на појава на деца со ризично однесување во ДСД;
- н.в. - превентивната политика на ДСД, - з.в. генерални и оперативни планови на воспитувачите;
- н.в. – материјално-технички услови во ДСД, -з.в. квалитетно спроведување на политиката на превенирање од страна на менаџерот и воспитувачите;
- н.в. – имплементирани програми за превенција, з.в. намалување на појавите на ризичните однесувања кај децата сместени во ДСД;
- н.в. – вклученост на други лица кои не се вработени во домот, з.в. – ефикасна имплементација и реализација на содржини за превенција;
- н.в. – често имплементирани содржини на превенција, з.в.- намалување на појава на децата со ризично однесување во ДСД;
- н.в. – изготвување на посебна програма за превенција, з.в. – позитивно влијание врз намалувањето на појавата на ризично однесување меѓу децата во ДСД;
- н.в - програмите за превенција; - з.в. отпорноста на учениците на ризични однесувања и ризични ситуации.

6. Методи, техники и инструменти на истражување

Во ова истражување се примени дескриптивната метода во облик на опис, анализа и генерализација. Поважните причинско последични врски се открија со помош на неекспериментална примена на каузалната метода.

Инструменти и техники

За прибирање податоци во процесот на истражувањето се користеа повеќе постапки, инструменти и техники.

*** Инструменти**

- евидентни листи
- анкетни листови
- протокол на слободно интервју

*** Техники**

- анализа на содржина
- анкетирање (анонимно)
- интервјуирање

Опис на инструментите и техниките

Анализата на содржина се однесуваше на анализа на годишната програма за работа на ДСД, плановите и програмите за работа на воспитниот кадар, со применетиот нејзин инструмент - евидентен лист.

За собирање на податоци се примени техниката на анкетирање со посебно изработени прашалници наменети за учениците - домци кои беа избрани по лотариски пат за анкетирањето. Целта на спроведениот прашалник беше со него да се дојде до податоци за ставовите и мислењата на учениците-домци поврзани со имплементирањето на содржините за превенирање на ризичното однесување. Анкетниот лист (прашалникот) беше составен од 18 (осумнаесет) прашања од отворен и затворен тип. Со примената на овој анкетен лист се испита дали политиката за превенција која се применува систематски и континуирано, адекватно и ефективно, се аплицира во годишните глобални и оперативни програми, од страна на воспитувачите

водители на групи. Техниката на анкетирање се спроведе анонимно, сè со цел податоците кои се добија со истата да се сметаат за релевантни.

Во истражувањето се примени и техниката на интервјуирање со нејзиниот инструмент - протокол за слободно интервју, наменета за воспитувачкиот кадар и директорот на ученичкиот дом. Целта на ова интервју беше да се испита мислењето на воспитувачите и директорот во врска со постоењето и имплементирањето на програми (дали се имплементирани и колку) и дали истите се доволни за да се даде потребната едукација и информираност за превенирање на ризичното однесување кај ученици домци .

На тој начин се добија автентични гледања на две исклучително важни групи – децата, воспитувачите и директорот од една страна и воспитно образовна установа од другата при што се остави простор за продолжување на ова испитување во некои друго време со испитување и на родителите. Иако ова истражување нема за цел работа со деца со приметно ризично однесување, сепак ќе се добие пресек на моменталната состојба во домот.

7. Популација и примерок на истражувањето

Популацијата во истражувањето беше конечна, примерокот пригоден. Истражувањето се изврши во Штип, во единствениот државен дом каде се сместуваат средношколци. Причините зошто ова истражување се спроведе овде се:

- економичност при испитувањето(општина Штип);
- постоењето на добро обучен воспитен кадар;
- постојана контрола во реализацијата на активностите од страна на подрачните инспектори;
- добра соработка со мултидисциплинарниот тим, воспитувачи, стручни служби, директорот на ДСД.

Истражувањето го сочинуваа следите субпримероци:

Суб примерок-менаџерски тим

Суб примерок-се сите воспитувачи

Суб примерок-ученици-вкупниот планиран и очекуван број на ученици кои беа сместени во домот во 2010/2011 година изнесува 140 од кои 67 се

средношколци, кои беа целната група на истражувањето покрај воспитно образовниот и менаџерски кадар.

8. Статистичка обработка на податоците

Обработката на податоците добиени со прашалниците беше квалитативна и квантитативна (квалитативната обработка се користеше при обработката на прашањата од отворен тип (наменети за воспитувачите), а квантитативната за прашањата од затворен тип. За прашањата од затворен тип се пресметуваше фрекфенција и процент како статистичка постапка, а за прашањата од отворен тип се примени пресметување на фрекфенција и мод.

За податоците добиени со интервјуто може да се примени квалитативна обработка, бидејќи квантитативната е оневозможена поради малиот број на испитаници.

III дел

АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА ПОДАТОЦИТЕ

1.АНАЛИЗА НА ДОКУМЕНТАЦИЈА

1.1. Анализа на Годишен план и програма за воспитно-образовната дејност во ученичките домови и дневник за планирање и подготовка на воспитно-образовната работа

Бирото за развој на образованието во рамките на своите законски надлежности покрај тоа што ја следи работата на училиштата, ја следи и унапредува работата на ученичките домови. Во негова надлежност се изготвување на План и програма за воспитно – образовна работа, упатства за негова реализација како и следење и унапредување на работата на воспитувачите и другите стручни кадри.

Ученичките домови се воспитно - образовни установи кои се наменети за учениците кои се школуваат надвор од местото на живеење. Нивната дејност е регулирана со Закон за ученички стандард (Сл. Весник на Р. Македонија бр. 52/2005) каде што во чл. 9 се вели: Ученички дом е установа која на учениците и обезбедува сместување, исхрана, воспитно – образовна работа, грижа за здравјето, културно – забавни, спортско – рекреативни и други дејности.¹¹²

Ученичките домови се наменети за ученици од различни возрасти и степени на образование кои имаат потреба од домско сместување. Во нив тие се во постојан воспитен процес. Иако се воспитно – образовни установи тие не работат исто како и училиштата, туку имаат посеба организација и технологија на работа која се одвива по посебно утврден план и програма за работа, која што го донесува Министерот за образование. Воспитно-образовната дејност во ДСД „Браќа Миладиновци“ во Штип се одвива според план и програма за воспитно-образовна работа која датира од мај 1999 година изготвена од страна на Министерството за образование - Педагошки завод на Македонија. Овој документ е рамковна програма во која се утврдени целите, задачите,

¹¹² превземено од интернет мрежа на ден 26.11.2010 од <http://www.bro.gov.mk/?q=ucenicki-domovi>

основните подрачја и содржините на воспитно-образовната работа, педагошките услови и профилот на кадарот што ја реализира таа програма.¹¹³

Ученичките домови се составен дел на воспитно-образовниот систем во нашата земја и работат на остварување на општата цел и задачи на основното и средно образование, се грижат за создавање на услови и можности за индивидуален и социјален развој на учениците сообразен со нивните predispositions и возрастни карактеристики, оспособувајќи ги за натамошно образование и живот во услови на брз развој на науката и технологијата и динамичните промени на општествениот развој.¹¹⁴

Тргувајќи од општата цел и задачи на основното и средно образование, ДСД „Браќа Миладиновци“ во Штип ги имаат следните посебни цели:

1. да обезбедат оптимални услови за здрав физички, ментален и социјален развој на учениците;
2. да ги воспитуваат учениците во духот на основните слободи и права на човекот и за живот во демократска заедница;
3. да ги развиваат интелектуалните и работни способности и да ги оспособуваат учениците за доживување и развивање на естетските вредности;
4. да ги воспитуваат учениците врз начелата на демократскиот морал и културната толеранција и разбирање;
5. да создаваат услови и можности за развој на индивидуалните способности на секој поединец, а особено на творечките потенцијали од секаков вид;
6. да го следат, стимулираат и насочуваат напредувањето на учениците во воспитно-образовниот процес и ги мотивираат за постигнување на што подобри резултати во процесот на учењето.

Со програмата за работа во домовите доаѓа до израз хуманистичко-развојната компонента и индивидуалните потреби и интереси на учениците, односно преку соработнички односи, заемно почитување и подржување, отворена комуникација и почитување на личноста, се дава помош на ученикот

¹¹³ Група автори, (1999). *План и програма на воспитно-образовната дејност во ученичките домови*. Министерство за образование и наука: Скопје, 4

¹¹⁴ Група автори, (1999). *План и програма на воспитно-образовната дејност во ученичките домови*. Министерство за образование и наука: Скопје, 5

и родителот во постигнување на подобар развој на личноста и подобар успех во учењето.¹¹⁵

Програмата за работа во ученичките домови содржи неколку подрачја за работа:

1. физичко и здравствено воспитание,
2. интелектуален развој на личноста,
3. естетско воспитание,
4. работно воспитание и општествено-корисен труд
5. граѓанско воспитание,
6. слободно време и слободни активности на учениците.

Покрај овие подрачја за работа во домовите се реализираат и следење, вреднување и унапредување на воспитно-образовниот процес, општествено-културна дејност и соработка со родителите и училиштата што ги посетуваат учениците.

Воспитно-образовната дејност, односно планот и програмата на воспитно-образовната работа во ученичките домови ги реализираат воспитувачи и стручни соработници во воспитно-образовната работа, како што се педагог, психолог и библиотекар. Воспитувачите ја вршат воспитно-образовната работа со учениците и ги остваруваат целите и задачите на програмата, а стручните соработници работат на педагошко-психолошките, библиотекарските и други стручни работи со кои придонесуваат во воспитно-образовниот процес.¹¹⁶

За да се постигне стручна ангажираност на сите работници (воспитувачи, педагози, психолози, библиотекари и сл.) потребно е за секоја учебна година да се изготвува детална програма за работата на домот кој произлегува од планот и програмата, а е сообразена со потребите на учениците, можностите и специфичностите на домот.

Планирањето на воспитно-образовната работа и подготовката за нејзино изведување се многу значајни активности на кои е потребно да се посвети соодветно внимание, посебно на почетокот на учебната година. Планирањето значи посистематско размислување за тоа како да се реализираат поставените цели, определување на содржините и времето потребно за нивна реализација,

¹¹⁵ превземено од интернет мрежа на ден 26.11.2010 од <http://www.bro.gov.mk/?q=ucenicki-domovi>

¹¹⁶ исто

како и перманентно следење на ефектите од работата и постигнатите резултати.

Планирањето и подготовката на воспитно - образовната работа во ученичкиот дом може да биде различно во зависност од поставената цел и временскиот период за кој се прави. Во ученичкиот дом се спроведуваат три вида на планирање и подготовка и тоа:

1. Планирање и подготовка на работата за целата учебна година или годишен (глобален) план,
2. Планирање и подготовка за реализација на содржини од одредена област, подрачје, целина или тема или етапно(тематско) планирање,
3. Дневно планирање и подготовка-подготовка на воспитувачот за непосредна реализација на одредени содржини на работа во одреден ден.

Воспитувачите водачи на воспитните групи изготвуваат два типа на програми: глобални (годишни) програми и оперативни (тематско-етапно планирање) програми. Овие програми се изготвуваат врз основа на план и програма за воспитно-образовна дејност во ученичките домови, во соработка со директорот на домот, останатите воспитувачи и стручни соработници. При изготвување на истите претходно воспитувачот прави анализа на реализираните содржини и постигнати резултати во претходната учебна година, ги зема во предвид можностите и потребите на учениците во тековната учебна година, согледувајќи ги пропустите и тешкотиите со цел да воведат промени на нивно надминување. Вака тој правилно ја одредува целта што треба да се постигне со реализацијата на програмата на крајот на учебната година.

Овие програми ги добива директорот на домот. Истите служат да се изготви Годишната програма за работа на ДСД „Браќа Миладиновци“ во Штип која се изготвува и предлага од директорот на домот, а се усвојува од Управниот одбор и Советот на воспитувачи. Оваа годишна програма е флексибилна и истата може да се менува и дополнува во текот на учебната година. Како составен дел на таа годишна програма е токму превентивната политика која се спроведува во ДСД „Браќа Миладиновци“ во однос на појавата на ризичните однесувања. Таа вклучува мерки и активности планирани на ниво на домот но и активности кои се во склад со политиката на домот, а се иницирани од воспитувачите одговорни на воспитните групи.

На почетокот на секоја учебна година воспитувачите се наоѓаат пред дилема како да ја планираат својата воспитно-образовна работа и какви подготовки да направат за нејзината реализација . Воспитувачите во домот имаат сериозен однос кон оваа проблематика и на планирањето гледаат како на еден од позначајните предуслови за успешна работа и постигнување на подобри резултати. Со цел процесот на планирањето и подготовката да бидат поставени, а при тоа да се запазат педагошките и нормативните барања, секој воспитувач води дневник-прирачник кој им служи во решавањето на најбитните методски проблеми со кои тие се среќаваат во практичното остварување на планирањето и подготовката за работа.

Дневникот е составен од три дела. Во првиот се разработени видовите на планирања и потребните активности кои треба да ги превземе воспитувачот за да може успешно да се подготви за реализација на работата. Во вториот дел е даден по еден модел за секој вид на планирање. Третиот дел содржи дневник за планирање и подготовка кој го пополнува воспитувачот согласно неговите потреби. Целта на овој дневник за планирање и подготовка е воспитувачот да се растовари од премногу пишување, но од друга страна да се постигне и поголем дидактичко методски квалитет на она што ќе се напише во него.

1.2.Анализа на годишен - глобален план за работа со воспитна група во ДСД „Браќа Миладиновци”

Во ученичкиот дом глобалното или ориентационо планирање и подготовка е првата фаза на планирање која како резултат го има годишниот план за работа. Целта на ова планирање е програмските барања да се осмислат како една целина која ќе може да се реализира по одреден ред во временски период од една учебна година притоа имајќи ги во предвид не само програмските барања, туку и условите во кои се работи. Годишниот глобален план го изготвува воспитувачот самостојно пред или на почетокот на учебната година. За негово изготвување воспитувачот треба да оствари соработка со директорот, другите воспитувачи и стручни соработници во домот. Претходно воспитувачот прави анализа на работата во претходната учебна година, ги согледува пропустите и тешкотиите во работењето и со проучување на Програмата за воспитно-образовната дејност во ученичкиот дом, воведува промени за нивно надминување. Вака тој правилно ја одредува целта што треба да се постигне со реализацијата на програмата на крајот од учебната година.

Пример на годишен глобален план во ДСД „Браќа Миладиновци”

Ред.бр.	Програмски содржини (воспитно образовни подрачја, области, целини, теми)	Време на реализација
1.	Прием на учениците во домот -сместување на учениците -формирање на воспитна група -запознавање со условите за работа -запознавање со програмата за работа	
2.	Физичко и здравствено воспитување(содржини) -запознавање со здравствената состојба на учениците, -активности за унапредување на физичкото здравје, -активности за унапредување на менталното здравје, -активности за унапредување на социјалното здравје, -запознавање со улогата и значењето на хуманитарни организации.	
3.	Интелектуален развој на учениците -создавање на услови за подготовка на настава -развивање на навики за интелектуална работа -организирање помош на слабите ученици -следење на резултатите од наставата	

	-организирање слободни активности	
4.	Естетско воспитување(содржини) -создавање навики за естетско уредување на просториите во домот -запознавање со познати творци од областа на уметноста -организирање на излети и екскурзии -организирање слободни активности	
5.	Работно воспитание и општествено-корисен труд -развијање навики за исполнување на обврските во училиштето -развијање на работни навики за реализирање на секојдневните обврски во домот -општествено-корисна работа -организирање слободни активности	
6.	Граѓанско воспитание -воспитување на хуманистичките вредности -негување на позитивните меѓучовечки односи -развијање на позитивен однос кон духовните и материјални вредности -значењето на изборите и власта	
7.	Општествено-културна дејност -запознавање со јавни и културни институции и објекти во градот -вклучување во акции и активности во локалната средина	
8.	Соработка со родителите -организирање на родителските состаноци -индивидуални консултации со родителите	
9.	Соработка со училиштата -соработка при планирањето на работата -учество во работата на наставничките и класни совети -следење на успехот на учениците	
10.	Следење, вреднување и унапредување на воспитно-образовниот процес -изготвување на тримесечни анализи за успехот и поведението на учениците -акционо истражување за социјалните односи во воспитната група	

Како што може да се забележи од примерот годишното-глобално планирање има за цел, основните програмски подрачја и нивните содржините дадени во планот и програма за воспитно-образовната дејност во ученикиот дом, да ги

осмисли како една целина која ќе може да се реализира во одреден временски период во согласност со програмските барања и условите во кои се работи. Секое подрачје има и своја цел.

Целта на програмата на физичкото и здравствено воспитување е да се формираат физички здрави личности, кои ќе можат да превземаат акции за поздрав живот, ученички дом, средина, односно личности кои ќе бидат подготвени да се самореализираат преку сите компоненти на позитивна личност.¹¹⁷

Активностите во рамките на ова воспитно-образовно подрачје можат да се групираат во неколку области со бројни содржини на работа, меѓу кои се и оние кои одат во прилог на ова истражување, и тоа: постојано следење на здравствената состојба на учениците за време на престој во домот, создавање на услови и одржување на личната хигиена и хигиената во домот, запознавање со заразните болести и преземање на мерки за превенција, сексуално образование, дрога, алкохол и пушење, безбедност и прва помош како и други активности кои ќе бидат од интерес на формирање на здрави навики, за менување на некои дотогашни животни активности. На почетокот и во текот на учебната година треба да се следи психофизичкиот развој и здравствената состојба на учениците, со цел да се работи на активна адаптација со што ќе се избегнат стресовите, психичките трауми и фрустрациите и ќе се развиваат механизми на одбрана како здрави ментални особини.¹¹⁸

Грижата за здравјето и правилниот физички развој на учениците е перманентна задача на домот и истата треба да се реализира низ секојдневни активности. За одредени прашања и проблеми треба да организираат предавања, тематски расправи, филмови, користење на стручна литература, како и практични предавања. Програмата може успешно да се реализира доколку се организираат и дискусии, советувања, одговори на прашања што ги интересираат учениците, организирање на курсеви.

Целта на програмата за интелектуален развој на учениците е да ги оспособува да ја запознаваат вистината, како и да формираат личен и одговорен однос кон неа. На тој начин домот придонесува во формирањето на

¹¹⁷ Група автори, (1999). *План и програма на воспитно-образовната дејност во ученичките домови*. Министерство за образование и наука: Скопје, 8

¹¹⁸ Група автори, (1999). *План и програма на воспитно-образовната дејност во ученичките домови*. Министерство за образование и наука: Скопје, 9-10

личноста на ученикот, на развивањето на интелектуалните способности, изградување на креативно мислење, концентрирање на вниманието, помнењето и фантазијата. Домот влијае и на поттикнувањето на мотивацијата за учење, самостојно учење, интелектуално творештво и самообразование.¹¹⁹

Естетското воспитание има за цел да ги надополни, прошири и продлабочи знаењата на учениците за убавото и естетско, да ги развие способностите за перцепирање, доживување и вреднување на убавото, како и да ги поттикне естетските способности на учениците.¹²⁰

Целта на работно воспитание и општествено-корисен труд во ученичкиот дом е учениците да го сфатат значењето на трудот како извор на сите вредности и кај нив да се формира позитивен однос кон физичкиот труд.¹²¹

Целта на граѓанското воспитување е ученичкиот дом да придонесува кон индивидуален развој на учениците во склад со хуманистичките и современи вредности.¹²²

¹¹⁹Група автори, (1999). *План и програма на воспитно-образовната дејност во ученичките домови*. Министерство за образование и наука: Скопје, 11-12

¹²⁰ Група автори, (1999). *План и програма на воспитно-образовната дејност во ученичките домови*. Министерство за образование и наука: Скопје, 15

¹²¹ исто, 17

¹²² исто, 20

1.3.Анализа на тематски-етапен план и подготовка

Тематското планирање и подготовка за работа е втората фаза во планирањето кое претставува врска помеѓу глобалното-годишно планирање и подготовка и изготвување на дневниот план и подготовка за работа на воспитувачот. Појдовната основа на ова планирање е Програмата за воспитно-образовната дејност и Годишниот-глобален план за работа во кој се набележани подрачјата со теми или целините кои се планира да се реализираат во таа учебна година. Значи се поаѓа од општото, а тоа е програмата во целина. При ова планирање воспитувачот прво ја конкретизира и разработува темата, потоа се пристапува кон дефинирање и прецизно формулирање на воспитно-образовните задачи кои треба да се реализираат на ниво на тема. Тематскиот план и подготовка воспитувачот го прави во текот на учебната година непосредно пред обработката на темата. Сето ова ни укажува на фактот дека на почетокот од учебната година воспитувачот најголем дел од своето ангажирање му посветува на полето на планирањето и подготовката за работа. При тематското планирање секоја содржина прецизно се утврдува со точен термин на реализација. Задачите на темата се утврдуваат врз основа на задачите дадени во програмата. Планирањето и подготовката за реализација на одредена тема подразбира и одредена грижа за создавање на поволни објективни услови за успешно реализирање на содржините.

Пример 1 Тематско планирање

Теми	Задачи	Содржини	Корист.лит.	Време
Физичко и здравствено воспитување				
1.Чување и негување на физичкото и менталното здравје	1.Потсетување и запознавање со болестите (заразните и сексуално преносливите болести СПБ)	1.Сида и СПБ-заштита	ХИВ/Сида Riyal/Norwegian Embassy	I недела
2.Хуманите организации	2.Учениците да се запознаат (потсетат) на местото и улогата на хуманите организации во современото жибеење	2.1.Денови на борба против насилството 2.2.Година на УНИЦЕФ 11.12.1946 основана е организација за заштита на правата на децата	Печатен материјал	I недела II недела

Интелектуален развој				
1.Развивање и негување на навиките за учење	1.Ученикот мора да свати дека учењето е потреба	1.Работната дисциплина е единствен предуслов за постигнување на подобри резултати	Од што е обусловено учењето-Благој Попадинов	II недела
2.Начини и можности за надминување на проблемите со кои се среќаваат учениците во процесот на учењето	2.Сам или со помош, ученикот мора да го реши проблемот при совладувањето на наставниот материјал	2.1.Потрешата од Педагошка психологија-Смилјановиќ Толичкистручна или друга помош е повеќе од потребна за да се компензира изгубеното 2.2.Компенсациското учење-еден од условите за постигнување на подобри резултати		III недела <

Пример 2

Воспитно-образовно подрачје		Физичко и здравствено подрачје
Тема-активност		Младите против дрогата-како да ги заштитиме од неа
Време на реализација		IIIнедела од октомври
Ред.бр.	Содржини(структура на теми)	Време на реализација
1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.	Дрогата-болест на денешницата Препознавање Превентива Дијагностика Лекување Што да се стори за да му се помогне на својот другар, Дали наркоманијата се лечи кај нас?	IIIнедела од октомври
Задачи на темата: -објаснување и запознавање на учениците каква супстанција е дрогата и што претставува таа, -видови дроги и последиците од нив, -оспособување на учениците да можат да ги препознаат знаците при користењето на дрога и како да се заштитат во ризични ситуации, -прва помош на лице кое дошло во контакт со дрогата,		
Извори на учење: -секакви самостојно добиени информации од интернет мрежата, -печатен материјал од страна на воспитувачот -Томовски, Б. (1995), <i>Дрога-болест на денешницата, Скопје: Хикон-проект</i>		
Материјално –технички услови: Занимална бр.2 (втори кат), проектирање на слајдови		
Согледувања за реализација на темата: Преку групната и индивидуалната форма на работа и дијалогската метода која се примени како постапка за работа се согледа дека учениците имаат добро познавање за дрогата како поим и супстанца, штетните последици од неа и знаците на препознавање. Учениците се доволно подготвени и знаат како да се заштитат од неа, кога ќе се најдат во ризична ситуација.		

Од направената анализа на тематското планирање и подготовка за работа можеме да заклучиме дека оваа планирање му служи на воспитувачот најпрво да ја конкретизира и доколку е потребно и да ја преформулира темата, областа или активноста што е планирана со годишната програма со цел таа да стане појасна за реализација, а потоа и да пристапи кон нејзина содржинска разработка, односно ги утврдува содржините кои ќе бидат застапени во рамките на таа тема, редоследот и времето на нивна реализација. Теми кои може да ги содржи оваа планирање за една тековна година би можеле да бидат: чување и негување на физичкото и менталното здравје, хуманите организации, развивање и негување на навиите за учење, начини и можности за надминување на проблемите со кои се сретнува ученикот во процесот на учењето и сл. Од подрачјето на превенцијата би можеле да бидат следните: дрогата-болест на денешницата, како да се заштитиме од неа, злоупотреба на алкохол и цигари, као да му се помогне на своето другарче и сл. Тематското планирање се прави во текот на учебната година, непосредно пред обработката на темата. Воспитувачот за секоја содржина прецизно го утврдува точниот термин на реализацијата.

Ваквото планирање му користи на воспитувачот при идните планирања и подготовки што ќе ги направи во наредната учебна година.

1.4.Анализа на дневната реализација на воспитно-образовната работа

Од квалитетот на оваа подготовка зависат резултатите и ефектите што ќе се постигнат во текот на изведувањето на воспитно-образовниот процес. Со дневната подготовка воспитувачот врши детална содржинска, методска и организационо-техничка подготовка за реализација на одделна содржина која претходно е планирана во годишниот и тематски план за работа. Дневната подготовка отпочнува со правење план на сите работни задолженија што воспитувачот ќе ги има во текот на еден работен ден.¹²³

Откако ќе го направи планот на активностите за одреден ден и откако ќе увиди за кои содржини му се потребни подетални подготовки, воспитувачот пристапува кон утврдување на задачите што треба да се реализираат преку тие содржини. Откако се набележуваат задолженијата воспитувачот го одредува и времето на нивна реализација. Подготовката за реализацијата на одредена воспитно-образовна содржина воспитувачот ја отпочнува со утврдување на задачите. Ако се земе во предвид специфичноста на проблематиката, условите, можностите за организација на работата во ученичките домови, посебно реализацијата на активностите во подрачјето на физичкото и здравствено воспитание, како што се: активности за унапредување на физичкото, менталното и социјалното здравје, активности преку кои учениците ќе се запознаат со значењето и улогата на хуманитарните организации и сл., воспитувачот посебно внимание треба да посвети на изборот на формите на работа, а потоа и методите и методските постапки.

Воспитно-образовната работа во ученичкиот дом е динамичен процес кој започнува со почетокот на учебната година, со приемот на учениците во домот и нивно сместување, а завршува со нивно заминување на крајот на учебната година. Откако ќе го изврши изборот на формите и методите, воспитувачот треба да се подготви и за нивна практична примена. Откако ќе се направат сите овие подготовки, се пристапува кон концентрирање на текот на реализацијата на содржината.

¹²³ Група автори, (1999). *План и програма на воспитно-образовната дејност во ученичките домови*. Министерство за образование и наука: Скопје, 15

Пример 3

ПЛАН ЗА РАБОТА

Дата: _____

Ред.бр.	Работни задолженија	Време на реализација
1. 2. 3. 4.	Средување на педагошка документација, Што ја карактеризираше изминатата недела, Најава на воспитна содржина (Дрогата-болест на денешницата) Разговор со учениците, презентирањена слајдови со прожектор.	III недела од октомври

ПОДГОТОВКА ЗА РАБОТА

Содржина	Дрогата-болест на денешницата
Тема -активност	Младите против дрогата-како да ги заштитиме од неа
Воспитно-образовно подрачје	Физичко и здравствено подрачје
Задачи: -објаснување и запознавање на учениците каква супстанција е дрогата и што претставува таа, -видови дроги и последиците од нив, -оспособување на учениците да можат да ги препознаат знаците при користењето на дрога и како да се заштитат во ризични ситуации, -прва помош на лице кое дошло во контакт со дрогата,	
Форми на работа: групна и индивидуална	
Методи и постапки на работа: Монолошка, дијалoшка метода.	
Услови за работа: Заедничка просторија за учење (занимална бр. 2), втори кат	
Концепција -тек на реализација на содржината: Согласно програмата за работа во домот, оваа содржина беше планирана се со цел да делува превентивно на учениците од ризично однесување, и истите да се оспособат да можат да ги препознаат знаците при користење на дрога и како да се заштитат од неа.	

Од направената анализа на планот и програмата на воспитно-образовната дејност во домот и дневникот кој се води за планирање и подготовка на воспитно-образовната работа можеме да заклучиме дека ученичкиот дом „Браќа Миладиновци“, како и другите ученички домови работат според Законот за ученички и студентски стандард, кој го донесува Министерството за образование и наука на РМ.

Превентивната политика во однос на појавата на ризични однесувања на деца и млади, е составен дел на Годишната програма на Државниот студентски дом „Браќа Миладиновци“ – Штип (во понатамошниот текст ДСД), која се изготвува и предлага од директорот на Државниот студентски дом, а се усвојува од Управниот одбор и Советот на воспитувачи на домот. Воспитувачите, водачи на групи исто така изготвуваат два типа на програми: глобални и оперативни во рамките на своите годишни редовни програми во кои се зацртуваат експлицитно и имплицитно превентивни интервенции во облик на мерки и активности кои се насочени токму кон превенирањето на ваквите појави.

Превентивната политика на ДСД вклучува мерки и активности планирани на ниво на дом но и активности кои се во склад со политиката на домот, а се иницирани од водачите на групи – воспитувачи, а се во рамките на нивните оперативни месечни програми.

Со самата определба да се проучува прашањето за политиката поврзана со превенцијата на ризичните однесувања на средношколци сместени во домот, видовите на превентивни интервенции и нивниот квалитет, се јавува употреба на клучни поими кои упатуваат на конкретизација на предметот на исражување.

Целите и начините за подобрување на политиката и програмите на домот за превенцијата на ниво на дом и во групи, подразбираат работа на следење на современите практики во републиката и пошироко во оваа област и вградување на некои од нив во програмата на Домот и на програмите на воспитувачите.

Годишните глобални програми за работа подразбираат развивање на позитивен однос, комуникациски вештини, социјално-економски вештини, отпорност, вклопување, зајакнување, решавање на проблемите, развивање на

работни навики и навики за одговорност кон себе, сопственото здравје, иднина и кон својата околина, развивање на менторски програми, конгитивни програми и конечно вклучување на превентивни програми според нивото (универзални, селективни и иницирани превенции).

Развивање на едукативно-информативни програми за препознавање на ризици и ризични ситуации, нивно избегнување и надминување како од страна на стручниот персонал така и од страна на учениците сместени во домот.

2. АНАЛИЗА НА ПОДАТОЦИ ДОБИЕНИ ПО ПАТ НА АНКЕТИРАЊЕ

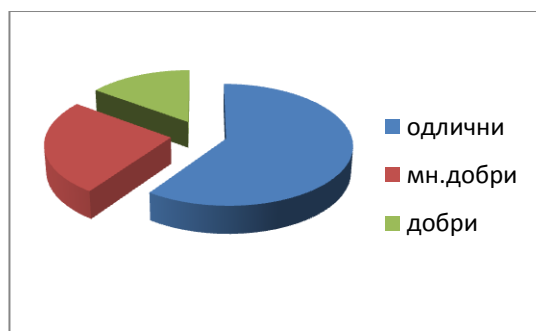
Од техниките на собирање на податоци кои се однесуваат на ставовите и мислењата на учениците кои се сместени во ДСД, беше применета техниката на анкета со нејзиниот инструмент прашалник. Целта на спроведениот прашалник беше со него да се дојде до податоци за ставовите и мислењата на учениците - домци поврзани со имплементирањето на содржините за превенирање на ризичното однесување. Учесството на учениците бараше тие да издвојат дел од нивното слободно време за пополнување на овој прашалник, но сепак без нивна соработка и помош сметам дека истражувањето немаше успешно да биде спроведено. Анкета се спроведе во крајот на јануари и дел од февруари 2011 год. Учениците се анкетираа во попладневите часови, време кога се реализираат слободните активности. Во соработка и договор со одговорниот (дежурниот) воспитувач беа поделени во групи по десет ученика. Со анкета беа опфатени 67 ученика, момчиња-34 и девојчиња-33 или 50 % од вкупниот број на ученици-средношколци сместени во ДСД во учебната 2010/2011 година.

2.1. Резултати од прашалникот за ученици-домци

Еве како изгледаат општите податоци од испитаната популација на ученици по образование и пол.

Табела 1. Табеларен преглед на анкетирани ученици по образование и пол
Table 1. Table of the surveyed students according to success and gender.

Успех	Машки пол	Женски пол	Вкупно	%
Одлични	23	17	40	59,70%
Мн.добри	8	9	17	25,37%
Добри	2	8	10	14,92%
Доволни	/	/	/	/
Вкупно:	34	33	67	

Слика 1. Графички приказ на анкетирани ученици по успех
Figure 1. Graphic display of surveyed students according to success.

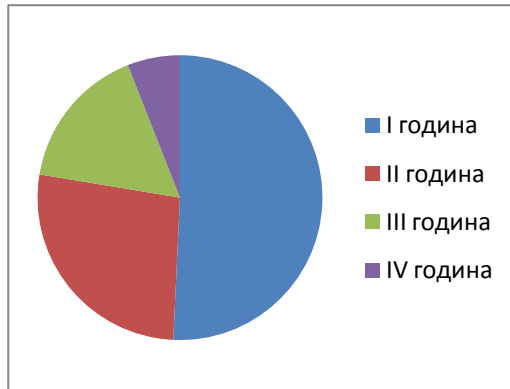
Како што може да се види од приложената табела 1 и нејзиниот графички приказ, а имајќи ја во предвид категоријата пол, со анкетањето се опфатени 34 ученика од машки пол или 50,75 % од вкупниот број на анкетирани, и 33 ученика од женски пол или 49,25 % од вкупниот број на анкетирани ученици. Ако ја земеме во предвид категоријата успех тогаш опфатени се: 40 одлични ученика или 59,70%, многу добри 17 или 25,37% и добри 10 или 14,92%

Прашање бр. 1 „Во домот престојувате: а) прва година б) втора година в) трета година г) четврта година "

Табела 2. Табеларен преглед на анкетирани ученици по година на престој во домот

Table 2. Table of the surveyed students who stay at the dormitory per year

Година на престој	Број на анкетирани	%
I година	34	50,75%
II година	18	26,86%
III година	11	16,42%
IV година	4	5,97%
Вкупно:	67	

Слика 2. Графички приказ на анкетирани ученици по година на престој во домот

Figure 2: Graphic display of the surveyed students who stay at the dormitory per year

Од табела 2 и нејзиниот графички приказ, а земајќи ги во предвид годините на престој во домот, се анкетирани 34 ученици од I година или 50,75% од вкупниот број на анкетирани, 18 ученици од II година или 26,86%, 11 ученици од III година или 16,42% и 4 од IV година или 5,97% од вкупниот број на анкетирани ученици.

Прашање бр.2 „Што е според Вас ризично однесување?“

По однос на ова прашање одговорите на испитаниците можеме да ги групираме во неколку категории:

- а) однесување кое отстапува од нормалното,
- б) однесување под дејство на алкохол,
- в) деца со ова однесување се оние кои имаат потенцијал да станат алкохоличари, зависници од дроги и сл,
- г) однесување со навреди, пцовки и сл,

Од направената анализа се заклучи дека како доминантна категорија е категоријата означена под а или однесување кое отстапува од нормалното, што значи дека учениците според мене се доволно упатени на распознавање на поимот: што е ризично однесување.

Прашање бр.3 „Дали сте имале контакт со лице во домот со такво однесување?“

При анализа на ова прашање се пресметуваше фреквенција и процент и се добиени следниве податоци:

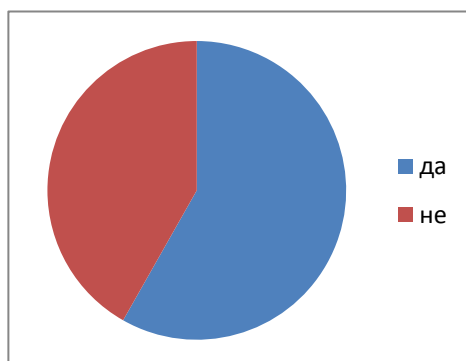
а)39 ученика одговориле со ДА или 58,21% од вкупниот број на анкетирани,

б)28 ученика одговориле со НЕ или 41,79% од вкупниот број на анкетирани.

Табела 3. Табеларен преглед на анкетирани ученици кои имале или не контакт со лице со ризично однесување во домот

Table 3. Table of the surveyed students who had or didn't have contact with a person with risky behavior in the dormitory

Имале контакт со лице со ризично однесување	Одговориле со не		Одговориле со да	
	f	%	f	%
	39	58,21%	28	41,79%

Слика 3. Графички приказ на анкетирани ученици кои имале или не контакт со лице со ризично однесувања во домот

Figure 3. Graphic display of the surveyed students who had or didn't have contact with a person with risky behavior in the dormitory

Табеларниот и графички приказ на податоците покажува дека учениците кои се опфатени со анкетањето имале контакт со лице во домот со такво однесување.

Прашање бр.4 „Кај личности од кој пол најчесто забележувате ризично однесување?“

При анализа на ова прашање се пресметуваше фреквенција и процент и се добиени следниве податоци:

а)48 ученика или 71,64% одговориле кај машкиот пол,

- б)17 ученика или 25,37% одговориле кај женскиот пол,
в)2ученика или 2,98% одговориле кај двата пола.

Табела 4. Табеларен преглед на податоците кои се добиени со обработката на прашањето број 4.

Table 4. Table of data obtained after processing issue no. 4

Кај кој пол најчесто се забележува ризичното однесување	кај машкиот пол се изјасниле		кај женскиот пол се изјасниле		кај двата пола се изјасниле	
	f	%	f	%	f	%
	48	71,64%	17	25,37%	2	2,98%

Слика 4. Графички приказ на претходно дадената табела
Figure 4. Graphic display of the table previously given

Од табела 4. и графичкиот приказ може да заклучиме дека ризичното однесување поред анкетираниите ученици најчесто се забележува кај претставниците од машкиот пол.

Прашање бр.5 „Кому се обраќате ако забележите појава на ризично однесување?“

Сите 67 анкетирани ученици одговориле дека кога ќе забележат појава на ризично однесување меѓу учениците во домот му се обраќаат на неадекватниот(одговорниот) воспитувач, што значи дека воспитувачот е првото лице на кое тие можат да му се доверат и на кое можат да му се обратат за помош.

Прашање бр.6 „Дали во своето досегашно образование сте се сретнале со содржини кои се однесуваат на превенцијата на ризичните однесувања”

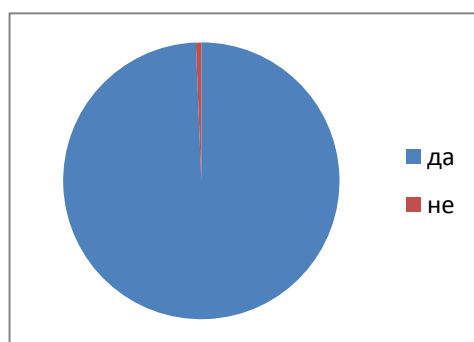
При анализа на ова прашање се пресметуваше фреквенција и процент и се добиени следниве податоци:

- а) 41 ученик или 61,19% одговориле со ДА,
- б) 26 ученика или 38,80% одговориле со НЕ.

Табела 5. Табеларен преглед на податоците кои се добиени по обработката на прашањето број 6.

Table 5. Table of data obtained after processing issue no. 6

Се сретнале со содржини за ризично однесување во образованието	Одговориле со не		Одговориле со да	
	f	%	f	%
	26	38,80%	41	61,19%

Слика 5. Графички приказ на претходно дадената табела
Figure 5. Graphic display of the table previously given

Со анализата на податоците се заклучува дека учениците во своето досегашно образование се сретнале со содржини кои се однесуваат на превенцијата на ризичните однесувања .

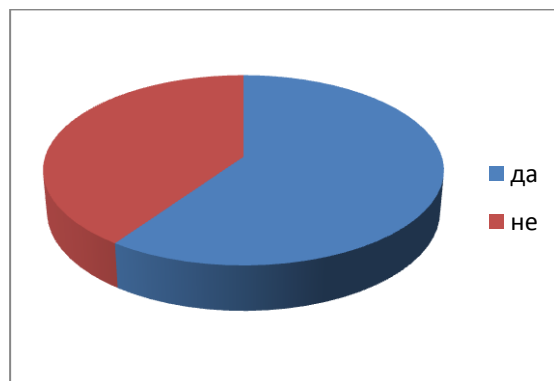
Прашање бр.7 „Во вашето слободно време при реализирањето на воспитно-образовните активности во домот, Вие се запознавате со најразлични теми.

Дали меѓу нив има и такви кои се однесуваат на превенцијата од ризични однесувања ?”

Табела 6. Табеларен преглед на податоците кои се добиени по обработката на прашањето број 7.

Table 6. Table of data obtained after processing issue no. 7

Исполнетост на слободното време со содржини за ризично однесување	Одговориле со не		Одговориле со да	
	f	%	f	%
	27	40,30%	40	59,70%

Слика 6. Графички приказ на дадената табела
Figure 6. Graphic display of table previously given

Анализата на податоците на оваа прашање покажа дека учениците во слободното време се запознаваат со различни теми, меѓу кои се и тие кои се однесуваат на превенцијата од ризични однесувања .

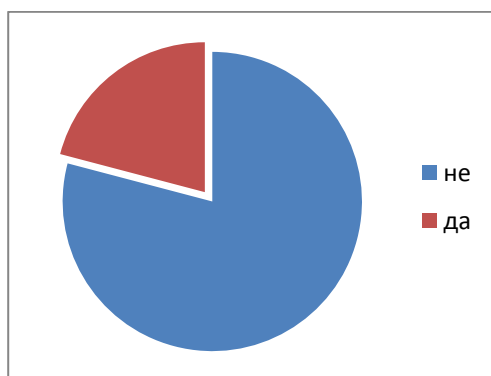
Прашање бр.8 „Дали во домот се обезбедени сите материјално технички услови за спроведување на содржините за превенција од ризични однесувања?”

При анализа на ова прашање се добиени следниве податоци:

Табела 7. Табеларен преглед на податоците кои се добиени по обработката на прашањето број 8.

Table 7. Table of data obtained after processing issue no. 8

Обезбеденост на материјално-технички услови во домот	Одговориле со не		Одговориле со да	
	f	%	f	%
	53	79,10%	14	20,90%

Слика7. Графички приказ на дадената табела
Figure 7.Graphic display of the table previously given

Од прегледот на табела 7 и нејзиниот графички приказ се заклучува дека во ДСД не се обезбедени сите потребни материјално технички услови. Одговорите на учениците се потврдија со анализата направена на податоците добиени од спроведеното интервју (со инструментот-протокол на слободно интервју) наменето за воспитувачите, но сепак според директорот и воспитниот кадар во ДСД се заклучи дека тоа не е причина да овие содржини кои се однесуваат на превенцијата на ризични однесувања не се реализираат.

Прашање бр.9 „Со кој од вработените во домот најчесто ги реализирате овие содржини?“

- а)директор,
- б)референт-воспитувач (педагог),
- в)останатите воспитувачи.

При анализа на ова прашање добиени се следниве податоци: 27 ученика или 40,30% го дале одговорот под б, а 40 ученика или 59,70% го заокружиле одговорот под в.

1. 40 ученика или 59,70% го заокружиле одговорот под в,
2. 27 ученика или 40,30% го заокружиле одговорот под б
3. 0% се определиле за одговор под а.

Што значи дека најзастапена е категоријата под в или може да се заклучи дека со сите воспитувачи се реализираат содржините за превенција.

Прашање бр.10 „Дали со содржините кои Ви се понудени од воспитувачите при реализација на воспитно-образовните активности во домот, Вие сте веќе запознати и информирани, како би можеле да ги препознаете знаците на ризично однесување и да дадете отпор доколку се најдете во ризична ситуација?”

- а)потполно сум информиран/а и едуциран/а,
- б)сум информиран/а и едуциран/а,
- в)делумно сум информиран/а и едуциран/а,
- г)не сум информиран/а и едуциран/а,
- д)потполо не сум информиран/а и едуциран/а.

Анализата на ова прашање покажа дека 7 ученици или 10,45% се одлучиле за тврдењето под а, 12 или 17,91% се одлучиле за тврдењето под в, 22 или 32,83% за тврдењето под б, 16 или 23,88% за тврдењето под г и 10 или 14,92% се одлучиле за тврдењето под д.

1. 22 или 32,83% од учениците се определиле за одговорот под б,
2. 16 или 23,88% од учениците се определиле за одговорот под г,
3. 12 или 17,91% од учениците се определиле за одговорот под в,
4. 10 или 14,92% од учениците се определиле за одговорот под д,
5. 7 или 10,45% од учениците се определиле за одговорот под а.

Најзастапено е тврдењето под б, што значи дека преку воспитно-образовните активности кои се понудени од страна на воспитувачите, учениците се информирани и едуцирани да можат да ги препознаат знаците на ризично однесување и да дадат отпор кога ќе се најдат во ризична ситуација.

Прашање бр.11 „Колку често(неделно, месечно) се запознавате со вакви содржини”

- а)еднаш неделно
- б)еднаш месечно
- в)еднаш во три месеци

Од анализата на ова прашање, може да се заклучи дека 46 од анкетираниите ученици или 68,66%% се одличиле за одговорот по а, 16 или 23,88% за одговорот под б, и 5 или 7,46% од учениците го дале одговорот под в.

1. 46 или 68,66% од учениците се определиле за одговорот под а,
2. 16 или 23,88% од учениците се определиле за одговорот под б,
3. 5 или 7,46% од учениците се определиле за одговорот под в.

Со анализа на одговорот на ова прашање добиен од учениците се потврдуваат и податоците добиени од анализата на податоците од интервјуто наменет за воспитувачите, кои се изјаснија дека еднаш неделно реализираат содржини за превенирање на ризично однесување.

Прашање бр.12 „Дали реализираните содржини од страна на воспитувачите имаат влијание на промената на Вашиот став за појавата на ризичните однесувања кај децата во домот?”

- а)секогаш
- б)понекогаш
- в)никогаш

Добиени се следниве податоци :

1. 41или 61,19% од учениците се определиле за одговорот под а,
2. 15 или 22,39% од учениците се определиле за одговорот под б,
3. 11 или 16,42% од учениците се определиле за одговорот под в.

Се заклучи дека секогаш реализираните содржини од страна на воспитувачите секогаш влијаат на промената на ставот кај учениците за појавата на ризичното однесување кај децата во домот.

Прашање бр.13 „Колку овие содржини Ве упатуваат на потреба од превенирање на ризичното однесување”

- а)потполно ме упатуваат
- б) ме упатуваат
- в)не ме упатуваат
- г)потполно не ме упатуваат
- д)не сум сигурен дека ме упатуваат

Добиени се следните резултати:

1. 36 или 53,73%% од учениците се определиле за одговорот под б,
2. 14 или 20,89% од учениците се определиле за одговорот под а,
3. 8 или 11,94% од учениците се определиле за одговорот под в,
4. 7 или 10,45% од учениците се определиле за одговорот под г,
5. 2 или 2,98% од учениците се определиле за одговорот под д.

Заклучокот е дека овие содржини кои се реализираат во ученичкиот дом ги упатуваат учениците на потреба од превенирање на ризичното однесување.

Прашање бр.14 „Сметате ли дека во домот доволно се вклучени содржини за превенција од ризично однесување или треба да се работи на нивно збогатување и подобрување ?”

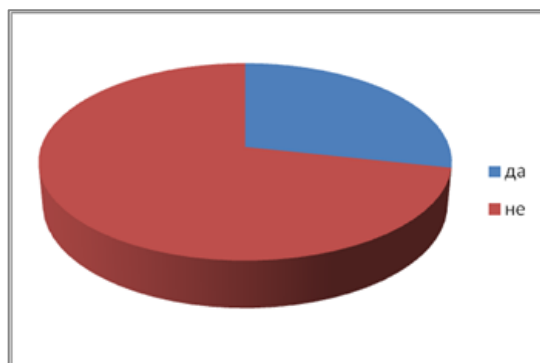
Добиени се следниве резултати:

- а)48 ученика или 71,64% одговориле со ДА
- б)19 ученика или 28,36% одговориле со НЕ

Табела 8. Табеларен преглед на податоците кои се добиени по обработка на прашањето број 14.

Table 8. Table of data obtained after processing issue no. 14

Вклученост на за од содржини превенција ризично однесување	Одговориле со не		Одговориле со да	
	f	%	f	%
	48	71,64%	19	28,36%

Слика 8. Графички приказ на претходно дадената табела
Figure 8. Graphic display of the table previously given

Од табелата 8 и графичкиот приказ може да се заклучи дека не треба да се работи на збогатување и подобрување на содржините за превенирање на ризичното однесување, што значи дека тие се доволно вклучени во ученичкиот дом.

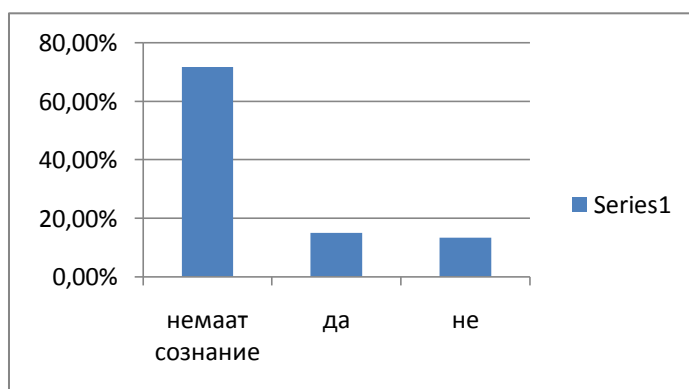
Прашање бр.15 „Имате ли сознание, дали спроведените превентивни содржини во домот имаат влијание на опаѓањето на бројот на децата кај кои се појавило ризично однесување”

а)да

б)не

в) немам сознание

Добиени се следниве податоци:

Слика 8. Графички приказ на дадените одговори
Figure 8. Graphic display of the given answers.

Од графичкиот приказ се заклучи дека 48 ученика или 71,64% од анкетираните ученици **немаат сознание** дека спроведените превентивни содржини во домот имаат влијание на опаѓањето на бројот на децата кај кои се појавило ризично однесување.

Прашање бр.16 „Се согласуваш ли со спроведените програми и проекти во домот, дали тие влијаат врз подигнувањето на отпорноста на ризични ситуации кај учениците домци?“

- а)потполно се согласувам со нив
- б) се согласувам со нив
- в)не знам
- г)не се согласувам со нив
- д)потполно не се согласувам со нив

Добија се следниве податоци:

1. 27 или 40,29% од анкетираните ученици се согласуваат со спроведените програми и проекти во домот,
2. 21 или 31,34% од анкетираните ученици потполно се согласуваат со нив,
3. 9 или 13,43% не знаат
4. 8 или 11,94% не се согласуваат и
5. 2 или 2,98% потполно не се согласуваат.

Може да се заклучи дека учениците кои се анкетирани се согласуваат со спроведените програми и проекти во домот, и тие како такви се доволни да се влијае врз подигање на отпорноста на ризични ситуации кај учениците сместени во ДСД.

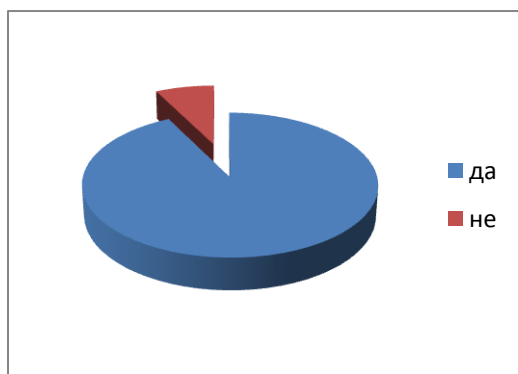
Прашање бр.17 „Знаејќи дека живееме во време на транзиција и промени кои имаат големо влијание врз младите, дали во иднина би се залагале овие содржини да се збогатат и прошират?“

Го утврдуваме овој заклучок дека 62 од анкетираните ученика или 92,54% во иднина би се залагале овие содржини да се збогатуваат и прошират, само 5 или 7,46% дале одговор со НЕ.

Табела 9. Табеларен преглед на податоците кои се добиени по обработката на прашањето број 17.

Table 9. Table of data obtained after processing issue no. 17

Залагање на учениците овие содржини во иднина да се збогатат и прошират	Одговориле со не		Одговориле со да	
	f	%	f	%
	5	7,46%	62	92,54%

Слика 9. Графички приказ на дадената табела

Figure 9. Graphic display of the table previously given

Од табеларниот и графички приказ може да се заклучи дека анкетираниите ученици се свесни за сериозноста на овој проблем, и затоа истите би се залагале, содржините за превенција на ризично однесување во иднина да се збогатуваат и прошират.

Прашање бр.18 „Ваш предлог на теми кои ќе водат кон превенирање од појава на ризично однесување, за кои би сакал да слушнеш, дебатираш со воспитувачот во домот”

Одговорите по однос на ова прашање ќе ги прикажеме во неколку категории како предлог на теми од страна на анкетираниите ученика:

- а) превенција од болестите на зависност
- б) како да се заштитиме од несакана бременост
- в) како да му помогнеме на својот другар кој посегнал по дрога, а за тоа помалку да се дознае
- г) каде (кои установи) и на кои лица можеме да се обратиме кога ќе

се најдеме во ризична ситуација
д)тема за семејното насилство и кои се причините за неговата
зачестеност во последнава година

Од спектарот на интересните идеи и теми на анкетираниите ученици и нивната заинтересираност за сериозноста на овој проблем, решенијата кои преку воведниот разговор тие ги нудат за некои од овие проблеми, многу позитивно сум изненадена. Учениците се позитивно отворени и расположени да учествуваат во секоја организирана трибина или предавање за овие содржини. Сфаќаат дека тоа е голем проблем да денешницата кој не треба како проблем да го бараме само кај децата семејството или училиштата, тоа е проблем на самото општество за чие решавање и искоренување треба сериозно да се пристапи.

Мојот заклучок би бил „со вакви млади лица кој ја сфаќаат сериозноста на овој проблем, има спас за нашето општество.“

3. АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА ПОДАТОЦИТЕ ДОБИЕНИ ПО ПАТ НА ИНТЕРВЈУИРАЊЕ

Во текот на истражувањето како дополнителна техника за собирање на податоци беше користено т.н. слободно, неврзано интервју со неговиот инструмент -протокол на слободно интервју. Протоколот на слободно интервју беше наменет за директорот и воспитувачкиот тим при ДСД „Браќа Миладиновци " во Штип за спроведување на програми, имплементирање на содржини за превенција од ризичното однесување кај деца (ученици) сместени во ученички дом. Целта на ова интервју беше да се испита мислењето на воспитувачите и директорот во врска со постоењето и имплементирањето на програми (дали се имплементирани и колку) и дали истите се доволни за да се даде потребната едукација и информираност за превенирање на ризичното однесување кај ученици домци. Разговорот со субјектите се реализираше две недели во просториите на ученичкиот дом „Браќа Миладиновци" во Штип. Примерокот го сочинуваше директорот на ученичкиот дом и 6 (шест) воспитувачи вработени во него. Разговорите траеја околу 40 (четириесет минути), се одвиваа слободно, а за поткрепа се користеше диктафон. На овој начин се дојде до податоци за постоењето и начинот на имплементирање на програми за превенција на ризичните однесувања кај учениците сместени во ДСД , од страна на менаџментот на домот и воспитниот кадар. Разговорот се спроведе со следните субјекти:

Т.П.-директор во ДСД

Б.П.-воспитувач(референт-педагог) во ДСД

С.К.-воспитувач во ДСД

Б.Ц.-воспитувач во ДСД

М.Н.-воспитувач во ДСД

В.А.-воспитувачка во ДСД

Д.А.-воспитувач во ДСД

Интервјуто со воспитувачите започнуваше со некои општи податоци за нив како на пример: како вработени во ученичкиот дом колкаво е нивното работно искуство во ученичкиот дом, какво е нивното искуство во однос на појавата на ризичното однесување кај учениците, дали се сретнале со вакви

проблеми, дали имале некакви обуки по однос на тоа прашање, како се информираат и добиваат сознанија за начинот на работа во такви случаеви.

Според нивните одговори ризични однесувања кај учениците (се мисли на злоупотреба на алкохол, дрога, цигари) кои се сместени во домот е честа појава, а сознанија за справување со истите добиваат преку соработка со здравствени работници од Центарот за јавно здравје при ЈЗУ Здравствен дом во Штип, со претставници од службите за безбедност при МВР-СВР во Штип, со размена на искуствата со колегите и нивна меѓусебна соработка, како и информации кои самостојно ги добиваат од интернет мрежата.

Т.П-(директор на ДСД „Браќа Миладиновци)" во Штип

Како директор на ДСД моја задача е да ги обезбедам сите материјално технички услови во домот кои се потребни да се реализираат овие содржини на превенирање, а кои се имплементирани во годишниот план и програма за воспитно-образовна работа во домот во делот на физичкото и здравствено воспитување и избор на истите од страна на учениците како дел од нивните слободни активности. Во досегашното мое работно искуство сум се сретнала со ваков проблем на ризично однесување (се мисли на често консумирање на алкохол) кај ученици од двата пол, независно од годината на престој во ученичкиот дом. Овие содржини сметам како такви се доволни да ги упатат учениците на превенирање и на подигање на отпорноста кај нив кога ќе се најдат во ризични ситуации.

Барам во иднина ангажираноста од страна на воспитувачите при реализација на овие содржини и понатаму да продолжи како и досега (барем еднаш неделно), како и организирање на трибини и работилници барем еднаш во три месеци (што е моја задача во соработка со воспитувачите) со ангажирање на стручни лица (полициски службеници од МВР, општински инспектор, медицински лица-лекари) кои не се вработени кај нас. Во зависност од тежината на проблемот тој се решава индивидуално од страна на воспитувачот или се поставува како проблем на советот на воспитувачи, но воглавно би сакала за секој проблем да бидам известена. Како мерки (санкции) кои се спроведуваат се :

1. Разговор со донецот-усна опомена,
2. Писмена опомена,

3. Опомена пред остранување од домот,
4. Забрана на користење на услугите во домот.

Постои соработка со Локалната заедница. Во иднина би се залагала истите овие содржини да се збогатуваат и би апелирала до сите родители на поголема заинтересираност за нивните деца, и почеста контрола и средба со воспитувачите и професорите на учениците сместени во нашата установа.

Б.П. (референт-педагог) воспитувач во ДСД:

Во текот на своето работно искуство често сум се среќавал со вакви проблеми. Како чести облици на ризично однесување според мене се: физичките пресметки, алкохолизирани состојби, користење на лекови (нивна злоупотреба), суицидни состојби и сл. Знаци на ризично однесување подеднакво се забележуваат и кај двата пола на ученици (и кај момчињата и кај девојчињата). Според мене годините на посета на наставата не се мерило за застапеноста на ризичните однесувања кај домците. Воглавно се извесува и директорот на домот, но не секогаш во зависност од ситуацијата. Во годишниот план и програм за работа како дел од воспитно-образовното подрачје за физичко и здравствено воспитување во домот се имплементирани содржини на превенција од ризично однесување кои од моја страна се реализираат еднаш неделно. Тие содржини се доволни за да им се даде потребната едукација и информираност на учениците во врска со ризичното однесување, подигање на отпорноста кај учениците кога ќе се најдат во ризична ситуација, како и до опаѓање на бројот на деца со ризично однесување. Еднаш во три месеци се организираат предавања (трибини) на одредени теми од стручни лица кои не се вработени во домот. Најчеста е соработката со претставници од МВР-СВР-Штип. Кога ќе се јави проблем во зависност од ситуацијата го решавам индивидуално, но сепак за се го известувам и директорот на домот. Доколку се јави ризично однесувањето кај ученик се изрекува предлог за воспитна мерка. При реализација на содржините за превенција соработка со Локалната самоуправа постои исто така. Секако во иднина би се залагал овие содржини да се збогатат и прошират, а би се залагал и почесто да се организираат тркалезни маси, семинари за едукација на родителите и учениците и сл.

В.А.-(воспитувач во ДСД):

Како вработена во ДСД со долго работно искуство, можам да кажам дека во последниве неколку години, кога промените кај нас воопшто во земјава станаа

големи на секое поле: економско, образовно, здравствено и сл. појавата на ризичното однесување кај учениците (домци) е честа. Кои се причините за тоа? Дали треба да се бараат во општеството или поради недоволно обезбедените материјално-технички услови во домот, неznam. Често такви отстапувања се забележуваат кај учениците од сите години и тоа најчесто при злоупотреба на алкохол, тутун и сл. Отстапувањата во однесувањето се подеднакво застапени и кај момчињата и кај девојчињата, значи полот не е мерило за ваквата појава. Иако проблемот го решавам индивидуално сепак потребно е да се извести и директорот на ученичкиот дом. Овие содржини на превенирање се имплементирани во годишниот план и програма како дел на физичкото и здравствено воспитување, и истите ги реализирам еднаш неделно. Напорите од наша страна во реализација на овие содржини се големи, и истите тие содржини се доволни за да ги упатаат учениците на потреба од превенирање на ризичното однесување, и на намалување (опаѓање) на бројот на деца-ученици со ризично однесување. По однос на овие теми се ангажираат лица-предавачи или стручни лица кои не се вработени кај нас, но сепак најголема соработка постои со службите за безбедност при МВР во Штип. Доколку се забележи ризично однесување кај некој ученик се изрекува предлог на воспитна мерка согласно законските одредби и согласно куќниот ред во домот. За реализација на овие содржини соработка со Локалната самоуправа постои. Иако сум пред заминување во пензија сепак треба да напоменам дека во иднина треба сериозно да се работи на збогатувањето и проширувањето на овие содржини, почесто организирање на предавања од стручни лица, едукации, посета на семинари и сл.

С.К.-(воспитувач во ДСД):

Во годишниот план и програма за работа во домот се имплементирани содржини на превенција од ризично однесување. Тие се дадени како дел од воспитно-образовното подрачје на физичкото и здравствено воспитување во домот, а се реализираат и во делот на слободните активности на кои треба да се посвети особено внимание, бидејќи со нивното осмислување и активно реализирање се осмислува една важна компонента во организираното домско живеење. Ние како воспитувачи во домот даваме сè од себе да ги реализираме овие содржини, барем еднаш неделно и досегашното искуството покажа дека бројот на ученици со ризично однесување опаѓа. Содржините кои се

имплементирани во планот и програмата за воспитно-образовната дејност во ученичкиот дом се доволни да се даде потребната едукација и информираност на учениците, тие одговараат и на условите во кои живееме, и во иднина би се залагал за нивно збогатување и проширување.

Материјално техничките услови во домот не се доволно обезбедени, но тоа не значи дека е невозможно да се реализираат овие содржини. Еднаш во три месеци се организираат и предавања по различни теми, што значи дека соработка со стручни лица (лекари, професори, лица од службите за безбедност и сл.) кои не се вработени во домот постои. Доколку се забележи ризично однесување кај некој ученик, воспитувачот изрекува мерка „опомена“ и разговор со родителот. Поригорозните санкции ги изрекува Советот на воспитувачи. Соработката со Локалната заедница за реализација на овие содржини, постои.

Предлози и сугестии за теми со кои би ја збогатиле програмата за превенирање се многу: организирање на работилници на различни теми (дрога, алкохол, малолетничка проституција, семејно насилство и сл.), семинари кои ќе ги посетуваме ние воспитувачите, па и родителите и учениците, тркалезни маси на кои ќе се води слободен разговор со учениците и нивните проблеми, стресот е исто така тема што треба почесто да се интерпретира, се со цел да се надмине постоечката бариера меѓу учениците и воспитувачите, а со тоа би се изградил и еден добар комуникативен однос со нив.

Б.Ц.-(воспитувач во ДСД):

Како вработен во ученичкиот дом и поранешен директор во него, можам да кажам дека сум се сретнал со овие проблеми на ризично однесување и тоа како најчести се: користењето на алкохол, дрога, гледање на филмови со неприлагодена содржина, заљубеност и сл. Оваа појава е подеднакво застапена и кај двата пола и тоа кај учениците од сите години. Иако проблемот го решавам индивидуално, сепак воглавно треба да се извести и директорот на домот. Во домот не се обезбедени сите потребни материјално технички услови но сепак тоа не е пречка истите тие содржини да не ги реализирам еднаш неделно. Во годишниот план и програма за работа во домот се имплементирани содржини за превенција од ризично однесување и според мене се доволни учениците да ја добијат потребната едукација и информираност. Истите тие содржини имаат влијание на подигање на

отпорноста кај учениците- домци кога ќе се најдат во ризични ситуации, истите потполно ги упатуваат на потреба од превенирање и придонесуваат да опадне бројот на деца со ризично однесување. На учениците им се организираат предавања од стручни лица кои не се вработени во нашата установа и тоа често за здравствени работници, претставници од МВР Штип, НВО и сл. Како мерки (санкции) кои се спроведуваат најчести се разговорите со учениците, директорот и родителите и доколку се работи за сериозен проблем и на Совет на воспитувачи. Соработка со Локалната заедница постои. Во иднина би се залагал за збогатување на овие содржини, а како мои предлози сметам дека како прво би било корисно секојдневно да се следи однесувањето на учениците, разговор со нив како би се стекнала меѓусебна соработка и комуникација.

М.Н.-(воспитувач во ДСД):

Како воспитувач во ДСД досега сум се сретнал со вакви проблеми, но сепак најчест е консумирањето на алкохол. Проблемот е чест кај двата пола независно од годината на школување. Во годишниот план и програма се имплементирани содржини за превенирање и истите сметам дека се доволни да ги информираат нашите ученици - домци, да ги упатат на превенирање и да ја подигнат отпорноста кај нив кога ќе се најдат во ризични ситуации. Овие содржини се реализираат еднаш неделно од моја страна, но сепак сметам дека се поефективни кога се реализираат од страна на стручни лица (здравствени работници, претставници од МВР-Штип) кои не се вработени кај нас и со кои соработката е постојана веќе подолго време. Кога се јавува проблем побарувам и помош од стручно лице, воглавно го известувам директорот, а проблемот го поставувам на Совет на воспитувачи. Доколку сметам дека не е сериозно се обидувам да разговарам со ученикот и да му укажам на последиците. Во иднина би се залагал за проширување на овие содржини иако во моментот и неможам да предложам мои сугестии што би можеле да ја збогатат програмата за превенирање.

Од направената анализа на податоците добиени со примената на техниката интервјуирање генерално заклучивме:

1. Во Годишниот план и програма за работа на ДСД „Браќа Миладиновци“ во Штип, како дел од физичко - здравственото подрачје, се имплементирани содржини на превенција на ризични однесувања кај учениците – домци;
2. Како чести облици на ризични однесувања во ДСД се: физички пресметки, злоупотреба на алкохол и цигари, користење на медикаменти, суицидни состојби и сл;
3. Знаци на ризични однесувања подеднакво се застапени кај двата пола на ученици;
4. Годишите на посета на наставата не се мерило за застапеност на ризичните однесувања;
5. Содржините на превенција се реализираат еднаш неделно од страна на воспитувачите и еднаш во три месеци преку организирани трибини со стручни лица кои не се вработени во домот;
6. Најчеста е соработката со претставници од МВР-СВР-Штип;
7. За појавата на ризичните однесувања задолжително се известува директорот на домот;
8. Доколку се јави ризично однесување се изрекува предлог за воспитна мерка;
9. Постои соработка со Локалната самоуправа;
10. Во иднина секој воспитувач би се залагал овие содржини да се збогатат и прошират.

ЗАКЛУЧОК (CONCLUDING REMARKS)

Целта на ова истражување беше да се утврди дали во ДСД се спроведува политика и се имплементирани програми за превенирање на ризични однесувања кај децата сместени во ДСД „Браќа Миладиновци“.

Податоците од спроведеното истражување се добиени преку анализата на теоретските видувања на проблемот како и емпиriskите податоци до кои е дојдено во текот на истражувањето со користење на техниките: анализа на педагошка документација, анкетирање и интервјуирање. Прашањата кои се поставија во воведниот дел, во текот на самото истражување, најдоа свој одговор како во теоретските видувања по однос на овој проблем така и во податоците кои се добиени од реализираното истражување.

Заклучоците од ова истражување не треба да се прифатат како категорични, затоа што истите се однесуваат на конкретен примерок, во одреден временски период (за учебната 2010/2011г.). Сепак, истите треба да се уважат во насока на натамошно подобрување и збогатување на програмите за превенција на ризичното однесување кај деца-ученици сместени во ученичките домови. Непосредниот контакт со субјектите во текот на истражувањето не носат до следниве заклучоци:

1. Со анализата на Годишниот-глобален план и програма на воспитно-образовната дејност во домот секој воспитувач како дел од подрачјето на физичкото и здравствено воспитување има предвидено содржини кои се однесуваат на превенција на ризични однесувања кај децата сместени во домот. Тие содржини се: запознавање со здравствената состојба на учениците, активности за унапредување на физичкото здравје, активности за унапредување на менталното здравје и активности за унапредување на социјалното здравје. Целта на ова подрачје е преку следење на здравствената состојба на учениците, да се реализирање на активности кои се однесуваат на запознавањето на учениците со заразните болести, сексуалното образование, предавања и дискусии како мерки на превенција од ризични однесувања кај учениците (алкохол, дрога, пушење) се развијат механизмите на одбрана како здрави ментални особини.

2. Анализата на тематскиот-етапен план и подготовката за работа на воспитувачот чија појдовна основа е годишниот - глобален план и програма на воспитно-образовната дејност покажа дека и овде се планирани содржини кои се однесуваат на превенцијата. Воспитувачот поаѓа од целта на одредено подрачје (пр. физичко и здравствено подрачје) и содржините кои се планирани во него и ја конкретизира и разработува темата, а потоа ги формулира воспитно-образовните задачи кои треба да се реализираат на ниво на таа тема.
3. Со анализата на оперативните планови се потврдува третата хипотеза, дека секој воспитувач во својот оперативен план има предвидено теми од областа на превенцијата на ризичните однесувања.
4. Со анализата на податоците од интервјуто на вработените како и одговорите добиени од анкетираниите ученици во домот се потврди дека средствата кои може да ги обезбеди ДСД не се доволни целосно да се обезбедат материјало-техничките услови за квалитетно спроведување на политиката на превентивните интервенции и програми на воспитувачите, но сепак тие не се пречка овие содржини на превенирање барем еднаш неделно да бидат реализирани. Значи се отфрла хипотезата.
5. Воспитувачите во домот и директорот имаат мислење дека постоењето и имплементирањето на програми за превенција се доволни за да ја намалат бројката на појави за ризични однесувања кај учениците во ДСД,
6. Со направеното интервју кое беше наменето за воспитувачите и директорот на ДСД се потврди хипотеза дека реализацијата на содржините за превенција е далеку поуспешна доколку истата се спроведува од страна на други лица (здравствени работници, стручни соработници, претставници на МВР и др.) со кои соработката е постојана и истата се остварува преку предавања, трибини и сл.
7. Податоците од интервјуто потврдија дека содржините на превенција често се имплементираат. Тие се реализираат еднаш во неделата од страна на воспитувачите и еднаш во три месеци од страна на стручни лица кои не се вработени во ДСД.

8. Со воведување на посебно изготвени програми на превенција во голема мера позитивно ќе се влијае на намалувањето на појавата на ризичните однесувања меѓу децата во ДСД,
9. Најголем број на анкетирани ученици во ДСД имаат мислење и став дека содржините на превенција имплементирани во планот и програмата на воспитно-образовната дејност во домот имаат влијание врз подигањето на отпорноста на учениците кон појавата на ризични однесувања,
10. Директорот, воспитниот кадар и учениците сместени во ДСД ја сфаќаат сериозноста на овој проблем и истите имаат бројни сугестии и препораки за збогатување на превентивните мерки за надминување на појавата на ризични однесувања.

Заклучно потврдување на општата хипотеза е дека во ДСД се спроведува политика и се имплементираат програми за превенирање на ризичните однесувања кај учениците сместени во ДСД, од страна на менаџментот во домот и воспитниот кадар.

ПРЕПОРАКИ

Организацијата на животот и работата во ученичките домови се темели на соодветни правила на однесување кои подразбираат почитување и дисциплина. Училишните обврски и престојот во училиштето на учениците им го одзема поголемиот дел од времето, затоа на истите би им сугерирале на рационално и квалитетно искористување на слободното време. Тоа во ученичките домови е значајна активност за развојот на личноста на ученикот, неговиот одмор, опуштање, забава, разонода но и негово исполнување со дополнителни активности преку кои би можеле воспитувачите да ги реализираат имплементираните содржини на превенција на ризични однесувања кај учениците сместени во домот.¹²⁴

Воспитувачите во домот треба да го организираат слободното време во склад со потребите и интересите на учениците, притоа водејќи сметка за тоа да биде квалитетно исполнето, да одговара на саканите содржини, и секако реалните можности што ги нуди домот.

Она што е потребно за да се реализира сето тоа е добра креативна способност на воспитувачот со желба да се мотивираат младите, да се поттикне интересот кај нив, со еден збор да се превенира и да се помогне.

Промовирањето на законот за забрана на продажба на цигари на млади лица и поддршка на кампањата за штетноста на цигарите, консумирањето на алкохол и психоактивни супстанции се само дел од препораките за промовирање на здравиот стил на живеење.¹²⁵

Да се искористи слободното време за едукација на младите. Таа е најдобрата заштита за сè.

Важна е комуникацијата на воспитувачот со ученикот која треба да прерасне во соработка, негово разбирање, но и поддршка дека и тоа зло може да се победи.

Како би можел воспитувачот да помогне?¹²⁶

¹²⁴ Група автора, (2009). *Osnove programa vospitnoga rada u domovima učenika*, Zavod za školstvo, Podgorica, Crna Gora: 15

¹²⁵ исто

¹²⁶ Превземено од интернет мрежа на ден 13.05.2011 од <https://docs.google.com/viewer?attid=0.4&pid=gmail&thid=12fde0bc092do86a&url=h...>

1. Би можеле да организираат Tele – apel советување, кое подразбира телефонско психолошко советување за проблемите од употреба на дрога, кое ќе биде наменето за ученици кои не сакаат и неможат тоа јавно да го искажат,
2. Советувалиште за проблемите на младите би можело да се подготви просторија во домот во која ќе работат (волонтерски) стручни лица кои не се вработени во домот. Еднаш до двапати во неделата по 2 часа како би им помогнале на младите со овој проблем давајќи совети и поддршка дека и тој проблем може да се надмине,
3. Спроведување на акции со цел да се промовираат здравите стилови на живеење и информирање на младите од штетното употребување на дроги (одбележување на 16 Мај – Меѓународниот ден на SOS),
4. E-mail советувања- наменети за оние ученици на кои комуникацијата преку интернет мрежата е поблиска, лесна, честа. Оваа препорака лесно може да се реализира во ДСД „Браќа Миладиновци“ во Штип, бидејќи во него веќе има опремена просторија каде учениците ја користат интернет услугата во слободното време.

Воспитувачите би можеле да ги едуцираат младите преку организирани трибини, предавања, советувања на теми: љубов, пријателство, сексуално преносливи болести и како да се заштитиме од нив, физиологија на репродуктивните органи и сл.

1. Родителите да бидат свесни за проблемот на bullying и вклучување на истите во решавање на овој проблем,
2. Одржување на предавања/трибини за агресивното однесување (која е причината за него, што е тоа што младите ги прави агресивни) и спроведување на активности кои ќе се однесуваат на овој проблем,
3. Јакнење на обезбедувањето и надзор над учениците во домот,
4. Низ различни програми да се промовира важноста на асертивната комуникација и запознавањето на учениците со последиците на вербалното/физичкото напаѓање на другите деца,
5. Да се направи домска кутија за прашања и пораки каде учениците ќе можат да ги остават своите коментари и прашања

што ќе помогне учениците да се информираат за работи кои се нејасни,

6. Богати воннаставни активности.

На крај би им сугерирале на воспитувачите повеќе да работат на она што се вели „повратна информација“, или учениците да бидат информирани за сè од страна на воспитувачите бидејќи тоа е клучот за успех во секоја работа. Само така ќе се надмине бариерата помеѓу учениците и вработените во домот и зголемување на довербата меѓу нив.

Ученичките домови, училиштата и други релевантни институции треба да ги утврдат, формираат и дефинираат сите потребни постапки со цел намалено делување на сите фактори кои би предизвикале ризично однесување. Заедницата како најсложена целина, потребно е да создава услови, истите да ги надградува и подобрува со цел да овозможи спроведување на сите потребни активности, за создавање на здрава популација како најголемо богатство на која општеството ќе се потпира во иднина. Ваквиот пристап бара постојано надградување на старите и изнаоѓање на нови активности за поуспешен развој на децата и младите.

ПРИЛОЗИ

Прилози

Прилог: Евидентен лист за анализа на содржината на план и програма на воспитно-образовната дејност во ученичкиот дом

Анализа на содржината	Забелешки
1.Анализа на глобалната цел на воспитно-образовната работа во ученичкиот дом	
2.Анализа на целите по воспитно-образовните подрачја - Целта на програмата на физичкото и здравствено воспитување - Целта на програмата за интелектуален развој на учениците - Цел на програмата за естетското воспитание - Целта на работно воспитание и општествено-корисен труд - Целта на граѓанското воспитување	

Протокол за слободно интервју за воспитувачите за спроведување на програми, имплементирање на содржини за превенција од пореметувањата во однесувањето и ризичното однесување кај деца(ученици) сместени во ученички дом.

Целта на ова интервју е да се испита Вашето мислење во врска со постоењето и имплементирањето на програми за превенирање на ризично однесување кај ученици домци во ученичкиот дом.

Интервјуист:

Интервјуирани:

Место на интервјуирање:

Време на интервјуирање:

Тек на истражувањето	Забелешка

Прашалник за учениците сместени во ДУД

Почитувани,

Истражувачкиот проект чија реализација е во тек има за цел да ги испита Вашите ставови и мислења поврзани со имплементирањето на содржини за превенирање на ризичното однесување кај деца(ученици) сместени во ученичките домови. Учеството во оваа истражување бара од Вас да издвоите дел од вашето слободно време за пополнување на овој прашалник, но сепак без Ваша соработка и помош тоа не би можеле да се постигне. Добиените податоци исклучиво ќе послужат за научна насока.

Напомена: Ве молиме на поставените прашања да одговарате така како што тоа би го направиле во разговор со најдобриот/та, другар/ка.

Ви благодариме на соработката.

Ученички дом _____

Училиште _____ година _____

Општина _____

М / Ж пол(заокружи)

Училиштен успех _____

1. Во домот претстојувате:

а) првпат б) втора година в) трета година г) четврта година

2. Што е според Вас ризично однесување?

3. Дали сте имале контакт со лице во домот со такво однесување?

ДА

НЕ

4. Кај личности од кој пол најчесто забележувате ризично однесување?

а) машки

б) женски

5. Кому се обраќате ако забележите појава на ризично однесување?

6. Дали во своето досегашно образование сте се сретнале со содржини кои се однесуваат на превенцијата на ризичните однесувања?

ДА

НЕ

7. Во вашето слободно време при релизирањето на воспитно-образовните активности во домот, Вие се запознавате со најразлични теми. Дали меѓу нив има и такви кои се однесуваат на превенцијата од ризични однесувања и пореметувања во однесувањето?

ДА

НЕ

8. Дали во домот се обезбедени сите потребни материјално-технички услови за спроведување на содржините за превенција од ризични однесувања?

ДА

НЕ

9. Со кој од вработените во домот најчесто ги реализирате овие содржини?

а) директор

б) референт-воспитувач (педагог)

в) останатите воспитувачи

10. Дали со содржините кои Ви се понудени од воспитувачите при реализација на воспитно-образовните активности во домот, Вие сте веќе запознати и информирани, како би можеле да ги препознаете знаците на ризично однесување и да дадете отпор доколку се најдете во ризична ситуација?

а) потполно сум информиран/а и едуциран/а

б) сум информиран/а и едуциран/а

в) делумно сум информиран/а и едуциран/а

г) не сум информиран/а и едуциран/а

д) потполно не сум информиран/а и едуциран/а

11. Колку често (неделно, месечно) се запознавате со вакви содржини?

а) еднаш неделно

б) еднаш месечно

в) еднаш во три месеци

12. Дали реализираните содржини од страна на воспитувачите имаат влијание на промена на Вашиот став за појавата на ризичните однесувања кај децата во домот?

а) секогаш

б) понекогаш

в) никогаш

13. Колку овие содржини Ве упатуваат на потреба од превенирање на ризичното однесување?

а) потполно ме упатуваат

б) ме упатуваат

в) не ме упатуваат

г) потполно не ме упатуваат

д) не сум сигурен дека ме упатуваат

14. Сметате ли дека во домот доволно се вклучени содржини за превенција од ризично однесување или треба да се работи на нивно забогатување и подобрување?

ДА

НЕ

15. Имате ли сознание, дали спроведените превентивни содржини во домот имаат влијание на опаѓањето на бројот на децата кај кои се појавило ризично однесување или пореметување во однесувањето?

- а) да
- б) не
- в) немам сознание

16. Се согласуваш ли со спроведените програми и проекти во домот, дали тие влијаат врз подигнувањето на отпорноста на ризични ситуации кај децата?

- а) потполно се согласувам со нив
- б) се согласувам со нив
- в) не знам
- г) не се согласувам со нив
- д) потполно не се согласувам

17. Знаејќи дека живееме во време на транзиција и промени кои имаат големо влијание врз младите, дали во иднина би се залагале овие содржини да се збогатат и прошират?

ДА

НЕ

18. Ваш предлог на теми кои ќе водат кон превенирање од појава на ризично однесување, за кои би сакал да слушнеш, дебатираш со воспитувачите во домот:

Благодариме на соработката

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРАТА (REFERENCES)

1. Ангелоска-Галевска, Н. (2005). *Планирање на научно истражување* Скопје: Интерен материјал.
2. Андриловиќ, В. (1979). *Самостално учење*, Загреб: ЦДО “Биротехника”
3. Алексовски, С. (1997). *Криминална психологија*, Штип
4. Арангеловиќ, Д. (1956). *Воспитни рад у домовима ученика, настава и васпитање*, Београд: бр. 5 – 6
5. Бабиќ, Р. (1972). *Развој, положај и друштвена функција домова ученика, Искуства*, Сарајево: бр 3 -4
6. Basic, J. (2009). *Teorija- prevencija poremećaja u ponasanju i rizičnih ponasanja djece I mladih*, Zagreb: Skolska kniga
7. Batas, M. (1977). *Zasto I kako uciti, Zivot I skola*, Osijek: br. 7 – 8
8. Bulatovic, r. N. (1983). *Licnost I stav odraslih prema obrazovanju*, Zavod za udzbenike I nastavna sredstva, Beograd
9. Velickovic, S. (1974). *Osposobljavanje učenika za samostalno koriscenje kniga*, Nastava I vospitanje, Beograd
10. Велески, К. (2010). *Воспитната работа со ученици –домци* Скопје
11. Bouillet,D., Uzelac,S. (2007). *Osnove socijalne pedagogije*, Zagreb: Skolska kniga
12. Вујаклија, М. (1986). *Лексикон на странски зборови и изрази*. Београд НИП „Просвета“
13. Vilotijevic, M. (1993). *Organizacija rukovodenje skolom*, Beograd: Nausna kniga
14. Група автори, (1976). *Основи на воспитната работа во ученичките домови*, прирачник за воспитувачи, Скопје: Андрагошка школа

15. Група автори, (1999). План и програм за воспитно-образовната дејност во ученичките домови, Министерство за образование и наука, Скопје
16. Група автори (1992). *Програма за воспитно-образована работа на ученичките домови за деца и младинци во Република Македонија*, Министерство за образование и физичка култура, Скопје: Педагошки завод на Република Македонија
17. Grupa avtora, (2009). *Osnove programa vospitnoga rada u domovima učenika*, Zavod za školstvo. Podgorica. Crna Gora: 15
18. Grupa autora, (1991). *Domske dijagonale* (Spisanie broj 8), Istarska naklada, Rijeka
19. Дамјановски, Г. (1962). *Режим на денот во ученичкиот дом*, Скопје: Билтен на заводот за унапредување на школството на СР Македонија бр. 6
20. Дамјановски, А. (1970). *Некои можности за интензивирање на преобразбата на воспитно-образовните процеси*, Скопје: Просветно дело бр. 7 – 8
21. Дамјановски, А. (1989). *Учебникот во наставата*, Скопје: Просветното дело
22. Донеvsка, М. (1991). *Превенцијата во педагогијата*, Скопје: Просветно дело бр.4, стр. 33
23. Донов, Т. (1997). *Развитокот на школството и просветата во Штип и Штипско*. Печатница : " 2ри Август"-Штип
24. Закон за ученички стандард, (2004). Скопје
25. Juric, V. (1989). *Metodika rada skolskog pedagoga*, Zagreb: Skolska knjiga
26. Камчева – Лакинска, Б. (1981). *Оспособленост ученика средних школа за самостално прикуплјање информација*, Свеучилиште у Загребу (магистерски труд)

27. Камчева – Лакинска, Б. (1991). *Суштината на самостојната работа на учениците во наставата*, Скопје: Просветно дело бр. 2
28. Квашчев, Р. (1969). *Развијање критичког мислења код ученика*, Завод за издавање уџбеника, СР. Србија, Београд
29. Костова, М. (1991). *Остварувањето на воспитната работа во воспитните групи во ученичките домови*, Скопје: Просветно дело бр.2, стр. 105
30. Копровски, Љ. и Петровски, Б. (1986). *Педагогија*, Скопје: Просветно дело
31. Копровски, Љ. (1980). *Општествените и педагошки аспекти на запишувањето и напредувањето на учениците и студентите*, Скопје: Просветно дело бр. 9-10
32. Koraj, Z. (1967). *Integracije nastave i učenja u cjelodnevnom boravku*, Zavod za prosvetno – pedagošku sluzbu SR Hrvatske, Zagreb
33. Krkljuš, S. (1967). *Problem samostalnog rada u didaktici*, Pedagoška stvarnost, Novi Sad br. 4
34. Lavrnja, I. (1983). *Položaj učenika u odgojno – obrazovnom procesu*, (GRUPI), Izdavački centar, Rijeka
35. Lavrnja, I. (1985). *Učenik kao subject obrazovanja*, Izdavački centar, Rijeka
36. Мицковиќ, Н. (1992). *Современи текови на научно-истражувачката работа во педагогијата (сепаратно издание 9)*. Скопје: Редакција на списанието Просветно дело.
37. Мијатовиќ, В. (1961). *Организација живота и рада у дому*, Педагошки рад, Загреб
38. Мужиќ, В. (1973). *Методологија педагошког истраживања*, Сарајево: Завод за издавање уџбеника

39. Национална програма за развоја на образованието во Р. Македонија, 2005-2015, Министерство за образование и наука на Р. Македонија
40. Нола, И. (19840). *Домови за смештај и одгој ученика, Педагошки рад*, Загреб: бр. 1 – 2
41. Павлов, В. (1972). *Актуелна питања организације и радног времена у домовима ученика, Педагошка стварност*, Нови Сад
42. Петковски. К. и Алексова, М. (2004). *Водење на динамично училиште (Организација, приоритети, предизвици, достигнувања)*, Биро за развој, Скопје
43. Петковски, К., Стојановски, М. и Стојанов, М. (1998). *Постојната раководна структура во училиштата во Р. Македонија (Студија) I*, Битола
44. Петров, И. (1993). *Организација на учењето и успехот на учениците во средношколските ученички домови*, Скопје: Просветно дело
45. Петров, И. (1990). *Улогата на ученичките домови во воспитанието и образованието на младите*, Скопје: Просветно дело бр.3, стр. 99
46. Петров, И. (1991). *Средношколските ученички домови во процесот на демократизацијата на воспитанието и образованието*, Скопје: Просветно дело бр.5 стр. 123
47. Петров, Н. (1990). *Улогата на воспитната група во процесот на социјализацијата на личноста*, Скопје: Просветно дело бр.5, стр. 73
48. Поповски, К. (1984). *Оспособување на учениците за самостојна работа*, Скопје: Прирачник за наставници, Просветно дело
49. Поповски, К. (1984). *Оспособување на учениците за самостојно учење*, Скопје: Просветно дело
50. Попадинов, Б. (1995). *Организацијата на учењето во ученичкиот дом “Браќа миладиновци”-Штип*, Скопје: “Просветно дело” бр.3, стр. 36

51. Попадинов, Б. (1997). *Хумани односи меѓу половите*. Печатница “Илинден”-Штип
52. Ракиќ, Б. (1980). *Мотивација и школско учење*, Сарајево: Завод за издавање уџбеника
53. Радаковиќ, П. (1988). *Пушење и здравје*, Београд: Југославенски координациони одбор против пушења дувана
54. Rosic, V. (1986). *Domski odgoj*, Rijeka: “Istarska naklada”
55. Rosic, V. (1991). *Odgojatelj i odgojni rad*, Zajednica Domova usenika Jugoslavije, Rijeka.
56. Скалар, В. (1978). *Мотивизација и мотивациона средства у раду са ученицима у домовима, предавање на Сојузното советување на младите од ученичките домови*, Мостар
57. Стеванович, М. (1986), *Креативност наставника и ученика у настави*, Пула “Istarska naklada”
58. Стојакович, П. (1981). *Развијанје способност учења*, “Светлост” – ООУР, Zavod za udzbenike I nastavna sredstva, Sarajevo
59. Стојановски, З. (1988). *Социјалниот статус на учениците и личните особини*, Скопје: НИРО “Просветен работник”
60. Стојановиќ, П. (1985). *Психолошки проблеми инструкции учења у настави*, Сарајево: Свијетлост
61. Теодосиќ, Р. (1953). *Општа педагогија 1*, Скопје: Просветно дело
62. Толичиќ, И. (1964). *Пубертет и дома младалаштва*, Београд: “Рад”
63. Томовски, Б. (1955). *Дрога - болест на денешницата*, Скопје: “Хикон”
64. Фурлан, И. (1966). *Модерна настава и интензивније учење*, Загреб: Школска книга

65. Чанович, С. (1974). *Ученик као субјект у наставном процесу*, Настава и васпитање, Београд бр. 3
66. Чанович, С. (1982). *Савремени уџбеник у функцији оспособљавања за самосталан рад и самоучење у настави*, во книгата: Уџбеник као предмет научних истраживања, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
67. Цацков, К. (1995). *Просветата и културата во Штип и Штипско меѓу двете светски војни*. НИП "Скопје"
68. Цветанова, Н. и Малинска, П. (1998). Здравствено воспитување
69. Цвиик, З. (1979). *Теме из домске педагогије*, Ријека: Педагошки факултет Ријека
70. Dzordan, A. M. (1966). *Merenje u pedagogiji*, Beograd: "Vuk Karadzic"
71. Шувар, С. (1979). *Домови ученика у реформи образовања, Образовање и рад*, Загреб: бр. 3 - 4
72. <http://www.bing.com/search?q=nacionalna+strategija+prevencije++hrvatske&go=&form=QBRE&qsn&sk=>
73. <http://www.knjiznice.ffzg.hr/pedagogija>
74. <http://www.unizd.hr/LinkClick.aspx?fileticket=nGw2%2Fk2IEpg%3D&tabid=626&mid=4692>
75. <http://www.uudrh.hr/doc/Domska%20kultura%20u%20ucenickim%20domovima.pdf>
76. (24.11.2010 god. во 14.00с.)(stilovi rada vazan cimbenik u stvarawu domske kulture.....)
77. http://www.hrks.hr/skole/15_ljetna_skola/67.pdf (03.12.2010 god.)
78. http://www.internatkrusevac.org.rs/genera/files/downloads/statut_doma.pdf(03.12.2010 god.)

79. <http://www.google.com./search?q=domska+pedagogija&hl=mk&ei=0tD8TIzxI4ml8QPbyPTjCw&start=10&sa=N> (kurikulumski pristap domskog odgoja prevzemen na den 06.12.2010 god)
80. http://www.keepaneye.mk/zeng/renderer_03.php?zone_id=18570265&url=http://w.w..
81. <http://www.facebook.com/topic.php?uid=134068630868&topic=12388>
82. <http://www.utrinski.com.mk/?ItemID=9C15639BA7229E4D8E44B9923018C46C>
83. <https://docs.google.com/viewer?attid=0.4&pid=gmail&thid=12fde0bc092do86a&url=h...>
84. <https://docs.google.com/viewer?attid=0.3&pid=gmail&thid=12fde0bc092d086a&url=h...>
85. <http://www.mon.gov.mk/dokumentimon/konkurisimon/604-> -20102011-ucenickidomovi